

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

EDMUNDA RUDZEVIČIENĖ
Teisės fakulteto
Magistrantūros dieninių studijų II kurso
Civilinės teisės specializacijos
CVTmd5-01 grupės studentė

**NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMAS KAIP NETURTINIŲ
VERTYBIŲ GYNIMO BŪDAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – lekt. dr. Agnė Tikniūtė

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO KAIP NETURTINIŲ VERTYBIŲ GYNIMO BŪDO SAMPRATA	7
1.1. Neturtinės žalos atlyginimo instituto genezė.....	7
1.2. Neturtinės žalos atlyginimo samprata įvairiose teisinėse sistemose.....	12
1.3. Neturtinės žalos atlyginimo tikslai	23
2. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMAS NETURTINIŲ VERTYBIŲ GYNIMO BŪDŲ SISTEMOJE.....	27
3. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO KAIP NETURTINIŲ VERTYBIŲ GYNIMO BŪDO TAIKYMO PROBLEMOS	33
3.1. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimas	33
3.2. Neturtinės žalos atlyginimo subjektai.....	42
3.3. Neturtinės žalos atlyginimas transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo atveju	52
IŠVADOS.....	58
PASIŪLYMAI	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	63
SANTRAUKA	70
ZUSAMMENFASSUNG.....	70

IVADAS

Temos aktualumas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 30 straipsnyje nustatyta, kad „asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje pasisakoma, jog minėta konstitucinė nuostata įpareigoja įstatymų leidėją išleisti įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą, tuo pačiu pabrėžiant, kad „įstatymuose turi būti užtikrintas realus pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimas, jis turi būti derinamas su kitų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsauga“².

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, patvirtinto 2000 m. liepos 18 d.³, (toliau vadinama „CK“ arba „2000 m. CK“) 1. 138 straipsnyje, kuris reglamentuoja civilinių teisių gynimo būdus, kaip vienas iš civilinių teisių gynimo būdų įtvirtintas ir neturtinės žalos atlyginimas, o 1964 m. liepos 7 d. patvirtinto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau vadinama „1964 m. CK“)⁴ 6 straipsnyje kalbant apie civilinių teisių gynimą apie neturtinės žalos atlyginimą nebuvo užsimenama.

Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas Lietuvoje taikytas ir prieš įsigaliojant 2000 m. CK, tačiau iki šiol teismų praktika rodo, kad dažnai šio instituto taikymas gana problemiškas. Priėmus naują CK Lietuva tapo viena iš nedaugelio valstybių, kurios įstatymuose pateikiama neturtinės žalos samprata (paprastai neturtinės žalos sąvoka atskleidžiama ir detalizuojama teismų praktikoje).

Neturtinės žalos atlyginimo ribos įvairiose valstybėse skiriasi. Vienose valstybėse turtinė ir neturtinė žala atlyginama vadovaujantis tuo pačiu principu – atlyginama kiekvienu atveju, kai ji yra įrodoma (pvz., Prancūzija). Kitose valstybėse neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais (Vokietija, Rusija, Italija ir kt.). *Common law* sistemos valstybėse neturtinės žalos atlyginimo galimybė priklauso nuo delikto rūšies. Lietuva priklauso antrajai valstybių grupei – CK 6. 250 straipsnio 2 dalis numato, jog neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais.

Įstatymai nustato ne tik neturtinės žalos atlyginimo atvejus, bet ir kriterijus, į kuriuos teismas turi atsižvelgti priteisdamas neturtinę žalą. Visgi teismų praktikoje neturtinė žala neretai priteisiama neįvertinus visų jos taikymo pagrindų ir nustatytų žalos dydžio apskaičiavimo kriterijų.

Tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje trūksta konceptualaus požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-06-30 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.

Mokslinė problema - neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinio reglamentavimo ir praktinio taikymo tyrimų stoka.

Problemos ištyrimo lygis ir darbo naujumas

Neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinis reglamentavimas ir praktinis taikymas Lietuvoje nėra plačiai nagrinėtas. Paminėtinas *S. Cirtautienės* atliktas neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo tyrimas⁵ bei neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybių sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju tyrimas⁶. *A. Rudzinskas* atliko neturtinės žalos instituto genezės tyrimą⁷; neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo tyrimą⁸; neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimo 1964 m. CK ir 2000 m. CK tyrimą⁹. *V. Mikelėnas* ir *D. Mikelėnienė* lyginimo, istoriniu ir genetiniu metodais atliko neturtinės žalos kompensavimo tyrimą, kuriame analizuojama neturtinės žalos samprata, požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą kitimas, neturtinės žalos dydžio nustatymo ypatumai¹⁰. Neturtinės žalos atlyginimo institutas nagrinėjamas ir *V. Mikelėno* monografijoje¹¹. Neturtinė žala, kaip vienas iš autorių teisių gynimo būdų, lyginimo, istoriniu, teleologiniu, sisteminės analizės bei apibendrinimo metodais analizuojama *V. Mizaro* monografijoje¹². Istoriniu, teleologiniu, sisteminės analizės metodais nagrinėjamas neturtinės žalos atlyginimo institutas ir Mykolo Romerio universiteto išleistame autorių kolektyvo vadovėlyje¹³.

Paminėtina ir keletas užsienio autorių tyrimų. Neturtinės žalos atlyginimo institutas civilinės atsakomybės sistemoje analizuojamas *H. Brox* monografijoje¹⁴. *J. Ady* monografijoje¹⁵ tiriama neturtinės žalos samprata, tikslai, apskaičiavimo problemos. *Th. Schobel* monografijoje¹⁶ lyginamas turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas Vokietijos ir Austrijos teisėje. *A. Эрделевский* monografijoje¹⁷

⁵ *S. Cirtautienė*. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija. 2005, t. 71(63).

⁶ *S. Cirtautienė*. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybių sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju// Justitia. 2006, Nr. 2(60).

⁷ *A. Rudzinskas*. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje//Jurisprudencija. 2001, t. 21(13).

⁸ *A. Rudzinskas*. Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai// Jurisprudencija. 2003, t. 37(29).

⁹ *A. Rudzinskas*. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujajame civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2002, t. 28(20).

¹⁰ *D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas*. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr.2-3.

¹¹ *V. Mikelėnas*. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995.

¹² *V. Mizaras*. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003.

¹³ *D. Ambrasienė, E. Baranauskas, D. Bublienė, ir kt.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.

¹⁴ *H. Brox*. Allgemeines Schuldrecht. – 30. Auflage. – München: Verlag C. H. Beck, 2004.

¹⁵ *J. Ady*. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.

¹⁶ *Th. Schobel*. Der Ersatz frustrierter Aufwendungen: Vermögens- und Nichtvermögensschaden im österreichischen und deutschen Recht. – Wien, New York: Springer-Verlag, 2003.

¹⁷ *A. Эрделевский*. Компенсация морального вреда: анализ и комментариев законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004.

lyginamuoju, istoriniu, sisteminės analizės, apibendrinimo metodais nagrinėjama neturtinės žalos kompensavimo problema, apibrėžiami kriterijai žalos dydžiui apskaičiuoti, analizuojami teismų sprendimai, susiję su neturtinės žalos atlyginimu.

Išvardinti tyrimai paprastai apsiriboja tam tikru neturtinės žalos atlyginimo aspektu, todėl sisteminių mokslinių tyrimų poreikis tebelieka aktualus. Šiame darbe koncentruojamasi į neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo institutą. Reikia pasakyti, kad dėl tyrimo apimties ribojimo nebus nagrinėjama konkrečių neturtinių vertybių samprata ir, kiek tai nesusiję su atskleidžiamomis neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo praktinio taikymo problemomis, neturtinės žalos atlyginimo ypatumai atskirų neturtinių vertybių gynimo atveju, taip pat neturtinės žalos atlyginimo pagrindai. Kadangi tiriamas ne apskritai neturtinės žalos atlyginimas, o neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas, siekiant neišeiti iš temos ribų neanalizuojama, mūsų nuomone, labai svarbi neturtinės žalos atlyginimo išimtinumo (atlyginimo tik įstatyme numatytais atvejais) problema. Tyrime bandoma atskleisti nagrinėjamo instituto kilmę, įvertinti pasirinktų užsienio valstybių patirtį, aptarti keletą, mūsų nuomone, svarbių instituto taikymo Lietuvoje problemų.

Darbo reikšmė

Darbo teorinė reikšmė – darbe analizuojami ir kritikuojami privalomojo ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktai, reglamentuojantys neturtinės žalos atlyginimą kaip neturtinių vertybių gynimo būdą, apibendrinama neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo taikymo praktika.

Darbo praktinė reikšmė – darbe, remiantis teisės aktu, teismų praktikos ir teisės doktrinos analize ir kritika, stengiamasi pateikti konkrečius neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinio reglamentavimo ir praktinio taikymo problemų sprendimo pasiūlymus.

Hipotezė – neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje lemia aiškų ir nuoseklų neturtinės žalos atlyginimo taikymą teismų praktikoje.

Darbo objektas – neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinis reglamentavimas ir praktinis taikymas Lietuvoje ir pasirinktose užsienio valstybėse.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Darbo tikslas – išanalizuoti neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinį reglamentavimą ir praktinį taikymą Lietuvoje bei atskirose užsienio valstybėse, atskleisti neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinio reglamentavimo įtaką teismų praktikai.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti neturtinės žalos atlyginimo sampratą Lietuvos ir pasirinktų užsienio valstybių teisės doktrinoje bei teismų praktikoje;
2. Įvertinti neturtinės žalos atlyginimo vietą neturtinių vertybių gynimo būdų sistemoje;
3. Įvertinti pasirinktas Lietuvos teismų praktikoje kylančias neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo problemas;
4. Remiantis Lietuvos ir pasirinktų užsienio valstybių patirtimi, pateikti pasiūlymus neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo praktinio taikymo problemų sprendimui.

Tyrimo metodika

1. *Lyginimo metodas.* Darbe Lietuvos neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo instituto modelis lyginamas su pasirinktų užsienio šalių neturtinės žalos atlyginimo instituto modeliais.

2. *Sisteminės analizės metodas.* Siekiant geriau atskleisti neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo prigimtį, taikymo tikslus ir sąlygas, svarbu išsiaiškinti atskiro neturtinių gynimo būdo – neturtinės žalos atlyginimo – vietą visoje neturtinių vertybių gynimo būdų sistemoje.

3. *Istorinis metodas.* Darbe analizuojama neturtinės žalos atlyginimo instituto kilmė, genezė, teisinio reglamentavimo kitimas, įstatymų normų taikymo praktikos pokyčiai.

4. *Teleologinis metodas.* Darbe analizuojami neturtinės žalos atlyginimo tikslai.

5. *Apibendrinimo metodas.* Darbe apibendrinama naudota literatūra, gauti empirinio tyrimo duomenys, pabaigoje daromos galutinės išvados ir remiantis apibendrinimu teikiami pasiūlymai.

6. *Dokumentų analizės metodas.* Dokumentai (teismų praktika, įstatymai) darbe naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai, iš kurių gaunami pirminiai duomenys.

Darbo struktūra

Darbą sudaro trys skyriai. Pirmajame skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo samprata, atskleidžiant instituto genezę, lyginant Lietuvos ir užsienio valstybių neturtinės žalos atlyginimo sampratą bei tikslus. Antrajame skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo vieta neturtinių vertybių gynimo būdų sistemoje. Trečiajame skyriuje analizuojamos atskiros neturtinės žalos atlyginimo instituto praktinio taikymo problemos. Pabaigoje pateikiamos tyrimo išvados ir pasiūlymai.

1. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO KAIP NETURTINIŲ VERTYBIŲ GYNIMO BŪDO SAMPRATA

1.1. Neturtinės žalos atlyginimo instituto genezė

1.1.1. Šaknys

a) „Atpildo“ teisė

Idėja, kad nukentėjusiajam turi būti atlyginama žala dėl neturtinės vertybės pažeidimo, nėra nauja. Jau Senajame Testamente randama reakcija į kūno ir sveikatos pažeidimus kaip atpildas: „gyvybė už gyvybę, akis už akį, dantis už dantį etc.“¹⁸. Panašios nuostatos apie atpildą randamos ir arabų bei senovės romėnų teisėje. Jau bendruomeninės teisės normose prieš 2500 metų buvo pripažįstama, kad nukentėjusysis, kurio neturtinis gėris buvo pažeistas, turi priešpriešinį reikalavimą į žalą padariusį asmenį¹⁹. Reikia pastebėti, kad „atpildo“ teisėje priešpriešinio reikalavimo turinys dar nebuvo piniginio pobūdžio. Be to, svarbu pabrėžti, jog tuo metu kalbama tik apie gyvybiškai svarbiausių asmeniui neturtinių vertybių – sveikatos ir gyvybės gynimą.

b) Romėnų teisė: *actio injuriarum*

Senoji romėnų teisė užtikrino civilinio teisinio pobūdžio reikalavimus atlyginti žalą esant asmens teisių pažeidimams. Senovės romėnų teisėje už deliktus buvo persekiojama privačiu keliu ir tik vėliau kai kurie deliktai (pvz., nužudymas) buvo pavesti viešajam persekiojimui. Privatus baudžiamųjų veikų prieš asmenį persekiojimas buvo tarsi priemonė patenkinti nukentėjusiojo artimųjų keršto troškimą ir neretai vedė iki žalą padariusiojo mirties. Nužudydami pažeidėją nukentėjusiojo artimieji įgyvendino keršto teisę.

Jau Dvylikos lentelių įstatyme (450 m. pr. Kr.) buvo įtvirtinti primieji privataus keršto ribojimai: „*si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto*“²⁰. Taliono teisė numatė atlyginimą „tuo pačiu“ ir draudė atlyginti sunkesnėmis pasekmėmis negu kilo nukentėjusiajam. Svarbu paminėti, kad nepaisant to, pirmenybė buvo teikiama susitaikymui gera valia („*ni cum eo pacit*“), tai rodo privatinės teisės žingsnį pirmyn nuo privataus keršto link kitokio pobūdžio reikalavimo, kuris gali būti nukreiptas paprasčiausiam atsiprašymui arba būti piniginio pobūdžio. Jau Dvylikos lentelių įstatymas numato piniginio pobūdžio reikalavimus esant nesunkiems kūno sužalojimams: „<...> *si os fregit libero CCC, si servo CL poenae sunt*“²¹, „*si iniuriam alteri faxsit, XXV poenae sunt*“²². Vėliau šios pirmykštės reikalavimų formos buvo transformuotos į romėniškąją *actio injuriarum* (ieškinys dėl piniginio reikalavimo). Pagrindinė sąlyga tokiam ieškiniui patenkinti buvo *injuria* (pirmiausia – akivaizdūs faktiniai pažeidimai – lot. *realinjuria*, vėliau ir kiekvienas asmens „nepaisymas“ – lot. *verbalinjuria*).

¹⁸ Šventasis Raštas. – 2 papild. leid. – Kaunas: Katalikų pasaulis, 1999. P. 103.

¹⁹ J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 8.

²⁰ Dvylikos lentelių įstatymas. VIII lentelė, 2: Op. cit.: Ibid. S. 8.

²¹ Dvylikos lentelių įstatymas. VIII lentelė, 3: Op. cit.: Ibid. S. 9.

²² Dvylikos lentelių įstatymas. VIII lentelė, 4: Op. cit.: Ibid.

Šiuo *actio injuriarum* šalia turtinės žalos atlyginimo buvo atsižvelgiama ir į nukentėjusiojo „baudžiamąjį“ interesą. Taigi *actio injuriarum* turėjo užtikrinti kompensaciją ir tam tikrą bausmę kaip atpildą.

c) *Germanų teisė: piniginis žalos atlyginimas*

Šiuo atveju kalba eina jau apie vokiečių teisinės sistemos elementą, kuris kilo iš germaniškojo *Wergeld* (arba kitaip *Blutgeld*)²³, kuris, kaip bendros „baudų“ (vok. *Bußen*), nustatytų teisės normose, sistemos dalis, germanų teisėje buvo traktuojamas dažniausiai kaip nužudytojo, bet taip pat ir vergijon paimto artimųjų teisė – priešpriešinis reikalavimas žalą sukėlusiajam į piniginį atpildą. Bausmė pinigine išraiška buvo germanų teisės sankcija už teisės pažeidimą ir ji viršijo delikto sukeltos žalos atlyginimą: ji reiškė ir žalos atlyginimą, ir kerštą. *Wergeld* dydis išreiškė asmens vertės teisinį suvokimą (taigi visuomeninė padėtis, lytis ir kitos panašios aplinkybės turėjo svarbų vaidmenį). Pirmasis įstatyminis piniginio žalos atlyginimo įtvirtinimas – 1532 m. *Constitutio Criminalis Carolina*, kurios 20 ir 21 straipsniai numatė nukentėjusiajam nuo neteisėtų kankinimų reikalavimo teisę į žalos atlyginimą²⁴. Nuo to laiko vokiečių teismai nepertraukiamai garantavo piniginį žalos atlyginimą, *Constitutio Criminalis Carolina* 20 ir 21 straipsniais buvo remiamasi iki pat 19-ojo amžiaus. 1865 m. Saksų teisyno²⁵ 1497 straipsnis numatė tam, kurio laisvė neteisėtai buvo suvaržyta, teisę į piniginį žalos atlyginimą, kuris ne tik užtikrino sukeltos žalos atlyginimą, bet ir pakankamą satisfakciją.

1.1.2. Pokyčiai iki 19-ojo amžiaus

Iki 19-ojo amžiaus kalbant apie aukščiau minėtas reikalavimų atlyginti žalą formas negalima rasti kažkokio aiškaus ryšio su neturtinės žalos atlyginimu kaip neturtinių vertybių gynimo būdu. Faktas yra tai, jog minėti piniginiai reikalavimai buvo deliktų rezultatas. Teisinė apsauga, kaip matėme, buvo teikiama tik gyvybiškai asmeniui svarbioms neturtinėms vertybėms – sveikatai, gyvybei, vėliau ir laisvei. Pirmasis žingsnis link neturtinės žalos atlyginimo buvo apskritai atskirti teisės pažeidimo pasekmes civilinės ir baudžiamosios teisės prasme. Tokio atskyrimo užuomazgos pastebimos dar feodalų teisėje. Pirmiausia baudos buvo išieškomos feodalų naudai, taigi nukentėjusysis iš teismo išeidavo „tuščiomis kišenėmis“, vėliau bauda buvo dalinama perpus. Palaipsniui dalis baudos tekdavo valstybei (delikto pasekmės baudžiamosios teisės prasme), dalis – nukentėjusiajam (civilinės teisinės pasekmės). Atsirado vadinamasis *actio mixtae*, o *actio injuriarum* pasitraukė į antrąjį planą.

Visgi teisės pažeidimo civilinių ir baudžiamųjų teisinių pasekmių išskyrimas dar nebuvo pakankamas neturtinės žalos atlyginimo atsiradimui. Siekiant įtvirtinti ir neturtinės žalos atlyginimą teisės mokslas turėjo žengti antrąjį žingsnį – pripažinti neturtinės žalos atlyginimą savarankišku

²³ Vokiečių kalbos daiktavardis „*Blutgeld*“ sudarytas iš dviejų savarankiškų daiktavardžių „*Blut*“ – liet. kraujas, ir „*Geld*“ – liet. pinigai.

²⁴ *Constitutio Criminalis Carolina*. Op. cit.: *J. Ady*. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 255.

²⁵ 1865 m. Saksų teisynas. Op. cit.: *Ibid*. S. 12.

pažeistų neturtinių asmens vertybių (kaip minėta, iš pradžių tai buvo gyvybė ir sveikata, vėliau ir laisvė) gynimo būdu. Romėnų žalos (lot. *damnum*) sąvoka reiškė turtinę žalą ir prarastą naudą. Jau 1668 m. įvesta tam tikra speciali *actio injuriarum* rūšis siekiant nustatyti teisinę garbės ir asmenybės apsaugą – įvestas reikalavimas atsiprašyti arba paneigti įžeidimą. Taigi iš esmės pradėta pripažinti ir ne tokių gyvybiškai svarbių neturtinių vertybių kaip gyvybė, sveikata ir laisvė, bet ir kitų asmeninių vertybių - garbės bei orumo - vertę ir pradėta ir šioms vertybėms suteikti teisinę apsaugą. Tiesa, iš pradžių šios vertybės buvo ginamos neturtiniais gynimo būdais – atsiprašymu ar įžeidimo paneigimu.

Jau 18-ojo amžiaus pabaigoje vokiečių teisės doktrinos atstovai (*J. Ady* mini, pvz., *Höpfner*) žalos definicijoje ima išesti iš turtinės žalos ribų („*galima patirti žalą sveikatai, geram vardui, turtui ir t.t.*“²⁶).

Tai reiškė palaipsnių pripažinimą, kad galima atlyginti ir neturtinę žalą. Nors prigimtinės teisės doktrinos šalininkai priešinosi tokiems teiginiams ir teigė, jog neturtinės žalos negalima įvertinti pinigais ir jos atlyginimas negali leisti nukentėjusiajam praturtėti²⁷.

1.1.3. Neturtinės žalos įtvirtinimas 19-ajame amžiuje

19-ajame amžiuje daugelis autorių ėmė akcentuoti baudžiamąjį piniginio žalos atlyginimo charakterį (*J. Ady* mini *Gensler, Beseler, Stobbe, Windscheid*²⁸). Pažymima, kad skausmas ir piniginis atlyginimas²⁹ nesulyginami, todėl piniginis atlyginimas gali būti tik baudinio pobūdžio. Šis mokymas nebuvo visai nuoseklus, antai kai tuo pačiu metu buvo reikalaujama, kad nustatant piniginio žalos atlyginimo dydį turėtų būti atsižvelgiama į „nežmonišką skausmą“, bet nekreipiama dėmesio į žalą sukėlusiojo kaltę. Vokiečių civilistas *Mommsen* pateikia atlygintino intereso definiciją: anot jo, atlygintas turi būti „*skirtumas tarp asmens turto kiekio, koks yra nagrinėjamu laiku, ir turto kiekio, kuris būtų buvęs nagrinėjamu laiku (kuomet sprendžiamas klausimas dėl žalos atlyginimo) nesant žalą darančio atsitikimo*“³⁰. Ši definicija ir dabar tebėra pagrindas apskaičiuojant turtinę žalą. Taigi 19-ajame amžiuje pareiga atlyginti žalą dar siejama tik su turtine žala.

19-ojo amžiaus pabaigoje vokiečių civilistai pagaliau ėmė akcentuoti piniginio neturtinės žalos atlyginimo kompensacinį, o nebe baudinį pobūdį (antai *Kohler* pabrėžė, kad baudos pagrindinis tikslas yra atlyginimas (vok. *Entschädigung*), todėl pinigines baudas nustatančiomis normomis atlygintina ne tik turtinė, bet ir „emocinės prigimties“ (vok. *Gefühlsmäßiger Natur*) žala.)³¹.

Galiausiai apie neekonominius interesus prabyla ir *R. von Jhering*, o *Degenkolb* konstatuoja, jog kalbant apie žalą išeinama iš turtinės žalos ribų³². Taigi galima sakyti, jog jau 19-ojo amžiaus

²⁶ Op. cit.: *J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen.* – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 14.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid. S. 14-15.

²⁹ Vokiečių kalbos daiktavardis „*Schmerzensgeld*“ sudarytas iš dviejų savarankiškų daiktavardžių „*Schmerz*“ – liet. skausmas, kančia, ir „*Geld*“ – liet. pinigai.

³⁰ Op. cit.: *J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen.* – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 15.

³¹ Ibid.

³² Ibid. S. 15-16.

pabaigoje žala imama diferencijuoti į turtinę ir neturtinę žalą ir palaipsniui imama pripažinti, jog abi žalos rūšis įmanoma atlyginti pinigais. Apibendrinant galima teigti, jog ilgas kelias turtinės ir neturtinės žalos atskyrimo link, kurio užuomazgas randame kone prieš 2000 metų, buvo pagrįstas vokiečių teisinės erdvės civilinės teisės doktrinos raida.

1.1.4. Neturtinės žalos atlyginimo instituto istorinė raida Lietuvoje 20-ajame amžiuje

Tarpukario Lietuvoje (1918-1940 m.) galiojo carinės Rusijos imperijos įstatymų sąvadas, kurio X tomo I dalies 670 straipsnis numatė neturtinės žalos atlyginimo galimybę, jei įžeistas arba įskaudintas asmuo dėl to patiria turto arba kredito nuostolius³³. Žymus Rusijos civilinės teisės tyrinėtojas *Г. Ф. Шершеневич* šią nuostatą laikė amoralia ir siūlė ją panaikinti³⁴. Lietuvai esant TSRS sudėtyje (1940-1990 m.) tarybinės teisės doktrinoje³⁵, įstatymų leidyboje ir teismų praktikoje neturtinės žalos atlyginimas sekant *Г. Ф. Шершеневич* išsakyta pozicija buvo laikomas „amoralium“. Neturtinės žalos atlyginimo priešininkai rėmėsi dviem pagrindiniais argumentais: 1) neturtinės žalos atlyginimas, būdamas buržuazinės teisės institutas, nėra priimtinas tarybinei teisei nei klasiniu, nei moraliniu požiūriu, nes dvasinių ar fizinių išgyvenimų įvertinimas pinigais prieštarautų socialistinei moralei; 2) neturtinė žala piniginiu ekvivalentu tiksliai negali būti įvertinta³⁶. Taigi tarybinėje teisinėje sistemoje buvo apskritai atmetama galimybė atlyginti neturtinę žalą.

Tik 1990 m. vasario 19 d. priėmus Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymą³⁷, kuris numatė galimybę atlyginti „moralinę“ žalą, mūsų šalyje pradėta kompensuoti neturtinė žala. 1964 m. CK³⁸ tik 1994 m. ir 1997 m. buvo papildytas nuostatomis apie neturtinės (tuo metu sekant rusiškąja teisės doktrina vadinamos moraline³⁹) žalos atlyginimą: 71 straipsnyje įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimas (500-10000 litų ribose), kai masinės informavimo priemonės, organizacijos ar asmenys paskelbė tikrovės neatitinkančias žinias, žeminančias asmens garbę ir orumą, taip pat be asmens sutikimo informaciją apie jo asmeninį gyvenimą; 485 straipsnyje buvo įtvirtintas neturtinės žalos, padarytos neteisėtais valstybės ar savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų bei jų pareigūnų ir valdininkų veiksmais ar neveikimu viešojo valdymo srityje, atlyginimas (300-5000 litų ribose); 486 straipsnyje buvo numatytas neturtinės žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimas; 539 straipsnyje buvo įtvirtintas neturtinės žalos, padarytos dėl autoriaus asmeninių neturtinių teisių pažeidimo, atlyginimas (500-10000 litų

³³ *К. Šalkauskis*. Civiliniai įstatymai. T. X., d. I. – Kaunas: „Literatūros“ knygynas, 1933. P. 173.

³⁴ *Ж. Г. Ф. Шершеневич*. Учебник русского гражданского права. – Москва: Спарк, 1995. С. 392, 402.

³⁵ Išskyrus pavienius autorius, pasisakiusius už neturtinės žalos atlyginimą, kaip antai: *С. Н. Братусь, А. Т. Белякова, С. Е. Донцов, М. Я. Маринина, Ж. А. Рудзинкас*. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje// Jurisprudencija. 2001, t. 21(13). P. 70.

³⁶ *Ж. Д. Микелėниė, V. Микелėнас*. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr.2. P. 23.

³⁷ Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas// Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990, Nr. 7-163.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138, 1966, Nr. 9-65, Nr. 33-237 <...>, 2000, Nr. 54-1556.

³⁹ Reikia pastebėti, jog 1964 m. CK 539 straipsnio 2 dalyje, kalbant apie asmeninių neturtinių autoriaus teisių gynimą, buvo įtvirtinta „nematerialios žalos“ sąvoka.

ribose) – pastaroji norma vėliau perkelta į 2000 m. liepos 1 d. įsigaliojusį Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą⁴⁰.

Neturtinės (kaip minėta aukščiau, ji buvo vadinama moraline) žalos atlyginimas numatytas ir kituose 1990 – 2001 metais priimtuose mūsų šalies įstatymuose⁴¹, o 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos piliečių referendume priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją⁴², kurios 30 straipsnyje nustatyta, kad „*asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas*“, pirmą kartą Lietuvos teisės istorijoje neturtinės žalos sąvoka (Konstitucijoje neturtinė žala taip pat vadinama moraline žala) ir teisė į neturtinės žalos atlyginimą tapo konstitucine.

Naujasis CK gerokai praplečia neturtinės žalos atlyginimo atvejų sąrašą: 1. 91 straipsnis numato neturtinės žalos atlyginimą dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu atveju; 2. 21 straipsnis – teisės į vardą pažeidimo atveju; 2. 22 straipsnis – teisės į atvaizdą pažeidimo atveju; 2. 23 straipsnis – teisės į privatų gyvenimą ir jo slaptumą pažeidimo atveju; 2. 24 straipsnis – asmens garbės ir orumo pažeidimo atveju; 2. 25 straipsnis – teisės į kūno neliečiamumą ir vientisumą pažeidimo atveju; 2. 26 straipsnis – fizinio asmens laisvės apribojimo atveju; 2. 42 straipsnis – teisės į juridinio asmens vardą pažeidimo atveju; 3. 11 straipsnis – viešo susitarimo tuoktis neįvykdymo atveju; 3. 70 straipsnis – santuokos nutraukimo dėl vieno sutuoktinio kaltės atveju; 6. 283 straipsnis – sveikatos sužalojimo atveju; 6. 284 straipsnis – gyvybės atėmimo atveju; 6. 754 straipsnis – turizmo paslaugų teikimo sutarties netinkamo vykdymo atveju⁴³; 6. 995 straipsnis – konfidencialios informacijos apie draudėją atskleidimo atveju; etc.

Be to, 6. 250 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, jog neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymo reglamentuotais atvejais. Reikia paminėti tai, jog racionali nuostata įtvirtinta ir naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁴⁴ 109 ir 110 straipsniuose, kuriuose numatyta, jog civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje gali pareikšti „*asmuo, dėl nusikalstamos*

⁴⁰ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.

⁴¹ Žr. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas, 18 str.// Valstybės žinios. 1990, Nr. 29-692; Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas, 140 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 63-1231; Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas, 9 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833; Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymas, 7 str.// Valstybės žinios. 1997, Nr. 104-2618; Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 39 str.// Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945; Lietuvos Respublikos biomedicininį tyrimų etikos įstatymas, 11 str.// Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2844; Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, 21 str.// Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706; Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas, 50 str.// Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2844, ir kt.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁴³ Reikia pasakyti, kad 6. 754 str. 5 d. įtvirtinta išimtis iš bendros 2000 m. Civiliniame kodekse įtvirtintos taisyklės, jog atlygintinos neturtinės žalos dydis neribojamas, nustatant, jog atlygintinos neturtinės žalos dydis dėl turizmo paslaugų teikimo sutarties netinkamo įvykdymo negali viršyti trigubos kelionės kainos.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

veikos patyręs turtinės ar neturtinės (pabraukta autorės – E. R.) žalos“, toks asmuo pripažįstamas civiliniu ieškovu.

1.1.5. Apibendrinimas

19-ojo amžiaus pabaigoje žala imama diferencijuoti į turtinę ir neturtinę žalą ir palaipsniui imama pripažinti, jog abi žalos rūšis įmanoma atlyginti pinigais. Ilgas kelias turtinės ir neturtinės žalos atskyrimo link, kurio užuomazgas randame kone prieš 2000 metų, buvo pagrįstas vokiečių teisinės erdvės civilinės teisės doktrinos raida.

Tarybinėje teisinėje sistemoje neturtinės žalos atlyginimas buvo laikomas „amoralium“.

Lietuvoje neturtinė žala pradėta kompensuoti 1990 metais, palaipsniui įstatymiškai plečiant neturtinės žalos atlyginimo atvejų sąrašą.

1.2. Neturtinės žalos atlyginimo samprata įvairiose teisinėse sistemose

1.2.1. Romanų teisinė erdvė

1804 metų Prancūzijos *Code Civil*⁴⁵ 1382 straipsnyje, kuriame patetiškai nustatyta, jog „kiekvienas asmuo turi atlyginti dėl jo kaltės (pranc. *faute*) kitam asmeniui padarytą žalą“, kalba apie žalą (pranc. *dommage*), kaip vieną iš atsakomybės sąlygų, bet nė viename straipsnyje nekalbama apie neturtinę žalą (pranc. *dommage moral*) kaip vieną iš žalos rūšių.

Tačiau dar 1538 m. ordonance buvo kalbama apie tai, kad apskaičiuojant žalos dydį, turi būti įvertintas ir „moralinis elementas“ (pranc. *élément moral*)⁴⁶. Jau 19-ajame amžiuje viename teismo procese generalinis prokuroras savo kalboje pabrėžia ne tik žalos klasifikavimą į turtinę ir neturtinę, bet ir abiejų žalos rūšių galimybę būti atlyginta, o Kasacinis teismas jau 1833 m. kalba apie sudėtingą padarytos žalos apskaičiavimą⁴⁷. Prancūzijos įstatymai ir jurisprudencija nepriskiria kažkuriai žalos rūšiai ypatingo vaidmens, kadangi, kaip minėta, šios šalies civiliniame kodekse kalbama bendrai apie žalos atlyginimą. 1957 m. *Code de Procédure Pénale*⁴⁸ 3 straipsnio 2 dalyje išskiriamos trys žalos rūšys: turtinė (pranc. *dommage matériel*), neturtinė (*dommage moral*) ir kūnui padaryta žala (pranc. *dommage corporel*). Neturtinės žalos samprata atskleidžiama teismų praktikoje, o atlyginimo dydis priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Kadangi Prancūzijos įstatymų leidyboje ir jurisprudencijoje nėra teisės saugomų neturtinių vertybių sąrašo, šios šalies teismams, skirtingai nei Vokietijos, nereikėjo sukurti visaapimančios „bendrujų asmens teisių“ konstrukcijos (vok. *allgemeine Persönlichkeitsrechte*) ir neturtinė žala gali būti atlyginta praktiškai visais atvejais padarius žalą asmens vertybėms (pvz.,

⁴⁵ Code Civil des Français (1804)//

<http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/RechercheSimplePartieCode?commun=&code=CCIVILL0.rev>; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

⁴⁶ Op. cit.: *J. Ady*. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 18.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

santuokinės neištikimybės atveju, policijai sustabdžius automobilį neturint pakankamo pagrindo ir pan. Tiesa, dažnai tokiu atveju priteisiamos neturtinės žalos dydis būna tik simbolinis (pvz., 1 frankas)⁴⁹.

Prancūziškuoju *Code Civil* paremti ir Ispanijos bei Italijos civiliniai įstatymai. Dar 13-ajame amžiuje Ispanijos Partida VII Tit. XV įstatyme žala apibrėžiama kaip asmens patiriamas pablogėjimas dėl daikto ar jo paties asmens⁵⁰. Italijos 1865 m. *Codice Civile* buvo įtvirtinta nuostata, analogiška Prancūzijos *Code Civil* 1382 straipsniui, taigi turtinė ir neturtinė žala buvo atlyginamos vienodai, neteikiant kuriai nors iš jų viršenybės. Sekant Prancūzija, jau 19-ojo amžiaus pabaigoje jurisprudencijoje išskiriama ir trečioji žalos rūšis – asmeninė žala (it. *danno personale, danno biologico*). 20-ajame amžiuje Italijos neturtinės žalos atlyginimo institutas pakrypo germaniškąja linkme ir 1942 m. *Codice Civile* 2059 straipsnyje, panašiai kaip Vokietijos BGB 253 straipsnyje, buvo įtvirtintas neturtinės žalos atlygintinumo išimtinis pobūdis numatant, kad „neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais“⁵¹.

1.2.2. Vokietijos teisinė erdvė

Vokietijoje neturtinės žalos atlyginimo institutas 2002 m. buvo smarkiai reformuotas. Iki tol galiojusio Vokietijos civilinio kodekso (BGB)⁵² 253 straipsnyje buvo numatyta, jog neturtinė žala atlyginama tik išimtiniais atvejais. 847 straipsnis užtikrino neturtinės žalos atlyginimą kūno, sveikatos sužalojimo, laisvės ar moters seksualinio apsisprendimo teisės apribojimo, esant kaltei, atvejais.

2002 m. įvykdžius Vokietijos prievolių teisės reformą, minėtas 847 straipsnis, kuris iki tol buvo patalpintas BGB 8 skyriaus („Atskiri prievoliniai santykiai“) 27 poskyryje („Neteisėti veiksmai“), buvo perkeltas į bendrąsias prievolių teisės nuostatas – 1 skyrių („Prievolių santykių turinys“) – ir tapo 253 straipsnio 2 dalimi. 253 straipsnio 2 dalyje neliko kaltės, kaip būtinos sąlygos neturtinei žalai atlyginti. Čia nustatyta, jog „jeigu dėl kūno, sveikatos, laisvės ar seksualinio apsisprendimo teisės asmeniui turi būti atlyginama žala, gali būti reikalaujama ir žalos, kuri nėra turtinė žala, teisingo piniginio atlyginimo“. Neturtinė žala, patirta dėl neturtinių vertybių pažeidimo, remiantis šiuo straipsniu ir jo vieta BGB sistemoje, tapo atlyginama ir sutartinės atsakomybės bei atsakomybės esant vadinamajai objektyviai kaltei (arba dar vadinamai atsakomybei be kaltės) atveju, pvz., didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybė ir pan. Teisės saugomų neturtinių vertybių, kurių pažeidimo atveju atlyginama neturtinė žala, sąrašas 253 straipsnio 2 dalyje lieka nepakitęs (kūnas, sveikata, laisvė ir seksualinio apsisprendimo⁵³ teisė).

⁴⁹ А. Эрделевский. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 74.

⁵⁰ Op. cit: J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 19.

⁵¹ Il Codice Civile Italiano. R.D. 16 marzo 1942, n. 262. Approvazione del testo del Codice Civile (*Publicato nella edizione straordinaria della Gazzetta Ufficiale, n. 79 del 4 aprile 1942*)//

<http://www.jus.unin.it/CARDOZO/Obiter dictum/codciv/Codciv.htm>; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

⁵² Bürgerliches Gesetzbuch mit Beurkundungsgesetz, BGB-Informationspflichten-Verordnung, Einführungsgesetz u.a. – 54., überarbeitete Auflage. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003.

⁵³ Tiesa, šiuo atveju neapsiribojama moters seksualinio apsisprendimo teise.

BGB 253 straipsnio 1 dalyje, reglamentuojančioje neturtinės žalos atlyginimą, vartojama „nematerialios žalos“ (vok. *Immaterieller Schaden*) sąvoka ir įtvirtinama nuostata, jog „žalos, kuri nėra turtinė žala, piniginio atlyginimo galima reikalauti tik įstatymo numatytais atvejais“. Taigi Vokietija priskiriama tai grupei valstybių, kuri neįtvirtina norminės neturtinės žalos sampratos. Įstatyme tik lakoniškai įtvirtinama, jog tai yra „žala, kuri nėra turtinė žala“. Taigi negalime to laikyti norminiu neturtinės žalos apibrėžimu. Vokietijos civilistas *H. Brox* neturtine (nematerialia) žala įvardija tokią žalą, kuri nepasireiškia kaip turto sumažėjimas, ir kaip pavyzdžius nurodo fizinį skausmą, neigiamą dvasinį poveikį, garbės pažeidimus⁵⁴.

Itin didelę reikšmę neturtinės žalos atlyginimo instituto plėtotei turėjo Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (toliau vadinama „BGH“) ir Vokietijos Konstitucinio Teismo plečiamasis teisės aiškinimas, suformavęs neturtinės žalos atlyginimo esant bendrųjų asmens teisių (vok. *allgemeine Persönlichkeitsrechte*), kildinamų iš Vokietijos Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) (vok. *Grundgesetz*)⁵⁵ 1 ir 2 straipsnių, pažeidimams taisyklę. *Caroline von Monaco* sprendimuose Vokietijos teismai (iš pradžių BGH, vėliau ir Konstitucinis Teismas⁵⁶) pripažino asmeniui galimybę į neturtinės žalos atlyginimą bendrųjų asmens teisių pažeidimo atvejais tiesiogiai remiantis Vokietijos Konstitucijos 1 ir 2 straipsniais. Minėtoje byloje Monako princesė *Caroline* gynė savo pažeistą teisę į atvaizdą ir į privataus gyvenimo gerbimą po to, kai spaudoje buvo išspausdinta daugybė nuotraukų iš princesės privataus gyvenimo (kaip ji leidžia laisvalaikį jodinėdama, plaukdama baidarėmis su vaikais, kaip restorane vakarieniauja su aktoriumi *Vincent Lindon* ir kt.). BGH savo jurisprudencijoje pripažįsta asmens savarankišką reikalavimo teisę į neturtinės žalos atlyginimą bendrųjų asmens teisių pažeidimo atveju remdamasis mintimi, kad nepripažįstant asmens reikalavimo į neturtinės žalos atlyginimą teisės tiesiogiai remiantis Konstitucija joje įtvirtintų neturtinių vertybių pažeidimo atveju daugelis bendrųjų asmens teisių (pvz., garbės ir orumo, teisės į atvaizdą, teisės į privataus gyvenimo gerbimą) pažeidimų liktų nesankcionuoti⁵⁷ (kadangi, kaip jau minėta, BGB įtvirtinta neturtinės žalos atlyginimo galimybė tik kelių neturtinių vertybių pažeidimo atvejais).

Labai įdomi *Šveicarijos* neturtinės žalos samprata. Priešingai nei visų aukščiau minėtų valstybių civiliniai įstatymai, kuriuose pagrindas reikalauti neturtinės žalos atlyginimo yra žalos tam tikrai neturtinei vertybei padarymas (laikantis pozicijos, jos neturtinių vertybių pažeidimas taip pat yra žala), *Šveicarijos* prievolių kodeksas apskritai atsisako nuostatos dėl žalos buvimo, kaip reikalavimo atlyginti neturtinę žalą pagrindo, ir tiesiog numato teisėjo teisę priteisti piniginį atlyginimą (vok. *Genugtuung*) nužudymo, sveikatos sužalojimo (47 str.) ir asmeninių neturtinių teisių pažeidimo (49

⁵⁴ Žr. *H. Brox*. Allgemeines Schuldrecht. – 30. Auflage. – München: Verlag C. H. Beck, 2004. S. 301.

⁵⁵ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 mit Änderungen zu Art. 20a, 96, Verfassungsreformgesetz, Menschenrechtskonvention, Verfahrensordnung Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte u. a. – 38. Auflage. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003.

⁵⁶ Žr. BGH, Urteil vom 19.12.1995, VI ZR 15/95; BVerfG, 1BvR 653/96 vom 15.12.1999.

⁵⁷ Žr. BGH, Urteil vom 4.11.2004, III ZR 361/03.

str.)⁵⁸ atvejais, nenurodant, jog apskritai pakenkimas neturtinėms vertybėms laikomas žala. Anot kai kurių autorių, Šveicarijos įstatymų leidėjas sąmoningai paliko teisėjo nuožiūrai spręsti, ką reiškia asmeninių neturtinių teisių pažeidimas⁵⁹.

Austrijos teisė labai kritikuojama vokiečių civilistų dėl neturtinės žalos atlyginimo griežto išimtinumo⁶⁰. 1812 m., kuomet įsigaliojo Austrijos civilinis kodeksas (ABGB)⁶¹, neturtinės žalos sąvoka dar nebuvo paplitusi. ABGB 1293 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „žala reiškia kiekvieną žalą, kurią kas nors patiria jo turtui, teisėms arba asmeniui“, taigi, kaip matome, nors legalinė neturtinės žalos sąvoka nėra pateikiama, šalia žalos turtui pripažįstama ir žala „teisėms“ bei „asmeniui“, taigi iš to darytina prielaida, jog neturtinė žala taip pat pripažįstama, atsižvelgiant ir į tai, jog 1323 straipsnyje, kur kalbama apie žalos atlyginimo būdą, aiškiai įtvirtinami „pažeidimo pašalinimo“ (vok. *Tilgung der Beleidigung*), „nuostolių atlyginimo“ (vok. *Schadloshaltung*), „visiško atlyginimo“ (vok. *volle Genugtuung*) principai. Austrijos jurisprudencijoje neturtinės žalos atlyginimas labai ribojamas ir galimas tik įstatyme aiškiai nustatytais atvejais, vadinasi, neturtinė žala atlyginama tik išimtiniais atvejais. Austrijos civilinės teisės tyrinėtojas *Th. Schobel* bando aiškinti Austrijos pasirinktą neturtinės žalos atlyginimo tik aiškiai įstatyme nustatytais atvejais koncepciją tuo, kad neturtinę žalą, kurią autorius įvardija kaip „idealią“ (vok. *ideell*) žalą, labai sunku objektyvizuoti ir įvertinti pinigais, o tai gali įtakoti teisinio tikrumo (vok. *Rechtssicherheit*) susvyravimą ir teisėjų savivaliavimą, taip pat padidėjusį socialinės politikos aspektu nepageidautiną taip vadinamą savęs gailėjimąsi⁶². Šio autoriaus nuomone, neturtinės žalos atlyginimo galimybė tuo mažesnė, kuo sunkiau žalą įvertinti pinigais, kuo sunkiau ją išoriškai konstatuoti, kuo labiau žalos atlyginimas įtakotų padidėjusią savęs gailėjimosi tendenciją ir kuo labiau visuomenės teisinės sąmonės požiūriu žalos atlyginimas būtų smerktinas, ir priešingai – galimybė atlyginti neturtinę žalą tuo didesnė, kuo didesnė pažeisto gėrio vertė, kuo didesnis pažeidėjo elgesio pavojingumas ir kaltės laipsnis, kuo lengviau pažeidėjas galėjo tokią žalą numatyti ir kuo padaryta žala yra arčiau pažeistos teisės normos apsaugos srities⁶³. Visgi, mūsų nuomone, ši pozicija kritikuotina, nes daro neturtinės žalos atlyginimo taikymą labai sudėtingu.

1.2.3. *Common law teisinė erdvė*

Kaip žinia, anglosaksų teisė yra precedentinė teisė, todėl, savaimė suprantama, norminio neturtinės žalos apibrėžimo čia nerasime. Anglosaksų teisėje minimi kelių rūšių kompensuojamieji nuostoliai (angl. *compensatory damages*): nominalieji (angl. *nominal damages*), specialieji (angl. *special*

⁵⁸ Bundesgesetz vom 30. März 1911 betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) // <http://www.admin.ch/ch/d/sr/22.html>; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

⁵⁹ *K. Zweigert, H. Kötz*, Lyginamosios teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 156.

⁶⁰ *J. Ady*, Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 50.

⁶¹ ABGB Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (vom 1. Juni 1811) // <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm>; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

⁶² *Žr. Th. Schobel*, Der Ersatz frustrierter Aufwendungen: Vermögens- und Nichtvermögensschaden im österreichischen und deutschen Recht. – Wien, New York: Springer-Verlag, 2003. S. 23, 47.

⁶³ *Ibid.* S. 187-211.

damages) ir bendrieji nuostoliai (angl. *general damages*), kurių įrodinėjimas ir atlyginimas skiriasi: antai, nominalieji nuostoliai yra preziumuojami konkrečių deliktų atveju (pvz., neteisėto užpuolimo, laisvės apribojimo, namų taikos sutrikdymo, rašytinio garbės ir orumo įžeidimo atveju ir pan.), specialieji nuostoliai turi būti tiksliai apskaičiuoti, o bendrųjų nuostolių konkretus dydis neįrodinėjamas, nes jį itin sunku apskaičiuoti⁶⁴. Neturtinės žalos samprata atsiskleidžia tik nagrinėjant konkrečius deliktus ir jų taikymo praktiką. Neturtinė žala *common law* teisinėje sistemoje paprastai suprantama kaip psichinio pobūdžio išgyvenimai: šokas, depresija, susijaudinimas, įtampa, nemiga, irzlumas, nepasitikėjimo savimi jausmas, kaltės jausmas, mintys apie savižudybę ir pan., bei fiziniai reiškiniai, tokie kaip šlapimo nelaikymas, egzema, psoriazė, praplikimas arba net prasidėję astmos priepuoliai⁶⁵. Precedentinė teisė, priešingai nei, pvz., Prancūzijos ir jos *Code Civil* įtakotų valstybių teisinės sistemos, nenumato generalinio neturtinės žalos atlyginimo delikto kaip pažeistos teisės gynimo priemonės, todėl galimybė atlyginti neturtinę žalą priklauso nuo delikto rūšies (pvz., atlyginama neturtinė žala, padaryta dėl garbės ir orumo pažeidimo, pažado tuoktis nesilaikymo, pasikėsinimo į asmens turtą, neteisėto įkalinimo ir kitais atvejais)⁶⁶.

1.2.4. Rusija

Kaip matėme nagrinėdami neturtinės žalos atlyginimo instituto genezę, tarybinės teisės doktrina galimybę atlyginti neturtinę žalą laikė amoralia. Sužlugus Tarybų sąjungai, civilinė teisė Rusijoje buvo kodifikuota naujai. 1994 m. Rusijos civilinio kodekso⁶⁷ 151 straipsnyje įtvirtinta norminė neturtinės žalos sąvoka – neturtinė žala yra asmens patirti fiziniai ir dvasiniai išgyvenimai. Rusijos teisės doktrinoje sąvoka „fiziniai ir dvasiniai išgyvenimai“ detalizuojama. Pvz., *A. Эрделевский* dvasiniais išgyvenimais laiko baimę, gėdą, pažeminimą ir bet kokią kitą neigiamą psichologinę būseną, o fiziniai išgyvenimai, anot šio rusų autoriaus, yra tokie negatyvūs pojūčiai, kaip skausmas, dusulys, troškulys, pykinimas, šleikštulys, niežulys, galvos sukimasis ir pan.⁶⁸ *Д. Гуцин* kaip fizinius išgyvenimus įvardija skausmą, deginimą, perštėjimą, pykinimą ir kt., o dvasiniais išgyvenimais laiko nuoskaudą (įžeidimą), baimę, pasipiktinimą, sielvartą, praradimo jausmą⁶⁹.

Kalbant apie neturtinės žalos sampratos atskleidimą Rusijos teismų praktikoje, paminėtinas, pvz., Rusijos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1994 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 10 „Dėl kai kurių klausimų taikant įstatymus, reguliuojančių moralinės žalos atlyginimą“, kur neturtinė žala apibrėžiama kaip „*dvasinės arba fizinės kančios, sukeltos veiksmų (neveikimo), kuriais kėsiamasi į nuo gimimo*

⁶⁴ Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 35-37.

⁶⁵ *A. Эрделевский*. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 25.

⁶⁶ Žr. *D. Mikėlėnienė, V. Mikėlėnas*. Neturtinės žalos kompensavimas// *Justitia*, 1998, Nr.2. P. 5.

⁶⁷ Гражданский кодекс Российской Федерации. Полный сборник кодексов Российской Федерации. – Москва: Информэкс-по, Воронеж: Издательство Борисова, 2001.

⁶⁸ *A. Эрделевский*. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 1-3.

⁶⁹ *Д. И. Гуцин*. Юридическая ответственность за моральный вред: теоретико-правовой анализ. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. С. 165.

*žmogui priklausančias arba įstatymo suteiktas nematerialias vertybes (gyvybė, sveikata, asmens orumas, dalykinė reputacija, privataus gyvenimo neliečiamumas, asmeninė ir šeimos paslaptis ir pan.) arba kuriais pažeidžiamos jo asmeninės neturtinės teisės (teisė naudotis savo vardu, autorystės teisė ir kitos neturtinės teisės, numatytos įstatymuose, ginančiuose teises į intelektualinės veiklos rezultatus), arba kurie pažeidžia asmens turtines teises. Moralinė žala dažniausiai pasireiškia dvasiniais išgyvenimais, susijusiais su giminaičių praradimu, negalėjimu tęsti aktyvų visuomeninį gyvenimą, darbo netekimu, atskleidimu šeimos ar gydytojo paslapties, tikrovės neatitinkančių žinių, kurios žemina asmens garbę, orumą ar dalykinę reputaciją, paskleidimu, kokių nors teisių laikinu ribojimu ar atėmimu, fizinio skausmu, susijusiu su suluošinimu ar kitokiu sveikatos sužalojimu arba dėl dvasinių išgyvenimų sukelta liga ir pan.*⁷⁰.

Teisės saugomų neturtinių vertybių, kurių pažeidimo atveju atlyginama neturtinė žala, sąrašas pateiktas Rusijos civilinio kodekso 150 straipsnyje. Tai gyvybė, sveikata, garbė ir orumas, dalykinė reputacija, privatus gyvenimas neliečiamumas, asmeninė ir šeimos paslaptis, laisvo judėjimo teisė, teisė pasirinkti gyvenamąją vietą, autorystės teisė, teisė į vardą ir kt. Svarbu tai, kad neturtinių vertybių sąrašas nėra baigtinis. Net vokiečių civilinės teisės doktrinoje pripažįstamas Rusijos 151 straipsnio, kuriame numatyta teisė į neturtinės žalos atlyginimą neturtinių vertybių pažeidimo ir kitais įstatyme numatytais atvejais, atviras pobūdis, tačiau galbūt net per aštriai kritikuojama formuluotė („*teismas gali*“), leidžianti tam tikrą teismo savivalę nusprendžiant, ar jis apskritai nori, kad ta padaryta neturtinė žala būtų atlyginta⁷¹.

1.2.5. Viršnacionalinė teisė

a) Europos Tarybos lygmuo

Europos Tarybos lygmeniu svarbu paminėti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau vadinama „Konvencija“) 5 straipsnio 5 dalį, kuri numato, jog „*kiekvienas asmuo, kuris yra sulaikymo, suėmimo ar kalinimo pažeidžiant šio straipsnio nuostatas auka, turi teisę į nuostolių atlyginimą*“. Mūsų nuomone, pritartina pozicijai, jog minėto straipsnio formuluotė „*į nuostolių atlyginimą*“ apima ir teisę į neturtinės žalos atlyginimą⁷². Svarbu pabrėžti, kad apskritai Konvencija skirta viešosios teisės sričiai ir turi kitokius tikslus nei civilinės teisės, kurios funkcija kompensacinė, aktai. Tačiau neretai ir nacionaliniai teismai remiasi minėtu Konvencijos straipsniu sprenddami ir dėl neturtinės žalos atlyginimo⁷³. Neturtinės žalos atlyginimo prasme svarbus ir Konvencijos 10 straipsnis. Štai Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau vadinama „EŽTT“) 1995 m. sprendime, kuriame buvo

⁷⁰ Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «Некоторые вопросы применения законодательства о компенсации морального вреда» от 20 декабря 1994 г. № 10.

⁷¹ Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 54.

⁷² Žr. G. Dannemann. Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994.S. 380.

⁷³ Austrijos ir Vokietijos Aukščiausieji Teismai priteisia nacionalinėje teisėje valstybės institucijų įvykdyto asmens neteisėto laisvės apribojimo atveju nenumatytą neturtinės žalos atlyginimą, remiantis tiesiogiai Konvencijos 5 str. 5 d. Žr. OGH, Urteil vom 18.6.1975 JBl. 1975, 645, 647; BGH, Urteil vom 18.5.2006, III ZR 183/05.

svarstomas Anglijos teismo sprendimas, kuriuo ieškoviui buvo priteista 1,5 milijono svarų sterlingų neturtinės žalos atlyginimas, už atsakovo viešą pareiškimą, jog ieškovas buvo karo nusikaltėlis, konstatavo Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies pažeidimą, kadangi priteistas neturtinės žalos atlyginimo dydis demokratinėje visuomenėje nebuvo būtinas⁷⁴.

Europos Tarybos srityje paminėtina ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto rezoliucija⁷⁵ Nr. (75) 7 „*Dél fizinės žalos ir mirties nuostolių kompensavimo*“⁷⁶ (toliau vadinama „Rezoliucija“), kuria siekiama sumažinti Europos Tarybos šalių narių įstatymų leidyboje egzistuojančius žalos atlyginimo srityje. Neturtinės žalos atlyginimo srityje Rezoliucija nustato kai kurias labai svarbias nuostatas dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijų, trečiųjų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atvejais⁷⁷.

Labai svarbu paminėti, kad Rezoliucija yra rekomendacinio pobūdžio ir teisiškai neįpareigoja, tačiau turi svarbų politinį ir tam tikra prasme „moralinio“ pobūdžio vaidmenį valstybėms narėms. Mūsų nuomone, ir Lietuvos teismai, siekdami svariau motyvuoti sprendimus, galėtų remtis Rezoliucija kaip neprivalomu teisės šaltiniu.

b) Europos Bendrijų lygmuo

Europos Bendrijų (toliau vadinama „EB“) teisėje⁷⁸ paminėtinos kelios direktyvos, numatančios nuostatas, svarbias neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimui. 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyva dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB⁷⁹ numato turizmo paslaugų vartotojui teisę gauti kompensaciją „sugadintų atostogų“ atveju (kuomet kelionių organizatorius ir (arba) kelionių pardavimo agentas neįvykdo arba netinkamai įvykdo turizmo paslaugų sutartį).

1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu⁸⁰, kuri draudžia lyčių diskriminaciją darbo santykiuose, įpareigoja valstybes nares numatyti „*priemonės, sudarančias sąlygas visiems asmenims, manantiems, kad jų teisės buvo pažeistos <...>, pateikti reikalavimus teismine tvarka*“ (6 straipsnis), o minėtą direktyvą iš dalies keičianti Europos Parlamento

⁷⁴ ECHR 3.7.1995, *Tolstoy Miloslavsky v. UK*, Series A, Nr. 316-B.

⁷⁵ Lietuva 1993 m. gegužės 14 d. tapo Europos Tarybos nare ir prisijungė prie daugelio jos parengtų dokumentų

⁷⁶ Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75)7 „On compensation for Physical injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers' Deputies). http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%2075_7%20e.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

⁷⁷ Minėtos nuostatos bus aptartos šio tyrimo poskyriuose „Neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimas“ ir „Neturtinės žalos atlyginimo subjektai“.

⁷⁸ Lietuva, kaip žinia, 2005 m. gegužės 1 d. tapo Europos Sąjungos nare.

⁷⁹ Tarybos direktyva 1990 m. birželio 13 d. dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB// http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=13257&p_query=&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

⁸⁰ Tarybos direktyva 76/207/EEB 1976 m. vasario 9 d. dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu// http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29744&p_query=&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

ir Tarybos direktyva 2002/73/EB⁸¹ įpareigoja valstybes nares savo nacionalinėse teisinėse sistemose numatyti „priemonės, kurios būtinos realiai ir veiksmingai kompensuoti ar atlyginti nuostolius ir žalą, kurią patyrė nukentėjęs asmuo dėl diskriminacijos, prieštaraujančios 3 straipsniui tokiu būdu, kad atgrasintų ir būtų proporcinga patirtai žalai; tokios kompensacijos ar atlyginimo negalima apriboti iš anksto nustatčius aukščiausią ribą“ (1 straipsnio 5 dalis (direktyvos 76/207/EEB 6 straipsnis 2 dalis nauja redakcija)⁸², be to, valstybės narės įpareigojamos už vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principą įgyvendinančių nacionalinių teisės normų pažeidimus numatyti sankcijas, „kurias gali sudaryti kompensacijos sumokėjimas nukentėjusiajam“, ir kurios „turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios“ (1 straipsnio 7 dalis (įterpiamas direktyvos 76/207/EEB 8d straipsnis).

2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės⁸³, taip pat įpareigoja valstybes nares nustatyti „taisykles sankcijoms, taikytinoms už nacionalinių nuostatų, priimtų pagal šią direktyvą, pažeidimus“ ir imtis „visų priemonių, būtinų jų taikymui užtikrinti. Sankcijos, kurias gali sudaryti kompensacijos sumokėjimas nukentėjusiajam, turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios“ (15 straipsnis). Mūsų nuomone, minėtos direktyvos svarbios tuo, kad numato neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo galimybę, tačiau kritikuotina tai, jog be sankcijų kompensacinio tikslo, pabrėžiamas ir, mūsų nuomone, civilinei atsakomybei nebūdingas prevencijos tikslas⁸⁴.

c) *Europos deliktų teisės unifikavimas*

Vienas iš ryškių bandymų harmonizuoti deliktų teisę visos Europos mastu yra Europos deliktų teisės principų (toliau vadinama „PETL“)⁸⁵ projektas, parengtas Europos deliktų teisės grupės, kurią sudaro daugiau kaip 20 žymiausių teisės mokslininkų iš viso pasaulio (Italija, Belgija, JAV, Švedija, Olandija, Izraelis, Graikija, Austrija, Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Pietų Afrikos Respublika, Jungtinė Karalystė, Portugalija, Šveicarija, Čekija). PETL bandoma nubrėžti gaires deliktų teisės vienodinimui supranacionaliniu lygmeniu. Nepaisant to, kad PETL neturi jokios privalomos teisinės galios, negalima abejoti jų svarba teisės doktrinai ir teismų praktikai. PETL 10:301 straipsnis skirtas

⁸¹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB 2002 m. rugsėjo 23 d. iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu//

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32473&p_query=&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

⁸² Europos Teisingumo Teismas, dar prieš priimant Direktyvą 2002/73/EB, iš dalies pakeičiančią Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, pasisakė, kad siekiant veiksmingumo, vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principas reiškia, kad, pažeidus jį, kompensacija, skirta diskriminuojamam darbuotojui, turi atitikti padarytą žalą. Be to, buvo nurodyta, kad iš anksto nustatyta viršutinė riba gali trukdyti nustatyti veiksmingą kompensaciją. Žr. byla C-180/95, *Draehmpaehl*, [1997] ECR I-2195, byla C-271/91, *Marshall* [1993] ECR I-4367.

⁸³ Tarybos direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės 2000 m. birželio 29 d.//

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=21169&p_query=&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

⁸⁴ Apie neturtinės žalos atlyginimo tikslus ir jų kritiką žr. poskyrį „Neturtinės žalos atlyginimo tikslai“.

⁸⁵ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary.* – Wien: Springer – Verlag, 2005.

neturtinės žalos atlyginimui ir be kita ko numato, jog „(1) atsižvelgiant į teisės ginamų interesų apsaugos mastą (2:102 str.), jų pažeidimas yra pagrindas neturtinės žalos atlyginimui, ypač tuo atveju, kai nukentėjusysis patyrė asmeninę žalą (angl. *personal injury*) arba buvo pasikėsinta į jo žmoniškąjį orumą, laisvę arba kitą asmeninę neturtinę teisę <...>; (3) žalos asmeniui padarymo atveju neturtinę žalą sudaro nukentėjusiojo kančios ir jo fizinės bei psichinės sveikatos pažeidimas <...>“. PETL komentaro autoriai, atmesdami kai kurių oponentų abejones, laikosi pozicijos, jog neturtinė žala yra realūs nuostoliai, net jei ir sudėtinga juos įvertinti ir įkainoti pinigine skaitine išraiška. PETL komentatoriai nesutinka su kai kurių oponentų nuomonėmis, kad neturtinė žala yra abejotina (angl. *arbitrary*), tačiau pripažįsta, jog ji neišvengiamai yra „konvencionali“, kadangi nėra kainos, kuria ji galėtų būti pamatuota⁸⁶.

1.2.6. Lietuva

Iki naujojo CK įsigaliojimo neturtinės žalos sąvoka mūsų šalies įstatymuose nebuvo įtvirtinta. Kaip ir daugelyje valstybių, ją formavo teismų praktika. Neturtinė žala teismų buvo aiškinama kaip asmens dvasinis skausmas, išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, reputacijos pablogėjimas, gero vardo praradimas ir pan.⁸⁷ 1964 m. Civilinis kodeksas vartojo sąvokas „nematerialinė žala“ (539 straipsnis) ir „moralinė žala“ (7¹ straipsnis). Ilgą laiką vyravęs „moralinės žalos“ terminas teisės doktrinoje ne kartą kritikuotas. Štai V. Mikelėnas ir D. Mikelėnienė nurodo, jog sąvoka „moralinė žala“, nors ir vartojama kai kuriose užsienio valstybėse (pavyzdžiui, Prancūzijos teisės doktrinoje, Rusijos CK), yra netiksli ir nevertotina. Pastebėtina, kad būtent neturtinės žalos sąvoka vartojama ir Vokietijos teisinės erdvės valstybėse (vok. *Immaterieller Schaden*). Apie žalą gali būti kalbama tik tuomet, kai pakenkiama būtent teisės saugomoms ir ginamoms vertybėms bei objektams. Kadangi civilinė teisė gina tiek turtines, tiek ir neturtines vertybes⁸⁸, atitinkamai ir žala padaroma tiek ekonominę vertę, išreikštą pinigais, turinčiai teisės saugomai vertybei, tiek ir neturinčiai ekvivalentiškos išraiškos, rodančios ekonominę vertę, teisės saugomai vertybei. Todėl žala, priklausomai nuo to, kokiai vertybei ji padaroma, turėtų būti skirstoma į turtinę ir neturtinę. „Moralinės žalos“ sąvoka nevertotina, nes, „moralė“ yra filosofinė kategorija, reiškianti visumą pažiūrų į tai, kas gera ir bloga, teisinga ir neteisinga etc.⁸⁹ Todėl moralei žala negali būti padaroma – ji padaroma tam tikrai neturtinei teisės ginamai vertybei. Be to, kaip pabrėžia nurodyti autoriai, civilinė atsakomybė už žalą atsiranda tik tuomet, kai žala yra individuali – padaryta konkretaus asmens konkrečiai saugomai ir

⁸⁶ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary.* – Wien: Springer – Verlag, 2005. P. 172-173.

⁸⁷ Žr. LAT teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas// LAT biuletis „Teismų praktika“. 1998, Nr. 9. P. 58.

⁸⁸ Žr. CK 1.112 str. ir 1.114 str.

⁸⁹ „Moralė (pranc. *morale* <lot. *moralis* – dorovinis) – visuomenės sąmonės forma: žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai“ – V. Vaitkevičiūtė. Tarptautinių žodžių žodynas. – 2-asis papild. ir patais. leid. – Vilnius: leidykla „Žodynas“, 2001. P. 654.

ginamai vertybei, o ne apskritai moralinei vertybei. Dar vienas kontrargumentas sąvokos „moralinė žala“ vartojimui - teisė saugo ir gina objektus, kurių atžvilgiu moralė gali būti visai indiferentiška arba kuriems moralės kategorija apskritai nevertotina (pvz., juridinio asmens vardo gynimas). Moralė siejama su žmogumi ir dorovinėmis jo nuostatomis, taigi akivaizdu, kad „moralinės žalos“ kategorija apskritai netinka kalbant apie juridinio asmens neturtinių teisių pažeidimus⁹⁰. Be to, neturtinė žala gali atsirasti ne tik pažeidus asmenines neturtines vertybes, bet ir sukėlus turtinę žalą. Pvz., CK 6.250 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaroma dėl nusikaltimo (išimtis turtiniams nusikaltimams nėra daroma)⁹¹. Dėl minėtų priežasčių kritikuotina Baudžiamojo proceso kodekso komentatorių pateikta neturtinės žalos sąvoka: „*neturtinė žala yra fizinio ir moralinio pobūdžio nuostoliai*“⁹². Reikia pažymėti, kad moralinės žalos sąvokos neatsisako ir garsus šiuolaikinis mūsų šalies teisės teoretikas prof. A. Vaišvila⁹³, kiti autoriai siūlo vartoti sąvokas „moralinė žala“ ir „neturtinė žala“ sinonimiškai⁹⁴.

Paminėtina ir „asmeninės žalos“ sąvoka, kuri vartojama norint pabrėžti, kad žala padaryta ne turtui, o asmeniui – jo gyvybei, sveikatai ar dvasinei būsenai. Ši sąvoka savyje talpina tiek materialią žalą (fizinė žala, padaryta žmogaus kūnui ar kūno daliai), tiek nematerialią žalą (dvasinės būsenos pažeidimai). Taigi neturtinė žala yra asmeninės žalos rūšis, pasireiškianti neturtinio pobūdžio praradimais dėl pakenkimo asmeninėms neturtinėms vertybėms arba dėl neteisėto fizinio poveikio asmens kūnui. Mūsų nuomone, žalos asmeniui sąvoka nėra kritikuotina ir gali būti vartojama, jeigu teisingai suvokiamas turinys – kaip apimantis turtinę ir neturtinę asmens patiriamą žalą, patiriamą dėl jo gyvybiškai svarbių vertybių – sveikatos ir gyvybės – sužalojimo. Nepagrįsta būtų manyti, kad žala asmeniui yra trečioji žalos rūšis šalia turtinės ir neturtinės žalos⁹⁵.

Pastarojo meto Lietuvos teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, jog neturtinė žala laikytinas „*pakenkimas teisės saugomoms ir ginamoms neturtinėms, nematerialiosioms, t. y. ekonominės vertės neturinčioms vertybėms – asmens garbei, orumui, privačiam gyvenimui, kitokioms neturtinėms teisėms ir pan.*“⁹⁶. Anot A. Rudzinskio, analizavusio tiek užsienio, tiek Lietuvos neturtinės žalos sampratą,

⁹⁰ Žr. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr.2. P. 3., V. Mikelėnas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995. P. 188.

⁹¹ Tai pabrėžia ir LAT CBS 2004-09-15 nutartyje c. b. O. V. v. A. K., Nr. 3K-3-449/2004.

⁹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis ir kt./ red. G. Goda – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 280.

⁹³ Žr. A. Vaišvila. Teisės teorija. – 2-asis papild. ir patais. leid. – Vilnius: Justitia, 2004. P. 434.

⁹⁴ Pvz., žr. A. Rudzinskis. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje// Jurisprudencija. 2001, t. 21(13); Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujajame civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2002, t. 28(20). G. Dannemann. Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994. S. 361.

⁹⁵ Neretai draudimo kompanijos pasitelkia tai kaip savo kasacinių skundų ar atsiliepimų į juos argumentą, siekdamas paneigti savo pareigą atlyginti neturtinę žalą. Pvz., žr. LAT CBS 2005-03-09 nutartis c. b. D. V. v. J. R. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-174/2005; LAT CBS 2005-11-21 nutartis c. b. J. V. v. K. N., Nr. 3K-3-588/2005; LAT CBS 2005-10-26 nutartis c. b. E. M. ir I. M. v. AB „Kauno grūdai“ ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-509/2005 ir kt.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 6: Prievolių teisė, T. 1./ V. Mikelėnas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 344 - 345.

neturtinė žala – „tai tam tikri glausti neigiami asmens psichikos pakitimai, kurie būtinai įvyksta jo sąmonėje pažeidus jo asmenines neturtines ir turtines vertybes“⁹⁷. Šioje sąvokoje akcentuojamas psichinis poveikis asmens savijautai. Mūsų nuomone, ši sąvoka kritikuotina tuo aspektu, jog ja vadovaujantis į neturtinės žalos atlyginimo subjektų ratą nepatenka juridiniai asmenys ir tretieji asmenys, patyrę neturtinę žalą dėl ne jų pačių neturtinės vertybės pažeidimo, pvz., asmens, kurio sveikatai buvo padaryta žala, šeimos nariai ir pan.⁹⁸.

Norminė neturtinės žalos samprata. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio CK 6. 250 straipsnio 1 dalyje įtvirtinus neturtinės žalos sampratą, Lietuva tapo viena iš nedaugelio valstybių, įtvirtinusių norminę (legalinę) neturtinės žalos sampratą. Neturtinė žala, remiantis CK, yra „*asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais*“. Kaip matome, įstatymų leidėjas šiame straipsnyje pateikia ne neturtinės žalos apibrėžimą, kuriame būtų numatyti tam tikri požymiai, kuriuos atitinkanti žala konkrečiu atveju galėtų būti priskirta neturtinei žalai, o nebaigtinį neturtinės žalos pasireiškimo būdų sąrašą ir palieka teismui diskrecijos teisę nuspręsti, ar konkrečias aplinkybes galima laikyti neturtine žala. Minėta neturtinės žalos sąvoka, iš esmės perimta iš teismų praktikos⁹⁹, yra norminis neturtinės žalos apibrėžimas.

1.2.7. Apibendrinimas

Neturtinės žalos sampratų nagrinėtose valstybėse apžvalga rodo, jog visose nagrinėjamose valstybėse neturtinė žala yra atlyginama. Tačiau neturtinės žalos atlyginimo koncepcijos skiriasi: štai Prancūzijoje ir jos *Code Civil* įtakotose valstybėse (išskyrus Italiją) nedaromas skirtumas tarp turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimo ir įrodyta neturtinė žala, kaip ir turtinė žala, atlyginama visais atvejais. *Common law* teisinės sistemos valstybėse neturtinės žalos atlyginimo galimybę lemia konkretaus delikto rūšis. Vokietijos teisinės erdvės valstybėse, Italijoje ir Rusijoje neturtinė žala atlyginama tik įstatyme nustatytais atvejais. Nepaisant įstatyme numatyto neturtinės žalos atlyginimo išimtinumo, kai kuriose valstybėse (pvz., Vokietijoje) svarbų vaidmenį, plečiamai aiškinant teisę į neturtinės žalos atlyginimą ir numatant galimybę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, remiantis tiesiogiai Konstitucija, atlieka teismų praktika. Teisė į neturtinės žalos atlyginimą pripažįstama ir už nacionalinių valstybių ribų – tiek tarptautinėse konvencijose bei rekomendacinio pobūdžio dokumentuose, tiek EB teisėje. Lietuvoje, kaip ir Vokietijos teisinės erdvės valstybėse, Italijoje bei Rusijoje, pasirinkta neturtinės žalos atlyginimo išimtinumo koncepcija – t. y. neturtinė žala atlyginama

⁹⁷ A. Rudzinskas. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje// Jurisprudencija. 2001, t. 21(13). P. 77.

⁹⁸ Apie galimybę atlyginti neturtinę žalą tretiesiems asmenis bus kalbama šio darbo poskyryje „Neturtinės žalos atlyginimo subjektai“.

⁹⁹ Žr. LAT teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas// LAT biuletėnis „Teismų praktika“. 1998, Nr. 9. P. 58.

tik įstatyme numatytais atvejais. Neturtinės žalos apibrėžimas paprastai yra teismų praktikos ir teisės doktrinos uždavinys. Paprastai neturtinė žala apibrėžiama negatyviuoju aspektu (kalbama apie pasikėsinimus į asmenines neturtines vertybes, kurie nedaro įtakos nukentėjusiojo turtui ir yra sunkiai įvertinami pinigine skaitine išraiška), priešpastatant ją kaip priešingybę turtinei žalai. Iš nagrinėtų valstybių tik Lietuvos ir Rusijos civiliniuose kodeksuose pateikiama norminė neturtinės žalos definicija. Tiesa, ir šiuo atveju neturtinės žalos sąvoka paliekama atvira ir detalizuojama teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.

1.3. Neturtinės žalos atlyginimo tikslai

Teisės doktrinoje diskutuojama ne tik dėl neturtinės žalos sampratos, bet ir dėl neturtinės žalos atlyginimo tikslų. Egzistuoja keletas nuomonių dėl neturtinės žalos atlyginimo tikslų. Dauguma šiuolaikinių autorių mano, kad neturtinės žalos atlyginimas yra kompensacija už patirtus išgyvenimus, dvasinius praradimus ir kitokias kančias. Taigi akcentuojamas neturtinės žalos atlyginimo kompensacinis tikslas. Egzistuoja ir kita pozicija, anot kurios – neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra ne tik kompensuoti nukentėjusiojo patirtą žalą, bet ir nubausti žalą padariusį asmenį.

Kaip jau minėta poskyryje „Neturtinės žalos atlyginimo instituto genezė“, Romėnų teisėje neturtinės žalos atlyginimo nebuvo. Nukentėjusiojo ieškinys (lot. *actio injuriam aestimatoria*), kuriuo pasinaudojus buvo galima prisiteisti žalą už neturtinių vertybių pažeidimą, buvo vertinamas kaip privatus ieškinys, kuriuo ne tik siekiama kompensuoti nukentėjusiojo patirtą žalą, bet ir nubausti pažeidėją¹⁰⁰. Vėliau vystantis žalos atlyginimo institutui buvo numatytos tam tikros fiksuoto dydžio baudos už tam tikrus neturtinių vertybių pažeidimus, o galiausiai 19-ajame amžiuje Vakarų valstybėse pripažinta galimybė nukentėjusiajam reikalauti žalos atlyginimo, jos konkretaus dydžio nustatymą pinigine išraiška paliekant teisėjo diskrecijai. Taigi, kaip jau minėta šio darbo 1.1.2 poskyryje, pirmame žalos atlyginimo instituto vystymosi etape – kol nebuvo atskirtos civilinės ir baudžiamosios teisės pažeidimo pasekmės – žalos atlyginimu buvo siekiama dviejų tikslų – kompensuoti ir nubausti. Ilgainiui kaip pagrindinis žalos atlyginimo tikslas buvo pripažintas nubaudimas, ir tik vėliau, galiausiai pripažinus, kad nors ir siekiama abiejų minėtų tikslų, pagrindinė žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė, susiformavo neturtinės žalos atlyginimo institutas. Visgi tiek teisės doktrinoje, tiek praktikoje diskusijos dėl neturtinės žalos atlyginimo tikslų iki šiol išlieka aktualios. Kaip pabrėžia J. Ady, 20-ajame amžiuje buvo nusigręžta nuo dvinario neturtinės žalos atlyginimo tikslų suvokimo ir pradėta kalbėti ir apie kitas šio instituto funkcijas bei tikslus, neretai net neatskleidžiant jų turinio¹⁰¹.

V. Mikelėnas ir D. Mikelėnienė pabrėžia, kad civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė, tad teikiant prioritetą pažeidėjui nubausti, o ne nukentėjusiojo fiziniams ir dvasiniams

¹⁰⁰ V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 126.

¹⁰¹ Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 157.

išgyvenimams kompensuoti, būtų nusižengta civilinės atsakomybės prigimčiai ir esmei¹⁰². V. Mizaras laikosi pozicijos, kad neturtinės žalos atlyginimu siekiama dviejų iš aukščiau minėtų trijų tikslų – kompensuoti patirtą neturtinę žalą ir atlyginti už skriaudą¹⁰³. Neturtinė žala įstatymų numatytais atvejais turi būti atlyginama tokio dydžio, kad kiek įmanoma teisingiau būtų atlyginta nukentėjusiajam. L. V. Papirčio nuomone, neturtinės žalos atlyginimui būdingas „ryškus nubaudymo momentas – ir dėl jos nustatymo kriterijų, ir dėl procedūros – visais atvejais suprantamas, kaip represinė teisinė sankcija (nubaudimas), taikytina asmeniui, sąmoningai ir tikslingai pasinaudojusiam savo teisėmis uždraustu ir kitiems pavojingu būdu“¹⁰⁴.

Sistemiškai aiškinant CK nuostatas (6.245, 6.249, 6.250, 6.251 straipsnius ir kt.), matyti, jog neturtinės žalos atlyginimas turi būtent padarytos žalos atlyginimo, kitaip tariant kompensacijos funkciją. Lietuvos teismų praktikoje pabrėžiama, kad „*teismo funkcija – remiantis įstatyme nustatytais kriterijais kiek įmanoma teisingiau kompensuoti* (pabraukta autorės – E. R.) *nukentėjusiojo asmens patirtą dvasinį skausmą, kitus neigiamus išgyvenimus*“¹⁰⁵, „*įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti* (pabraukta autorės) *nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt. Teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją* (pabraukta autorės – E. R.) *už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus)*“¹⁰⁶. Nors šiose nutartyse kalbama apie teismo funkciją, mūsų nuomone, ir neturtinės žalos atlyginimu turi būti siekiama to paties – būtent *kompensuoti* nukentėjusiajam patirtą žalą.

Prancūzijoje laikomasi principo, jog nukentėjusysis neturėtų gauti nei daugiau, nei mažiau, nei jam buvo padaryta žalos (vadinamasis *réparation intégrale* principas)¹⁰⁷. Vadovaujantis šiuo principu neturtinės žalos atlyginimui suteikiama grynai kompensacinė funkcija. Italijoje, kur neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais ir bene vienintelė tokia išimtis nustatyta būtent baudžiamajame kodekse (nusikaltimo atveju) – priešingai, pripažįstama, kad neturtinės žalos atlyginimas turi privačios bausmės pobūdį, taigi neturtinės žalos atgynimo tikslas – nubausti pažeidėją¹⁰⁸.

Vokietijos teismų praktikoje pripažįstama dvejopa neturtinės žalos atlyginimo teisinė prigimtis. Anot BGH, neturtinės žalos atlyginimu turi būti ne tik kompensuota nukentėjusiajam neturtinio pobūdžio gyvenimo sukrėtimo padaryta žala (vadinamoji – kompensacinė funkcija – vok. *Ausgleichsfunktion*), bet ir atlyginta tai, ką pažeidėjas padarė nukentėjusiajam (vadinamoji – atlyginimo

¹⁰² Žr. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr.2, P. 23.

¹⁰³ Žr. V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 128. Žr. taip pat. L. V. Papirtis, E. Baranauskas, J. Kiršienė ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas/ Vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 148.

¹⁰⁴ L. V. Papirtis, E. Baranauskas, J. Kiršienė ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas/ Vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 135.

¹⁰⁵ LAT CBS 2004-02-09 nutartis c. b. J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-91/2004.

¹⁰⁶ LAT CBS 2003-03-26 nutartis c. b. N. Ž. v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“ Nr. 3K-3-371/2003.

¹⁰⁷ Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 140.

¹⁰⁸ Ibid. S. 148.

(verčiant tiesiogiai pažodžiui – „patenkinimo“) funkcija – vok. *Genugtuungsfunktion*). Pažeidėjas kiek įmanoma turi stengtis ištaisyti savo neteisėtais veiksmais nukentėjusiajam padarytą skriaudą, padaryti nukentėjusiojo gyvenimą lengvesnį. Todėl nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį reikia atsižvelgti į nukentėjusiojo patirto skausmo dydį, dažnumą, trukmę, kančias¹⁰⁹. Kaip jau minėta, bendrųjų asmens teisių pažeidimo atveju neturtinės žalos atlyginimo Vokietijoje galima reikalauti tiesiogiai remiantis Vokietijos *Grundgesetz* 1 ir 2 straipsniais, o kiek tai susiję su neturtinės žalos atlyginimo tikslais, įdomu pastebėti tai, kad BGH pripažįsta, jog ginant neturtines vertybes tiesiogiai remiantis Konstitucija, pirmenybė teikiama neturtinės žalos atlyginimo ne kompensaciniam, o būtent nukentėjusiojo patenkinimo (vok. *Genugtuung*) tikslui¹¹⁰. Vokietijos teismų praktikoje, atlyginimo kaip patenkinimo (vok. *Genugtuung*) funkciją vokiečių teisės profesorius *Hans Stoll* aiškina kaip tam tikrą nukentėjusiajam teikiamą satisfakciją, nuraminimą, kuris pasireiškia ne nukentėjusiojo patirtos žalos atlyginimu (ji atlyginama atliekant kompensavimo funkciją), o pažeidimo atpirkimu (atgaila), t. y. pažeidėjas turi suprasti, kad jis yra atsakingas už savo veiksmus¹¹¹. *J. Ady* šią neturtinės žalos atlyginimo funkciją vaizdžiai apibūdina kaip pažeidėjo, kuris dėl padaryto pažeidimo atsiduria tarsi vienu laipteliu aukščiau už nukentėjusįjį (t. y. tampa tarsi „nugalėtoju“), tam tikras pažeminimas laipteliu žemiau už nukentėjusįjį¹¹². Jau minėtoje *Caroline von Monaco* byloje, kurioje buvo ginamos taip vadinamos bendrosios asmens teisės (teisė į atvaizdą ir teisė į privataus gyvenimo gerbimą), BGH pabrėžė, kad be žalos kompensavimo ir patirtos skriaudos atlyginimo, kaip nukentėjusiojo patenkinimo, neturtinės žalos atlyginimas bendrųjų asmens teisių pažeidimo atvejais reikšmingas ir teisės pažeidimų prevencijai¹¹³. Vokietijos teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, jog neturtinės žalos atlyginimas turi tris tikslus:

- 1) kompensacija už patirtą neturtinę žalą;
- 2) atlyginimas (kitais tariant, nukentėjusiojo „patenkinimas“, vok. *Genugtuung*);
- 3) prevencija (kelio užkirtimas neturtinių vertybių pažeidimams ateityje)¹¹⁴.

Vokietijos autorius *G. Wagner* laikosi dvinarės neturtinės žalos atlyginimo koncepcijos, kuria pripažįstami neturtinės žalos atlyginimo kompensacijos ir prevencijos tikslai¹¹⁵. *J. Ady* nuomone, neturtinės žalos atlyginimo pagrindiniai tikslai yra kompensacija ir atlyginimas, kaip nukentėjusiojo

¹⁰⁹ Žr. BGH, Urteil vom 6. 7. 1955, Großer Senat, BGHZ 18, 149.

¹¹⁰ Žr. BGH, Urteil vom 4.11.2004, III ZR 361/03.

¹¹¹ Cit. pgl. *V. Mizaras*. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 127.

¹¹² Žr. *J. Ady*. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 113.

¹¹³ Žr. BGH, Urteil vom 15.11.1994, VI ZR 56/94.

¹¹⁴ Žr. *G. Dannemann*. Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994. S. 402-409; Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2 a, Schuldrecht Allgemeiner Teil, §§ 241-432/Herausgegeben von K. Rebmann, F. J. Säcker und R. Rixecker, Red. W. Krüger. – 4. Auflage. – München: Beck, 2003. Rn. 10-14//

http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_Band2a%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2EP253%2ET21%2Ehtm; prisijungimo laikas: 2006-10-06.

¹¹⁵ Žr. *G. Wagner*. Das neue Schadensersatzrecht: die Rechtslage nach dem Zweiten Schadensrechtsänderungsgesetz. –1. Auflage. - Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. S. 37.

patenkinimas, o prevencija yra tarsi pagalbinis, gretutinis neturtinės žalos atlyginimo vadinamųjų bendrųjų asmens teisių pažeidimų atveju¹¹⁶. Mūsų nuomone, prevencinis tikslas yra būdingas baudžiamajai atsakomybei, todėl priskiriant šį tikslą neturtinės žalos atlyginimui, neturtinės žalos atlyginimas taptų ne kas kita, o bausmė pažeidėjo atžvilgiu.

Šveicarijos prievolių kodeksas, kaip jau minėta, taip pat numato teisėjo teisę priteisti piniginių atlyginimą (vok. *Genugtuung*) nužudymo, sveikatos sužalojimo (47 str.) ir asmeninių neturtinių teisių pažeidimo (49 str.) atvejais¹¹⁷. Doktrinoje laikomasi nuomonės, kad Šveicarijoje pripažįstamas neturtinės žalos atlyginimo tiek kompensacijos, tiek atlyginimo kaip nukentėjusiojo patenkinimo tikslas, visgi pirmenybę suteikiant kompensacijos tikslui¹¹⁸. Austrijos teisės doktrinoje kalbama apie 2 neturtinės žalos atlyginimo tikslus: kompensacijos ir prevencijos¹¹⁹, atlyginimas kaip nukentėjusiojo patenkinimas nelaikomas savarankišku neturtinės žalos atlyginimo tikslu, o kompensacinis tikslas laikomas prioritetiniu¹²⁰. Taigi, kaip matome, Vokietijos teisinės erdvės valstybėse išeinama iš neturtinės žalos atlyginimo kaip kompensacijos ribų.

Nuo grynai kompensacinio neturtinės žalos atlyginimo tikslo nukrypstama ir EB teisėje. Kaip jau minėta šio tyrimo poskyryje, EB teisės aktuose numatoma pareiga valstybėms narėms už pažeidimus numatyti sankcijas, kurios ne tik kompensuotų nukentėjusiojo patirtą žalą, bet ir būtų „veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios“¹²¹. Taigi akivaizdu, kad šiuo atveju žalos atlyginimui be kompensacijos priskiriamas ir prevencijos tikslas.

Anglosaksų deliktų teisė taip pat neapsiriboja neturtinės žalos atlyginimo kompensaciniu tikslu ir naudoja vadinamuosius baudžiamuosius nuostolius (angl. *exemplary damages*), tarsi skirtus pamokyti ir sankcionuojančius pažeidėjo elgesį¹²².

Mūsų nuomone, priskyrimas neturtinės žalos atlyginimui nukentėjusiojo „patenkinimo“ (suma, viršijanti neturtinės žalos kompensaciją) ir prevencijos tikslų, kurie būdingi baudžiamajai atsakomybei, prieštarauja civilinės atsakomybės koncepcijai. Kaip matėme, istorinio vystymosi eigoje pagrindas žalos atlyginimo instituto vystymuisi ir galų gale neturtinės žalos instituto atsiradimui ir buvo civilinių ir baudžiamųjų teisės pažeidimo padarinių iškristalizavimas. Laikantis Vokietijos teisės

¹¹⁶ Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 114 – 120.

¹¹⁷ Bundesgesetz vom 30. März 1911 betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) // <http://www.admin.ch/ch/d/sr/22.html>; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

¹¹⁸ Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 145.

¹¹⁹ Žr. Th. Schobel. Der Ersatz frustrierter Aufwendungen: Vermögens – und Nichtvermögensschaden im österreichischen und deutschen Recht. – Wien, New York: Springer-Verlag, 2003. S. 270-273.

¹²⁰ Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 143.

¹²¹ Tarybos direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės 2000 m. birželio 29 d., 15 str.//

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=21169&p_query=&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2006-10-31.; Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB 2002 m. rugsėjo 23 d. iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, 1 str. 7 d.//

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32473&p_query=&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

¹²² Žr. J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 150-151.

doktrinoje paplitusios „trinarės“ neturtinės žalos atlyginimo koncepcijos, tam tikra prasme žengiama ne į priekį, o grįžtama atgal prie romėniškojo *actio injuriarum*, kuriuo buvo siekiama ir žalos atlyginimo kompensacijos prasme, ir pažeidėjo nubaudimo tikslų, taigi tarsi „suplakami“ civiliniai ir baudžiamieji elementai. Reikia pasakyti, kad ir EŽTT praktikoje neretai išeinama iš grynai kompensacinių neturtinės žalos atlyginimo ribų ir atsižvelgiama į aukščiau minėtus tris atlyginimo tikslus¹²³.

Apibendrinant galima pasakyti, kad vieningos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo tikslų teisės doktrinoje nėra. Visgi, mūsų nuomone, turėtų būti laikomasi pozicijos, jog žalos atlyginimo (taigi ir neturtinės žalos atlyginimo) tikslas yra būtent kompensacinis – kompensuoti nukentėjusiajam padarytą neturtinę žalą, tai lemia pati civilinės atsakomybės prigimtis. Be to, mūsų nuomone, verta pagalvoti, ar priskyrimas neturtinės žalos atlyginimui ne tik kompensavimo, bet ir atlyginimo, kaip nukentėjusiojo patenkinimo, nubaudimo bei prevencijos tikslų, nereiškia prieštaravimo visiško nuostolių atlyginimo (lot. *restitutio in integrum*) principui¹²⁴ ir galėtų lemti nepagrįstą nukentėjusiojo praturtėjimą. Vystantis teisės šakoms ir institutams pripažinta, jog civilinė teisė ir kartu civilinės atsakomybės institutas tuo ir skiriasi nuo viešosios teisės šakų, jog jos pagrindinė funkcija yra būtent kompensacinė. Baudimo funkcija labiau būdinga viešajai teisei (pvz., baudžiamajai teisei). Pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė, ją taikant turi būti siekiama ne nubausti žalą padariusį asmenį, bet kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą. Be to, nėra aiškių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima apskaičiuoti nukentėjusiajam teikiamos papildomos satisfakcijos dydį, atlyginti už patirtą skriaudą. Manytina, jog tam tikra prasme kompensacinis tikslas apima atlyginimo kaip nukentėjusiojo patenkinimo tikslą.

2. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMAS NETURTINIŲ VERTYBIŲ GYNIMO BŪDŲ SISTEMOJE

Neturtinių vertybių ir neturtinių teisių įtvirtinimas teisės aktuose (Konstitucijos II skirsnis, Tarptautiniai teisės aktai, CK 1.114 ir 1.115 str., kiti įstatymai, pvz., Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 14 str.; etc.) įpareigoja valstybę ir kartu įstatymų leidėją užtikrinti jų tinkamą įgyvendinimą ir numatyti realius jų gynimo būdus.

T. Будякова išskiria trejetą esminių nuostatų, kurias galima laikyti išėtinėmis reglamentuojant neturtinės žalos atlyginimą kaip neturtinių vertybių gynimo būdą. Visų pirma, neturtinių vertybių pažeidimas turi būti visuomenės įvertinamas ir užtikrinama tokių vertybių teisinė apsauga. Antra, piniginis neturtinės žalos atlyginimas – tai ne užmokestis už tam tikrą neturtinę vertybę (pvz., garbę), ne jos piniginis įvertinimas, o būdas kompensuoti pasikėsinus į ją patirtus išgyvenimus,

¹²³ Žr., pvz., ECHR 2.12.1987, *Bozano v. France*, Series A no. 124-F.

¹²⁴ Apie šio principo taikymo ypatumus neturtinės žalos atlyginimo atveju žr. poskyrį „Neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimas“.

kurie ir yra įvertinami. Trečia, asmeninių neturtinių vertybių gynimo būdas ir forma neturi žeminti nukentėjusiojo¹²⁵.

Bendri visų civilinių teisių gynimo būdai, kaip jau minėta darbo pradžioje, įtvirtinti galiojančio CK 1. 138 straipsnyje¹²⁶.

Neturtinės žalos atlyginimas yra vienas iš CK 1.138 straipsnyje įtvirtintų civilinių teisių (taigi ir neturtinių vertybių) gynimo būdų. Specialius kai kurių neturtinių vertybių gynimo būdus nustato ne tik CK, bet ir specialūs įstatymai¹²⁷.

Reikia pasakyti, kad žalos – tiek turtinės, tiek neturtinės – atlyginimas, skirtingai nei kiti teisių gynimo būdai, išvardinti CK 1.138 straipsnyje, reiškia civilinės atsakomybės taikymą, taigi, kaip matysime, jį taikant reikia įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas.

S. *Cirtautienė* pabrėžia, jog konkrečių teisių gynimo būdų pasirinkimas kiekvienu atveju priklauso nuo neturtinių vertybių ir teisės pažeidimo specifikos bei nuo paties nukentėjusiojo valios. Minėta autorė išskiria keletą aplinkybių, nulemiančių neturtinių vertybių gynimo būdų pasirinkimą:

1) *Ginamos vertybės specifika* (pvz., vienos iš svarbiausių asmens neturtinių vertybių – sveikatos – sužalojimo atveju paprastai taikomas kartu ir turtinės, ir neturtinės žalos atlyginimas. Garbės ir orumo, teisės į privatų gyvenimą – vertybių, kurių pažeidimas nesukelia tokių drastiškų pasekmių, kaip, pvz., sveikatos ar gyvybės – pažeidimo atveju dominuoja neturtinės žalos atlyginimas ir tikrovės neatitinkančių žinių paneigimas);

2) *Kai kurie civilinių teisių gynimo būdai neturtinių vertybių gynimui nebūdingi* (pvz., priteisimas įvykdyti prievolę natūra);

3) *Teisių gynimas priklauso nuo asmens valios* (asmuo turi pasirinkimo teisę kreiptis į teismą dėl gynybos ar ne¹²⁸);

4) *Asmuo vienu metu gali pasinaudoti keliais teisių gynimo būdais*¹²⁹ (pvz., teisių pripažinimu ir turtinės bei neturtinės žalos atlyginimu).

¹²⁵ Žr. T. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. С. 17.

¹²⁶ CK 1.138 str. numato, jog „civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, neviršydamas savo kompetencijos, šiais būdais: 1) pripažindamas tas teises; 2) atkurdamas buvusią iki teisės pažeidimo padėtį; 3) užkirdamas kelią teisės pažeidžiantiems veiksams ar uždrausdamas atlikti veiksmus, keliančius pagrįstą grėsmę žalai atsirasti (prevencinis ieškinys); 4) priteisdamas įvykdyti pareigą natūra; 5) nutraukdamas arba pakeisdamas teisinį santykį; 6) išieškodamas iš pažeidusio teisę asmens padarytą turtinę ar neturtinę žalą (nuostolius), o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – netesybas (baudą, delspinigius); 7) pripažindamas negaliojančiais valstybės ar savivaldybių institucijų arba pareigūnų aktus, prieštaraujančius įstatymams, šio kodekso 1.3 straipsnio 4 dalyje numatytais atvejais; 8) kitais įstatymų numatytais būdais“.

¹²⁷ Pvz., Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598

Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 63-1231; Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 15-597.

¹²⁸ Apie trečiųjų asmenų teisę į neturtinės žalos atlyginimą bus kalbama atskirame šio tyrimo poskyryje „Neturtinės žalos atlyginimo subjektai“.

¹²⁹ Žr. S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija, 2005, t. 71(63). P. 7.

Be šių aplinkybių, mūsų nuomone, atskirai reikėtų paminėti ir tai, jog, kaip rodo Lietuvos teismų praktika, net ir tos pačios neturtinės vertybės, priklausomai nuo to, *kokiam subjektui priklauso*, gali būti ginamos skirtingai – prioritetą teikiant vienam iš neturtinių vertybių gynimo būdų. Pvz., civilinėje byloje *V. Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“* (pastebėtina, kad kasacinės instancijos teismo nutartis buvo priimta dar negaliojant 2000 m. CK) Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau vadinama „LAT“) konstatavo, jog svarbiausiu viešojo asmens¹³⁰ garbės ir orumo gynimo būdu laikomas garbė ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių žinių paneigimas, o neturtinės žalos dydis negali turėti dominuojančio vaidmens. Viešasis asmuo turi didesnių galimybių apginti savo teises (pvz., būdamas labiau pastebimas, dėl to turėdamas galimybę pasisakyti viešai, gali pats ir per visuomenės informavimo priemones paneigti paskelbtas žinias). Ginant jo garbė ir orumą pirmenybė teikiama žinių paneigimui, o ne kuo didesniai neturtinės žalos piniginiam įvertinimui, viešajam asmeniui priteisiama neturtinė žala gali būti minimali ar artima minimaliai, net ir tuo atveju, kai pažeidimai gana skaudūs¹³¹, paskleistų tikrovės neatitinkančių žinių paneigimas dažnai yra pakankama satisfakcija ir nuo neturtinės žalos atlyginimo pažeidėjas apskritai gali būti atleistas¹³². Taisyklė, jog viešajam asmeniui neturtinės žalos didelis atlyginimas neturėtų būti svarbiausia jo gero vardo atkūrimo priemonė, pabrėžiama ir kitose bylose¹³³. Be to, viešas asmuo turi pakęsti ir toleruoti apie jį skelbiamą (nors ir nevisiškai tikslią) informaciją ar nuomonę, kurią privatus asmuo galėtų vertinti kaip garbės ir orumo pažeidimą¹³⁴. Nevienoda viešųjų ir privačių asmenų neturtinių vertybių – ne tik garbės ir orumo, bet ir teisės į atvaizdą – gynyba įtvirtinta ir įstatymiškai: CK 2.22 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog nereikia viešojo asmens sutikimo jį fotografuoti, be to, neturint tokio asmens sutikimo, padarytos nuotraukos gali būti demonstruojamos, atgaminamos ar paroduojamos tik tuo atveju, kai tokie veiksmai nežemins asmens garbės, orumo ar dalykinės reputacijos; 2.24 straipsnio 6 dalyje numatyta, jog *„paskleidęs tikrovės neatitinkančius duomenis asmuo atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės, jeigu tie duomenys yra paskelbti apie viešą asmenį bei jo valstybinę ar visuomeninę veiklą, o juos paskelbęs asmuo įrodo, kad jis veikė sąžiningai siekdamas supažindinti visuomenę su tuo asmeniu ir jo veikla“*.

Užsienio teismų praktikoje taip pat pripažįstama ribota viešųjų asmenų neturtinių vertybių – teisės į atvaizdą, teisė į privataus gyvenimo gerbimą – apsauga ir bandoma pasverti, kam konkrečiu

¹³⁰ LAT skiria dvi viešųjų asmenų rūšis – *ex officio* viešieji asmenys (tie, kurie dėl einamų pareigų, veiklos ar visuomeninės padėties nuolat sulaukia visuomenės dėmesio ir pagrįstai ją domina (pvz., politikai, kiti valstybės ir savivaldybių pareigūnai, žymūs menininkai ir pan.) ir *trumpalaikiai* viešieji asmenys (tie, kurie trumpam sulaukia visuomenės dėmesio dėl tam tikro įvykio ar poelgio, tačiau vėliau visuomenė juos užmiršta ir netenka pagrįsto intereso jais domėtis). Žr. LAT CBS 2001-05-30 nutartis c. b. *B. G. v. UAB „Veidas“*, Nr. 3K-3-560/2001; LAT CBS 2000-02-24 nutartis c. b. *V. Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“*, Nr. 3K-7-130/2000; LAT CBS 2005-01-10 nutartis c. b. *V. L. v. UAB „Ūkininko patarėjas“*, Nr. 3K-3-42/2005 ir kt.

¹³¹ Žr. LAT CBS 2000-02-24 nutartis c. b. *V. Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“*, Nr. 3K-7-130/2000; LAT CBS 2005-01-10 nutartis c. b. *V. L. v. UAB „Ūkininko patarėjas“*, Nr. 3K-3-42/2005; LAT CBS 2006-02-22 nutartis c. b. *A. S., M. V. ir V. J. v. A. J., S. K., J. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-142/2006.

¹³² Žr. LAT CBS 2006-02-22 nutartis c. b. *A. S., M. V. ir V. J. v. A. J., S. K., J. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-142/2006.

¹³³ Žr. LAT CBS 2005-04-27 nutartis c. b. *A. S. v. savaitraštis „Laisvas laikraštis“ ir kt.*, Nr. 3K-3-280/2005; LAT CBS 2001-05-14 nutartis c. b. *S. Č. v. Tauragės rajono meras ir kt.*, Nr. 3K-3-529.

¹³⁴ Žr. LAT CBS 2003-06-11 nutartis c. b. *A. S. v. UAB „Rinkos aikštė“*, Nr. 3K-3-687/2003. LAT CBS 2004-11-17 nutartis c. b. *A. V. v. UAB „Šiaurės rytai“ ir R. P.*, Nr. 3K-3-609/2004.

atveju teikti pirmenybę – viešojo asmens neturtinėms vertybėms ar visuomenės teisei žinoti ir spaudos laisvei¹³⁵. EŽTT jau minėtoje princesės *Caroline* byloje pasisakė, kad pasveriant šias vertybes ir nustatant, ar EŽTK 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į privataus gyvenimo gerbimą, priklausanti ir viešiesiems asmenims, buvo pažeista, yra svarbiausia įvertinti, ar viešo asmens privataus gyvenimo nuotraukų išspausdinimas skatina viešas diskusijas bendrais visuomenės interesais. Net ir pripažįstant visuomenės interesą žinoti viešųjų asmenų privataus gyvenimo aplinkybes bei spaudos minties laisvę, šioms vertybėms negali būti teikiamas prioritetas santykyje su asmens teise į privataus gyvenimo gerbimą¹³⁶.

Reikia pasakyti, kad kartais neturtinės žalos atlyginimas kaip vienas iš neturtinių vertybių gynimo būdų teismų praktikoje gali būti keičiamas kitais žalos atlyginimo būdais. Štai *Casstells prieš Ispaniją* bei *Modina* bylose EŽTT pasisakė, kad vien pažeidimo konstatavimas sprendime kai kuriais atvejais yra savaimė teisinga pakankama satisfakcija už neturtinę žalą¹³⁷. BGH taip pat pasisako, jog teisės pažeidimo konstatavimas net ir neatlyginant neturtinės žalos pinigais gali būti pakankamas atlygis nukentėjusiajam¹³⁸ (patenkinimo (vok. *Genugtuung*) prasme – E. R.). Šią nuomonę palaiko ir *G. Dannemann*, kuris teigia, jog pažeidimo konstatavimas gali suteikti nukentėjusiajam pasitenkinimą¹³⁹, tačiau, mūsų nuomone, reikia pastebėti, kad pažeidimo konstatavimas nereikš pagrindinio žalos atlyginimo tikslo – kompensacijos už patirtą žalą – įgyvendinimo. *Dudgeon* ir *Norris* bylose EŽTT konstatavo, kad valstybės (Airijos) įpareigojimas pakeisti nacionalinius teisės aktus, prieštaraujančius Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintai teisei į privataus gyvenimo gerbimą, yra pakankamas atlyginimas nukentėjusiesiems¹⁴⁰. Mūsų nuomone, šiuo atveju taip pat nėra užtikrinamas pagrindinis žalos atlyginimo tikslas – kompensuoti jau patirtą neturtinę žalą, o tik bandoma užkirsti kelią neturtinių vertybių pažeidimams ateityje – taigi įgyvenamas šio darbo poskyryje „Neturtinės žalos atlyginimo tikslai“ kritikuotas neturtinės žalos atlyginimo prevencijos tikslas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog vienoje iš nutarčių LAT suformulavo teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, jog atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos atlyginimo fakto ir ji gali būti taikoma tiek atskirai, tiek kartu su turtine atsakomybe¹⁴¹. Kitoje nutartyje Teismas pabrėžė neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo

¹³⁵ Žr., pvz., BGH, Urteil vom 19.12.1995, VI ZR 15/95; BVerfG, 1BvR 653/96 vom 15.12.1999.

¹³⁶ Žr. ECHR 24.6.2004, *Von Hannover v. Germany*, no. 59320/00.

¹³⁷ Žr. ECHR 23.4.1992, *Castells v. Spain*, Series A no. 236; ECHR 22.4.1993, *Modinos v. Cyprus*, Series A no. 259-A.

¹³⁸ Žr. BGH, Urteil vom 4.11.2004, III ZR 361/03.

¹³⁹ Žr. *G. Dannemann*. Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994. S. 367.

¹⁴⁰ Žr. ECHR 24.2.1983, *Dudgeon v. United Kingdom*, Series A no. 59; ECHR 26.10.1988, *Norris v. Ireland*, Series A no. 142.

¹⁴¹ Žr. LAT CBS 2001-01-11 nutartis c. b. *V. T. v. LR Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-7-688/2001.

savarankiškumą: „reikalavimas atlyginti neturtinę žalą yra savarankiškas teisių gynimo būdas, kuris egzistuoja, nesvarbu, turtinė žala ar žala sveikatai atsirado ar neatsirado“¹⁴².

Teisės doktrinoje taip pat pabrėžiama, jog „neturtinės žalos atlyginimas neturėtų būti traktuojamas kaip alternatyvus ir subsidiarus <...> asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas. Neturtinės žalos atlyginimas gali būti taikomas kartu su kitais <...> teisių gynimo būdais, įskaitant ir turtinės žalos atlyginimą“¹⁴³. Ir įstatymai pagrįstai numato galimybę ginti neturtines vertybes keliais būdais, pvz., numatoma teisė reikalauti atlyginti turtinę ir neturtinę žalą (CK 2.21 straipsnio 1 dalis, 2.22 straipsnio 3 dalis, 2.23 straipsnio 4 dalis, 2.25 straipsnio 6 dalis, 2.26 straipsnio 5 dalis ir kt.), be to, gali būti numatyti ir kiti neturtinių vertybių gynimo būdai (pvz., 2.24 straipsnis numato galimybę garbę ir orumą bei dalykinę reputaciją ginti neatitinkančių tikrovės žinių paneigimu bei turtinės ir neturtinės žalos atlyginimu). Neturtinės žalos atlyginimas gali būti ir vienintelis neturtinių vertybių gynimo būdas: pvz., mirusio fizinio asmens artimiesiems, kurie *nebuvo* mirusiojo išlaikomi, reikalaujant neturtinės žalos atlyginimo pagal CK 6.284 straipsnio 1 dalį¹⁴⁴. Taigi neturtinės žalos atlyginimas gali būti taikomas atskirai, kaip vienintelis pažeistos neturtinės vertybės gynimo būdas, arba kartu, kumuliatyviai su kitais neturtinių vertybių gynimo būdais.

LAT jurisprudencijoje pabrėžiama, kad neturtinė žala yra bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjamas, o pagal teisiškai reikšmingų konkrečioje byloje kriterijų visumą nustatomas teismo¹⁴⁵. Tokia nuostata išdėstyta ir teisės doktrinoje¹⁴⁶. Reikia pasakyti, kad bendrieji nuostoliai yra nuostolių rūšis, besiskirianti nuo specialiųjų nuostolių galimybe tiksliai juos apskaičiuoti: „bendrieji nuostoliai yra tie, kurie priteisiami už žalą, kai jos dydžio neįmanoma tiksliai apskaičiuoti pinigais“¹⁴⁷ (pvz., neturtinių vertybių pažeidimo atveju). Tai labai svarbi taisyklė, kuri atskleidžia turtinės ir neturtinės žalos įrodinėjimo specifiką. Įrodinėjant turtinę žalą kaip specialiuosius nuostolius (vadinasi, žalos dydį galima tiksliai apskaičiuoti ir įrodyti), reikia įrodyti žalos padarymo faktą ir dydį, o neturtinės žalos atveju reikia įrodyti žalos padarymo faktą (įrodyti kuo daugiau žalos faktą patvirtinančių kriterijų, kurie įtvirtinti 6.250 straipsnio 1 dalyje), o konkretų atlygintinos neturtinės žalos dydį nustato teismas, įvertindamas įstatyme nurodytus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus (atsižvelgdamas į tai, kiek ir kokių žalos dydžio nustatymo kriterijų, įtvirtintų 6.250 straipsnio 2 dalyje, pagrindė neturtinės žalos atlyginimo reikalaujantis asmuo) ir kitas, teismo nuomone, turinčias reikšmės aplinkybes. Taigi reikalaujantis neturtinės žalos atlyginimo asmuo turi įrodyti padarytos neturtinės žalos požymius ir kriterijus, reikalingus nustatyti bendriesiems nuostoliams, jų kiekį, pobūdį

¹⁴² LAT CBS 2005-05-11 nutartis c. b. J. A. J. v. UAB „Omnitel“, Nr. 3K-3-297/2005.

¹⁴³ V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 137.

¹⁴⁴ Apie trečiųjų asmenų teisę į neturtinės žalos atlyginimą bus kalbama atskirame šio tyrimo poskyryje „Neturtinės žalos atlyginimo subjektai“.

¹⁴⁵ Žr. LAT CBS 2003-12-08 nutartis c. b. R. V. ir D. L. V. v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė ir kiti, Nr. 3K-3-1180/2003.

¹⁴⁶ D. Ambrasienė, E. Baranauskas, D. Bublienė, ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 193.

¹⁴⁷ Žr. ten pat.

bei svarbą¹⁴⁸. Byloje *L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VšĮ „Marijampolės lignonė“* LAT akcentavo, kad bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad kreditorius turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų¹⁴⁹. Reikia pasakyti, kad teisės doktrinoje pasitaiko prieštaringų nuomonių dėl neturtinės žalos įrodinėjimo specifikos. Antai *V. Mizaras* teigia, jog tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atsiradimo faktas ir dydis turi būti įrodytas¹⁵⁰. CK komentaro autorių nuomone, „jeigu neturtinės žalos atlyginimas numatytas įstatyme, tai jos fakto ieškovas neturi įrodyti. Šiuo atveju neturtinės žalos faktas preziumuojamas, todėl ieškovas turi pagrįsti tik reikalaujamos piniginės kompensacijos dydį“¹⁵¹. Visgi, sutinkant su tuo, jog nukentėjusysis turi pagrįsti jo reikalaujamo neturtinės žalos atlyginimo dydį įrodydamas 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatytus neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijus (manyta, kad tai ir turi omenyje *V. Mizaras*, teigdamas, kad reikia įrodyti neturtinės žalos dydį), su nuomone, jog neturtinės žalos faktas preziumuojamas, mūsų manymu, sutikti nereikėtų, kadangi tai prieštarautų aptartai nusistovėjusiai teisės doktrinai ir teismų praktikai.

G. Dannemann nuomone, atitinkamos teisės ar vertybės pažeidimas automatiškai nereiškia žalos padarymo, o yra tik būtina sąlyga žalos (taip pat ir neturtinės) atlyginimui, tai rodo ir tiek nacionalinių teismų (pvz., Vokietijos, Šveicarijos, Prancūzijos, Italijos ir kt.), tiek EŽTT praktika¹⁵². Lietuvos teismų praktikoje taip pat pažymima, jog neturtinės žalos atlyginimo esmė ta, jog vien tik atitinkamos neturtinės teisės pažeidimas *ex facto* nereiškia ir neturtinės žalos padarymo, t. y. neturtinės žalos atlyginimui už neturtinių teisių pažeidimą yra būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos (neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys ir kaltė)¹⁵³. Darytina išvada, jog neturtinės vertybės pažeidimo įrodymas reikš tik vienos iš civilinės atsakomybės sąlygų – neteisėtų veiksmų – įrodymą. LAT taip pat pabrėžia, kad turi būti įrodyti ne tik neteisėti veiksmai ar neveikimas, bet ir su tuo susijusi asmeniui padaryta neturtinė žala, t. y. asmens dvasiniai išgyvenimai, sukrėtimai, emocinė depresija, pažeminimas, nepatogumai ir kita, jeigu tai gali būti teismo įvertinta pinigais¹⁵⁴. Taigi, asmuo, reikalaujantis atlyginti neturtinę žalą, turi įrodyti visų civilinės atsakomybės sąlygų buvimą.

Apibendrinant galima pasakyti, jog neturtinės žalos atlyginimas yra vienas iš neturtinių vertybių gynimo būdų. Specifiškas jis yra tuo, kad, kaip ir turtinės žalos atlyginimo atveju, taip ir

¹⁴⁸ Žr. *D. Ambrasienė, E. Baranauskas, D. Bublienė, ir kt.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 193.

¹⁴⁹ Žr. LAT CBS 2005-04-18 nutartis c. b. *L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VšĮ „Marijampolės lignonė“*, Nr. 3K-7-255/2005.

¹⁵⁰ *V. Mizaras*. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 133. Žr. taip pat *L. V. Papirtis, E. Baranauskas, J. Kiršienė ir kt.* Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas/ Vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 148.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 6: Prievolių teisė, T. 1./V. Mikelėnas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 345

¹⁵² Žr. *G. Dannemann*. Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994. S. 363-365.

¹⁵³ Žr. LAT CBS 2003-02-24 nutartis c. b. *T. G. v. R. Š. ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“*, Nr. 3K-3-294/2003; LAT CBS 2004-01-12 nutartis c. b. *G. B. v. LR Krašto apsaugos ministerija*, Nr. 3K-3-31/2004; LAT CBS 2006-01-04 nutartis c. b. *A. K. v. AB „Vievio paukštynas“*, Nr. 3K-3-10-2006.

¹⁵⁴ Žr. LAT CBS 2006-05-17 nutartis c. b. *K. R. v. LR Teisingumo ministerija*, Nr. 3K-3-337/2006.

neturtinės žalos atlyginimo atveju taikoma civilinė atsakomybė, todėl jo taikymui būtina įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas (neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys, kaltė). Neturtinės teisės pažeidimas *ex facto* nereiškia ir neturtinės žalos padarymo. Skirtingai nei turtinė žala, neturtinė žala įrodinėjama kaip bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjamas, o pagal teisiškai reikšmingų konkrečioje byloje kriterijų visumą nustatomas teismo. Bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad kreditorius turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų. Neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas neturtinių vertybių gynimo būdas, taigi gali būti taikomas tiek atskirai, tiek kartu su kitais neturtinių vertybių gynimo būdais.

3. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO KAIP NETURTINIŲ VERTYBIŲ GYNIMO BŪDO TAIKYMO PROBLEMAS

3.1. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimas

Jau minėta kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija lemia tai, jog kiekvienu žalos padarymo atveju būtina apskaičiuoti padarytos žalos – tiek turtinės, tiek neturtinės – dydį. Pradedant analizuoti neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo problemą reikia atkreipti dėmesį į tai, jog turtinės žalos ir neturtinės žalos dydis apskaičiuojamas nevienodai.

Nustatyti ir apskaičiuoti turtinę žalą nėra labai sudėtinga. Nustatant turtinę žalą (pvz., dėl turtinės žalos, padarytos sužalojus sveikatą, atlyginimo) pasitelkiami įvairūs dokumentai, pvz., sąskaitos, kvitai ir t. t., skiriamos ekspertizės, kurių metu, remiantis nustatyta metodika, apskaičiuojamas asmens darbingumo netekimas ir pan. Remiantis jų duomenimis identifikuojama turtinė žala ir teismas, įvertinęs minėtus duomenis visų bylos aplinkybių fone, nusprendžia, kokio dydžio turtinė žala turi būti atlyginta. Tačiau neturtinė žala dažniausiai nėra tokia akivaizdi ir apčiuopiama kaip turtinė žala, ji *ex definitione* negali būti įvertinta pinigais, todėl apskaičiuoti atlygintinos neturtinės žalos dydį nepalyginamai sudėtingiau.

Neretai neturtinių vertybių pažeidimas sukelia didesnę neturtinę žalą nei turtinę (pvz., artimųjų, nebuvusių išlaikytiniais, skausmas nužudžius jų giminaitį ar sužalojus asmens sveikatą). A. Rudzinskas rekomenduoja nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį tiksliai nustatyti fizinio skausmo, dvasinių išgyvenimų, dvasinio sukrėtimo, emocinės depresijos dydį. Kadangi tam reikia specialių žinių, teismas, atsižvelgdamas į byloje dalyvaujančių asmenų nuomonę, galėtų paskirti psichologinę arba psichiatrinę ekspertizę, kuri leistų objektyviau nustatyti padarytos neturtinės žalos dydį¹⁵⁵. Visgi, mūsų nuomone, net ir paskirta ekspertizė neleistų visiškai tiksliai nustatyti atlygintinos neturtinės žalos

¹⁵⁵ A. Rudzinskas. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujajame civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2002, t. 28(20). P. 121 – 122.

dydžio, nes neturtinė žala pasireiškia ypatingai – tam tikrais vidiniais išgyvenimais, kurie ne visada atskleidžiami išorinėje aplinkoje, be to, net ir jų išorinė išraiška labai priklauso nuo nukentėjusiojo individualių savybių (lyties, amžiaus, temperamento ir pan.), todėl nei teismas, nei kas kitas negali visiškai adekvačiai įvertinti nukentėjusiojo patirtų emocijų bei psichinės savijautos. Dvasiniai išgyvenimai juk nebūtinai turi pasireikšti konkrečia psichine liga, o paskirta ekspertizė vargu ar nustatytų, kokį sielvartą asmuo realiai patyrė. Psichologinė ar psichiatrinė ekspertizė galėtų būti tik viena iš priemonių siekiant atlygintinos neturtinės žalos dydį nustatyti kiek galima objektyviau.

G. Dannemann pateikia dvi galimas alternatyvas neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimui: 1) priteisti pinigų sumą, už kurią bet kuris asmuo savanoriškai prisiimtų iškęsti atitinkamą neturtinių vertybių pažeidimą; 2) priteisti sumą, kuri leistų asmeniui patirti tokius teigiamus išgyvenimus, kurie kompensuotų patirtus neigiamus išgyvenimus¹⁵⁶. Visgi, pirmu atveju, net ir už didžiausią sumą daugelis asmenų nesutiktų patirti atitinkamo neturtinių vertybių pažeidimo (pvz., netekti tam tikro kūno organo). Antrosios alternatyvos silpnoji pusė ta, jog asmenys, priklausomai nuo jų turtinės padėties, skirtingai vertina, kokie gyvenimo malonumai galėtų atpirkti jų patirtą neturtinę žalą.

1964 m. CK nustatė minimalų – 300 litų – ir maksimalų – 10000 litų – atlygintinos neturtinės žalos dydį. Tačiau galiojantis CK nenustato nei maksimalaus, nei minimalaus atlygintinos neturtinės žalos dydžio. CK 6. 251 straipsnio 1 dalis įtvirtina visiško nuostolių atlyginimo principą: neteisėtais veiksmais padaryti nuostoliai (piniginė žalos – turtinės arba neturtinės – išraiškos forma) turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato ribotą civilinę atsakomybę. Taigi nukentėjusiajam turėtų būti atlyginta tiek, kiek jis iš tikrųjų prarado (jeigu būtų atlyginta daugiau, asmuo būtų laikomas nepagrįstai praturtėjusiu). Tačiau teisės doktrinoje ir teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog neturtinės žalos atlyginimo atveju objektyviai visiško nuostolių atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) negali būti taikomas visa apimtimi, kadangi tiksliai pinigais įvertinti neturtinės žalos dydį neįmanoma¹⁵⁷. Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt. Teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus)¹⁵⁸. Visgi, mūsų nuomone, formuluotė „visiško nuostolių atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) negali būti taikomas visa apimtimi“ nereiškia, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju šis

¹⁵⁶ Žr. G. Dannemann. Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994.S. 390.

¹⁵⁷ Žr., D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia, 1998, Nr.2. P. 23; S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija, 2005, t. 71(63). P. 8; LAT CBS 2003-03-26 nutartis c. b. N. Ž. v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003; LAT CBS 2004-02-18 nutartis c. b. O. R., M. R., V. R., J. K. ir N. K. v. VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, Nr. 3K-3-16/2004; G. Dannemann. Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994. S. 390.

¹⁵⁸ LAT CBS 2003-03-26 nutartis c. b. N. Ž. v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“ Nr.3K-3-371/2003.

principas apskritai netaikomas¹⁵⁹. Reikia paminėti, kad ir teisės doktrinoje yra nuomonė, jog visiško nuostolių atlyginimo principas turi būti vienodai taikomas nepriklausomai nuo atlygintinos žalos rūšies¹⁶⁰. Mūsų nuomone, šiai pozicijai reikia pritarti, tiesiog detalizuojant, jog atsižvelgiant į neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo sudėtingumą visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas neturtinės žalos atlyginimo atveju turi savitą specifiką ir yra reliatyvus.

Kadangi neturtinės žalos dydžio tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma, daugumoje valstybių įstatymų leidėjas pagrįstai nenustato konkrečių atlygintinos neturtinės žalos dydžio sumų, o palieka dėl atlygintinos neturtinės žalos dydžio spręsti teismui, nustatydamas tam tikrus orientyrus – kriterijus, kuriais teismai turėtų vadovautis apskaičiuodami atlygintinos neturtinės žalos dydį.

Panagrinėkime, kokiais kriterijais teismai turėtų vadovautis, nustatydami atlygintinos neturtinės žalos dydį Lietuvoje. 1964 m. CK 7¹ straipsnis įtvirtino nuostatą, jog teismas, nustatydamas atlygintiną *moralinę* žalą už paskelbimą tikrovės neatitinkančių žinių, žeminančių asmens garbę ir orumą per masinės informacijos priemones, arba už jų paskelbimą be asmens sutikimo, atsižvelgia į žalą padariusio asmens *turtinę padėtį, teisės pažeidimo sunkumo laipsnį, padarinius ir kitas svarbias ir bylai turinčias reikšmės aplinkybes*. Taigi įtvirtinant atlygintinos tuo metu vadinamos moralinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, pirmenybė minėtoje 1964 m. CK normoje buvo suteikiama pažeidėjo turtinei padėčiai. Vienoje iš nutarčių LAT konstatavo, jog nei CK, nei Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymo 7 straipsnio 7 dalis nenumato asmens socialinės ar visuomeninės padėties kaip kriterijaus, kuriuo remiantis būtų galima mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Tokie kriterijai yra diskriminaciniai, taigi pažeidžiantys Konstitucijos 29 straipsnyje ir Konvencijos 14 straipsnyje įtvirtintą asmenų lygiateisiškumo principą¹⁶¹. Kaip matome, LAT atsisakė pažeidėjo turtinės padėties kaip prioritetinio ir pagrindinio kriterijaus apskaičiuojant atlygintinos neturtinės žalos dydį. Minėtoje Europos Tarybos Rezoliucijoje¹⁶² akcentuojama, kad „*žalos atlyginimas apskaičiuojamas neatsižvelgiant į turtinę nukentėjusiojo padėtį*“ (Rezoliucijos 12 p.). Įdomu pastebėti, kad minėtoje nuostatoje akcentuojama, jog negalima atsižvelgti būtent į nukentėjusiojo turtinę padėtį, nieko nekalbama apie diskutuotiną žalą padariusio asmens turtinės padėties kriterijų.

¹⁵⁹ Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas visai neseniai pasisakė, kad „*materiali (piniginė) kompensacija už moralinę žalą, kaip materialus tos moralinės žalos atitikmuo, taip pat turi būti skiriama vadovaujantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu*“. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-08-19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁶⁰ Žr. *Th. Schobel*. Der Ersatz frustrierter Aufwendungen: Vermögens – und Nichtvermögensschaden im österreichischen und deutschen Recht. – Wien, New York: Springer-Verlag, 2003. S. 28-29, 63.

¹⁶¹ LAT CBS 2001-03-27 nutartis c. b. *J. R. v. LR Teisingumo ministerija ir LR Generalinė prokuratūra*, Nr.3K-3-155/2001.

¹⁶² Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75)7 „On compensation for Physical injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers' Deputies). http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%2075_7%20e.pdf, prisijungimo laikas: 2006-10-31.

Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai įtvirtinami ir galiojančio CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje: neturtinės žalos pasekmės, žalą padariusio asmens kaltė, jo turtinė padėtis, padarytos turtinės žalos dydis bei kitos reikšmės bylai turinčios aplinkybės, sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai. Sveikintina, kad turtinė žalą padariusio asmens padėtis pagaliau nebėra pirmoje vietoje neturtinės žalos dydžio nustatymo pinigais kriterijų sąrašė. Be to, neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų sąrašas yra praplėstas ir, kaip ir 1964 m. CK, nebaigtinis. Naujai įtvirtinti sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai turėtų leisti teismui objektyviau nustatyti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Paminėtina ir tai, jog žalą padariusio asmens turtinė padėtis nėra pirmas kriterijus, nustatant padarytos neturtinės žalos dydį. Nustatant neturtinės žalos dydį reikėtų atsižvelgti ir į visiško nuostolių atlyginimo principą, įtvirtintą 6.251 straipsnio 1 dalyje, bei kriterijus, įtvirtintus 6.251 straipsnio 2 dalyje (atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis ir jų tarpusavio santykiai) ir 6.282 straipsnyje (nukentėjusiojo kaltė, padariusio žalą asmens turtinė padėtis), kurie leidžia mažinti nuostolių atlyginimo dydį. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijai įtvirtinami ne tik CK, bet ir kituose įstatymuose. Pvz., Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymo 4 straipsnio 11 dalyje tokiems kriterijams priskiriamas kaltinimo sunkumas, paskirtos bausmės arba nuobaudos dydis, neteisėto laisvės atėmimo, neteisėto kardomojo kalinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo ar neteisėtos administracinės nuobaudos – arešto laikas, informacijos apie neteisėtą nuteisimą, neteisėtą kardomąjį kalinimą (suėmimą), neteisėtą sulaikymą, neteisėtą procesinių prievartos priemonių pritaikymą ar neteisėtą administracinės nuobaudos – arešto paskyrimą viešas paskelbimas ir kitos neturtinės žalos pasekmės¹⁶³.

Nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį svarbiausias vaidmuo tenka teismui. Teismo nustatomą neturtinės žalos dydį lemia visuma bylos aplinkybių, kurios pagal įstatymą ar teismo pripažinimu turi įtakos neturtinės žalos dydžiui. S. Cirtautienė pabrėžia, jog įstatymo įtvirtinti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai nekvestionuojami. Teismas, nustatinėdamas atlygintinos neturtinės žalos dydį, turi įvertinti visus įstatymo nustatytus kriterijus, kiekvieno iš jų tarpusavio santykį, atsižvelgiant į ginamos vertybės specifiką, be to, nustatant neturtinės žalos dydį būtina atsižvelgti į teismų praktiką šiuo klausimu¹⁶⁴.

Panagrinėkime, kokie papildomi, įstatyme nenumatyti kriterijai teismų praktikoje naudojami įvertinant neturtinės žalos atlyginimo dydį. 1998 m. gegužės 15 d. LAT teisėjų senato nutarime Nr. 1 Teismas, apibendrinamas teismų praktiką nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, prie tokių kriterijų priskyrė „žalą padariusio asmens kaltę, jo elgesį po žinių paskleidimo, į neigiamą įtaką

¹⁶³ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2228; 2005, Nr. 127-4532.

¹⁶⁴ Žr. S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija, 2005, t. 71(63). P. 11-12.

ieškovo profesinei, visuomeninei veiklai ir kt., žinių paskleidimo būdą, formą, turinį, apimtį ir kitas, turinčias reikšmės, aplinkybes“¹⁶⁵.

Lietuvoje nusistovėjusi teismų praktika, pagal kurią, priklausomai nuo pažeidimo pobūdžio, tam tikram neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijui teikiamas prioritetas. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo¹⁶⁶ 14 straipsnyje įtvirtintų autorių asmeninių neturtinių teisių (autorystės teisė, teisė į autoriaus vardą ir teisė į kūrinio neliečiamybę) gynimo bylose, kuriose buvo sprendžiamas neturtinės žalos, atlyginimo klausimas, priteisiamos neturtinės žalos dydį dažniausiai lemia *autorių teisių pažeidimų skaičius*. Štai byloje *R. Š. v. UAB „Faris“* priteistos neturtinės žalos dydį (7000 litų) lėmė tai, jog be fotografo sutikimo ir nenurodant jo vardo keturiolika kartų buvo išspausdinta jo nuotrauka¹⁶⁷. Byloje *G. S. v. A. A. ir Kauno technologijos universitetas* neturtinės žalos dydis buvo sumažintas nuo reikalaujamo 10 000 litų iki 500 litų atsižvelgus į nedidelį knygų, kuriose, pažeidžiant autoriaus neturtines teises (nenurodžius bendraautoriaus vardo ir iškraipius straipsnio pavadinimą), buvo išspausdintas straipsnis, egzempliorių skaičių (250)¹⁶⁸. *V. Mizaras* taip pat prie aplinkybių, į kurias teismai atsižvelgia, nustatydami neturtinės žalos dydį, taip pat priskiria neteisėtų veiksmų padarinių pasireiškimo trukmę, neteisėto elgesio priežastis ir pagrindus, pažeidimo rūšį, būdą, intensyvumą ir apimtį, neteisėtai naudoto kūrinio paplitimo mastą, pažeidėjo kaltės laipsnį, ar buvo galima užkirsti kelią neteisėtiems veiksams ar juos nutraukti, nukentėjusiojo ir jo kūrinio populiarumą¹⁶⁹.

Lietuvos teismų praktikoje pripažįstama, jog esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai¹⁷⁰.

Teismų praktikoje išskiriami ir kiti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai: pvz., garbės ir orumo gynimo atveju, kaip jau minėta 2 skyriuje, neturtinės žalos atlyginimo dydis mažinamas (arba neturtinės žalos atlyginimas iš viso nepriteisiamas), jeigu tikrovės neatitinkanti informacija paskleista apie viešą asmenį¹⁷¹, kaip neturtinės žalos atlyginimo dydį mažinti leidžiantis kriterijus nurodomas atsakovo atsiprašymas¹⁷², aplinkybė, jog tikrovės neatitinkanti informacija paskleista nedideliame adresatų skaičiui¹⁷³, neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijais pripažįstami ir

¹⁶⁵ LAT teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas/LAT biuletenis „Teismų praktika“. 1998, Nr. 9. P. 59.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas/Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598; 2003, Nr. 28-1125.

¹⁶⁷ Žr. LAT CBS 2000-04-05 nutartis c. b. *R. Š. v. UAB „Faris“*, Nr. 3K-3-415/2000.

¹⁶⁸ Žr. LAT CBS 2000-05-08 nutartis c. b. *G. S. v. A. A. ir Kauno technologijos universitetas*, Nr. 3K-3-515/2000.

¹⁶⁹ Žr. *V. Mizaras*. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 130.

¹⁷⁰ Žr. LAT CBS 2003-03-26 nutartis c. b. *N. Ž. v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*, Nr. 3K-3-371/2003; LAT CBS 2005-04-18 nutartis c. b. *L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VšĮ „Marijampolės ligoninė“*, Nr. 3K-7-255/2005.

¹⁷¹ Žr. LAT CBS 2001-05-30 nutartis c. b. *B. G. v. UAB „Veidas“*, Nr. 3K-3-560/2001; LAT CBS 2000-02-24 nutartis c. b. *V. Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“*, Nr. 3K-7-130/2000; LAT CBS 2005-01-10 nutartis c. b. *V. L. v. UAB „Ūkininko patarėjas“*, Nr. 3K-3-42/2005 ir kt.

¹⁷² Žr. LAT CBS 2006-03-06 nutartis c. b. *UAB „Simon Louwse International Transport“ v. UAB „Dinaka“*, Nr. 3K-3-169/2006.

¹⁷³ Žr. ten pat.

nukentėjusiojo amžius, profesinis išsilavinimas bei galimybių praradimas¹⁷⁴, nukentėjusiojo didelis neatsargumas¹⁷⁵, ir kitos aplinkybės, galinčios įtakoti patiriamos neturtinės žalos dydį.

LAT byloje *N. Ž. v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“* pabrėžė, jog „*nustatant žalos dydį, turi būti atsižvelgta į visumą įstatyme nurodytų kriterijų, taip pat į kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, nes įstatyme nurodytas kriterijų sąrašas nėra baigtinis*“¹⁷⁶. LAT kritikavo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo poziciją, kuomet tarsi suabsoliutinamas vienas neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimo kriterijus: pirmosios instancijos teismas, priteisdamas visą ieškovės reikalaujamą (300000 litų) neturtinės žalos atlyginimą, suabsoliutino padarytos žalos pasekmes – sužalojimus, nukentėjusiosios patirtus fizinius ir dvasinius išgyvenimus. Apeliacinės instancijos teismas kaip pagrindiniu rėmėsi atsakovo turtinės padėties kriterijumi – sumažindamas priteistinos neturtinės žalos dydį iki 6000 litų (kuriuos priteisė tik iš draudimo bendrovės, bet ne iš SP UAB „Vilniaus troleibusai“), iš esmės vadovavosi tik atsakovo SP UAB „Vilniaus troleibusai“ sunkia turtine padėtimi. LAT pasisakė, kad atsakovas SP UAB „Vilniaus troleibusai“ yra pelno siekiantis juridinis asmuo, todėl jo turtinė padėtis (turimos skolos) negali būti pagrindas žymiai sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį, ir, įvertinęs visumą neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijų bei taikydamas teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus, priteisė 120000 litų neturtinės žalos atlyginimą. Byloje *A. S. v. savaitraštis „Laisvas laikraštis“ ir kt.* LAT taip pat akcentavo, kad neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai turi būti taikomi kaip kriterijų visuma, „tai reiškia, kad neturi būti sureikšminami nei vienas iš kriterijų, paimtas atskirai, nei grupė kriterijų, palankesnių didesniai atlyginamos žalos dydžio nustatymui, turi būti įvertinta kriterijų visuma, t. y. turi būti atsižvelgta į aspektus, dėl kurių žalos dydis gali būti nustatomas didesnis, ir įvertinamos aplinkybės, dėl kurių asmuo negalėtų tikėtis labai didelio neturtinės žalos įvertinimo pinigais“¹⁷⁷

Reikia pasakyti, jog tam tikra prasme žalą patyrusio asmens pateiktas jo patirtos neturtinės žalos vertinimas tampa pradiniu atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymo tašku. Visgi reikėtų pabrėžti, jog minėtas paties nukentėjusiojo patirtos neturtinės žalos vertinimas teismui nėra lemiamas. Vienoje iš nutarčių LAT atmetė kasacinio skundo argumentą, esą „*tik nukentėjusieji gali įvertinti jiems padarytos neturtinės žalos dydį*“¹⁷⁸. Minėtoje nutartyje teismas pabrėžia, kad neturtinė žala yra bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjamas, o pagal teisiškai reikšmingų konkrečioje byloje kriterijų visumą nustatomas teismo.

¹⁷⁴ Žr. LAT CBS 2003-03-26 nutartis c. b. *N. Ž. v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*, Nr. 3K-3-371/2003.

¹⁷⁵ Žr. LAT CBS 2005-10-11 nutartis c. b. *A. S. v. Tauragės rajono savivaldybės administracija*, Nr. 3K-7-365/2005; LAT CBS 2005-04-26 nutartis c. b. *M. J. v. V. Č. ir UAB „ERGO Lietuva“*, Nr. 3K-7-159; LAT CBS 2005-04-25 nutartis c. b. *A. D. ir A. D. v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, Nr. 3K-3-222/2005.

¹⁷⁶ Žr. LAT CBS 2003-03-26 nutartis c. b. *N. Ž. v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*, Nr. 3K-3-371/2003. Taip pat žr. LAT CBS 2004-10-04 nutartis c. b. *A. M. ir V. K. v. Švenčionių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, LR Sveikatos apsaugos ministerija*, Nr. 3K-3-511/2004.

¹⁷⁷ Žr. LAT CBS 2005-04-27 nutartis c. b. *A. S. v. savaitraštis „Laisvas laikraštis“ ir kt.*, Nr. 3K-3-280/2005

¹⁷⁸ LAT CBS 2003-12-08 nutartis c. b. *R. V. ir D. L. V. v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė ir kiti*, Nr. 3K-3-1180/2003.

Įvairių valstybių įstatymai ir teismų praktika įtvirtina įvairius neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus. *D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas*, apibendrinami užsienio šalių praktiką šiuo klausimu, nurodo, jog tai „ *tiek pakankamai konkrečiais, tiek vertinamaisiais požymiais apibrėžiami kriterijai (atsakovo kaltė, nukentėjusiojo patirtų fizinių ir dvasinių kančių pobūdis ir trukmė, individualios nukentėjusiojo savybės (lytis, amžius, profesija, giminystės laipsnis, pajamos), šalių turtinė padėtis, teisingumo ir protingumo kriterijai, kitos svarbios bylos aplinkybės)*“¹⁷⁹.

EŽTT praktikoje priteisiant neturtinės žalos atlyginimą už Konvencijos nuostatų pažeidimus pagrindiniai kriterijai, kuriais vadovaujamosi nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį, yra pažeidimo intensyvumas ir trukmė. Kartu tai yra ir vieninteliai kriterijai, į kuriuos rekomenduojama atsižvelgti minėtoje Rezoliucijoje¹⁸⁰: „*žalos dėl fizinių skausmų ir psichinių kančių atlyginimas skiriamas atsižvelgiant į jų intensyvumą ir trukmę*“ (Rezoliucijos 12 p.). Štai *Casciaroli* byloje, kurioje moteris 16 metų bylinėjosi nacionaliniuose teismuose dėl žalos atlyginimo mirus jos sutuoktiniui, EŽTT priteisiamos 60 milijonų lirų neturtinės žalos atlyginimo dydį grindė būtent minėtais dviem kriterijais¹⁸¹. Pažeidimo intensyvumu ir trukme grindžiama ir *Olsson* byloje priteista 200000 Švedijos kronų neturtinės žalos atlyginimo suma už 7 metus trukusį tėvų atskyrimą nuo vaikų¹⁸². Pažeidimo trukmės kriterijus itin ryškus bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo už neteisėtą laisvės apribojimą¹⁸³.

A. Эрделевский mini anglo-saksų teisinės sistemos valstybių jurisprudencijoje žalos atlyginimo institute taikomą „*kaukolės iš kiaušinio lukšto*“ taisyklę, pagal kurią žalą sveikatai padaręs asmuo turi atlyginti žalą tokio dydžio, kokią patyrė nukentėjęs asmuo, atsižvelgiant į jo fizines savybes (pvz., žalą padaręs asmuo negali remtis argumentais, kad nukentėjęs būtų patyręs mažesnę žalą, jeigu, pvz., jo kaukolė nebūtų buvusi tokia neįprastai trapi ar širdis nebūtų buvusi tokia neįprastai silpna), vadinasi, ir neturtinės žalos atlyginimo atveju, jei fizinis asmuo dėl jam būdingų psichinių savybių patyrė daug didesnę psichinį sukrėtimą negu tokioje pačioje situacijoje būtų patyręs kitas, „normalus“ fizinis asmuo, turi būti atlyginta visa konkrečiu atveju padaryta neturtinė žala¹⁸⁴.

Minėta *A. Эрделевский* įvardinta kaip „*kaukolės iš kiaušinio lukšto*“ taisyklė taikoma ir kontinentinės teisės valstybėse. Pvz., Vokietijos BGB komentaro autoriai taip pat pabrėžia, kad subjektyvios nukentėjusiojo savybės (pernelyg didelis jautrumas, psichinė būseną, kuri įtakoja

¹⁷⁹ *D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas*. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia, 1998, Nr.2. P. 24.

¹⁸⁰ Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75)7 „On compensation for Physical injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers' Deputies).

http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%20.75.7%20e.pdf, prisijungimo laikas: 2006-10-31.

¹⁸¹ Žr. ECHR 27.2.1992, *Casciaroli v. Italy*, Series A no. 229-C.

¹⁸² Žr. ECHR 24.3.1988, *Olsson v. Sweden (no. 1)*, Series A no. 130.

¹⁸³ Pvz., ECHR 27.8.1992, *Tomasi v. France*, Series A no. 241-A.

¹⁸⁴ *A. Эрделевский*. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 18-19.

neįprastai didžiulę arba – priešingai – mažesnę neturtinę žalą) taip pat yra labai svarbus kriterijus apskaičiuojant neturtinės žalos atlyginimo dydį¹⁸⁵.

Teismų praktikos analizės pagrindu kai kuriose valstybėse sudaromos specialios tarifų lentelės, kuriose pateikiami dažniausiai pasitaikantys neturtinės žalos atlyginimo atvejai ir atlygintinos žalos dydis. Pavyzdžiui, Anglijoje asmuo, patyręs žalą dėl smurtinio nusikaltimo, turi teisę kreiptis tiesiogiai į Kriminalinių sužalojimų kompensacijos tarybą (*Criminal Injuries Compensation Board*), nagrinėjančią prašymus dėl žalos kompensavimo. Kompensacijos dydis nustatomas pagal specialias tarifacijos lenteles, kuriose išvardijami nusikaltimu padarytos vadinamosios psichinės žalos atlyginimo atvejai ir įvardijamos atlygintinos neturtinės žalos ribos. Tarifai, pagal kuriuos Anglijoje apskaičiuojama neturtinė (psichinė) žala¹⁸⁶:

1 lentelė. Anglijoje nustatyti neturtinės žalos atlyginimo dydžio tarifai

Eil. Nr.	Psichinių sutrikimų laipsnis	Bendra žalos grupė	Kompensacijos dydis, svarai sterlingų
1.	Lengvas – trunkantis nuo 6 iki 16 savaičių	1	1000
2.	Rimtas – trunkantis nuo 16 iki 26 savaičių	9	4000
3.	Sunkus – trunkantis daugiau nei 26 savaites, bet ne nuolatinis	12	7500
4.	Labai sunkus – gyvenimo džiaugsmo netekimas (išskyrus nuolatinis fizinius požymius, įvertinamus pagal 12 žalos grupę)	17	20000

Neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimo kriterijai nustatomi ir jau ne kartą minėto PETL 10:301 straipsnio 2 dalyje: „*apskaičiuojant atlygintinos žalos dydį, turi būti atsižvelgiama į visas bylos aplinkybes, įskaitant pažeidimo sunkumą, trukmę ir pasekmes. Į žalą padariusio asmens kaltės laipsnį turi būti atsižvelgiama tik tuomet, kai jis turėjo lemiamą įtaką žalai*“ (angl. *significantly contributes to the grievance of the victim*). Mūsų nuomone, atsižvelgimas į žalą padariusio asmens kaltę nėra pageidaujamas, laikantis pozicijos, jog neturtinės žalos atlyginimu siekiama kompensacinio, bet ne nubaudimo tikslo. PETL komentaro autoriai pripažįsta, kad neabejotinai neįmanoma nustatyti tikslus tarifus, kuriais vadovaujantis būtų galima priteisti konkretų neturtinės žalos atlyginimo dydį. Pagrindinės aplinkybės, į kurias turi būti atsižvelgiama nustatant priteistinos neturtinės žalos atlyginimo dydį, yra pažeidimo sunkumas, trukmė ir pasekmės. Tačiau šios aplinkybės nėra vienintelės, į kurias reikėtų atkreipti dėmesį. PETL komentaro autorių nuomone, „kaip paskutinė išeitis“ nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį yra visos bylos aplinkybės. Instancinė teismų sistema leidžia teismo sprendimą skusti ir reikia tikėtis, kad galiausiai priteisiamas neturtinės žalos atlyginimas kiek įmanoma

¹⁸⁵ Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2 a, Schuldrecht Allgemeiner Teil, §§ 241-432/Herausgegeben von K. Rebmann, F. J. Säcker und R. Rixecker, Red. W. Krüger. – 4. Auflage. – München: Beck, 2003//

http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_Band2a%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2EP253%2ET21%2Ehtm; prisijungimo laikas: 2006-10-06.

¹⁸⁶ А. Эрделевский. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 25-26.

objektyviau atitiks patirtą žalą. Daugelyje valstybių nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį atsižvelgiama į žalą padariusio asmens kaltę. Tai, PETL komentaro autorių nuomone, lemia, jog priteisiamas neturtinės žalos atlyginimas nukrypsta nuo grynai satisfakcijos nukentėjusiajam ir tam tikra prasme savyje talpina ir baudinį elementą. Siekiant, kad to būtų išvengta, PETL rengėjai siūlo valstybėms imtis priemonių tam, jog į pažeidėjo kaltę (kaip nurodo komentaro autoriai – būtent į tyčios ir didelio neatsargumo kaltės formas) būtų atsižvelgiama tik tuo atveju, kai ji galėjo turėti įtakos žalai. Pavyzdžiui, asmuo, kurio garbė ir orumas buvo pažeisti bulvariniame laikraštyje paskleidus informaciją, jog jis elgiasi agresyviai, galėtų sąžiningai teikti, jog jo patirta žala yra didesnė tuo atveju, kai neteisinga informacija paskleista tyčia, ar, priešingai, mažesnė, kai neteisinga informacija paskleista tik dėl neatsargumo ir netrukus buvo paneigta¹⁸⁷. Kaip jau minėta, nei PETL, nei jų komentaras nepateikia metodikos neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimui. PETL komentaro autorių nuomone, PETL principinis pobūdis lemia tai, jog juose ne vieta nustatyti žalos, patirtos netekus akies ar kojos, rinkos kainą, be to, būtų sunku nustatyti vienodus tarifus visoms valstybėms¹⁸⁸.

Svarbi nuostata įtvirtinta ir PETL 10:301 straipsnio 3 dalyje, kur teigiama, jog „*žalos atlyginimo dydis (taip pat ir žalos atlyginimo dydis asmenims, kurie buvo (yra) glaudžiuose santykiuose su gyvybės netekusiu arba itin sunkiai sužalotu asmeniu), turi būti panašus už objektyviai panašius nuostolius (angl. similar sums should be awarded for objectively similar losses)*“.

Mūsų nuomone, reziumuojant visus išvardintus kriterijus būtų galima suklasifikuoti į keletą grupių:

- 1) *aplinkybės, susijusios su neturtinių vertybių pažeidimu* (pažeistos neturtinės vertybės rūšis, pažeidimo trukmė, intensyvumas ir kt.);
- 2) *aplinkybės, susijusios su nukentėjusiojo asmeniu* (šiai grupei priskirtina pažeidimo poveikis ir pasekmės nukentėjusiajam, nukentėjusiojo asmeninės savybės (pvz., didelis jautrumas ir pan.), nulėmusios ypatingą neturtinės žalos pasireiškimo pobūdį nukentėjusiajam, nukentėjusiojo amžius, profesinis išsilavinimas, prisidėjimas prie pažeidimo ir kt.);
- 3) *aplinkybės, susijusios su pažeidėjo asmeniu* (pažeidėjo kaltės laipsnis, turtinė padėtis ir kt.).

Apibendrinant galima pasakyti, kad neturtinės žalos dydžio apskaičiavimas pakankamai problemiškas. Tai lemia neturtinės žalos pasireiškimo specifika - neturtinė žala pasireiškia ypatingais vidiniais išgyvenimais, kurie ne visada atskleidžiami išorinėje aplinkoje. Todėl nei teismas, nei kas kitas negali visiškai adekvačiai įvertinti nukentėjusiojo patirtų emocijų bei psichinės savijautos. Įstatymuose, teisės doktrinoje, rekomendacinio pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose įvardinti

¹⁸⁷ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary.* – Wien: Springer – Verlag, 2005. P. 176.

¹⁸⁸ *Ibid.*

kriterijai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį, yra tam tikri orientyrai, kuriais remiantis visų bylos aplinkybių fone teismas turėtų nustatyti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Teismų praktika įvirtina vis naujus kriterijus, kurie turi reikšmę nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį. Mūsų nuomone, svarbiausia nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį yra iš bendrųjų teisės principų – teisingumo, protingumo ir sąžiningumo – išvedama nuostata, jog panašios situacijos turėtų būti vertinamos panašiai (atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką, galima būtų ir Lietuvoje sudaryti tam tikras neturtinės žalos atlyginimo dydžių tarifų lenteles) ir priteisiamas žalos dydis kiek įmanoma objektyviau turėtų atitikti realiai patirtus nuostolius. Tai atitiktų ir bendrąjį teisinės valstybės principą. Akivaizdu, kad teismų praktikos vaidmuo šiuo atveju yra lemiamas. Nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį labai svarbu yra vadovautis neturtinės žalos atlyginimo tikslais – priteisiamas neturtinės žalos atlyginimo dydis turi *kompensuoti* nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą.

3.2. Neturtinės žalos atlyginimo subjektai

3.2.1. Neturtinės žalos atlyginimas tretiesiems asmenims

Įprasta, jog dėl neturtinių vertybių pažeidimo į teismą kreipiasi asmuo, kuris mano, kad jo neturtinės vertybės pažeistos. Tuo atveju, kai asmuo neturi ar turi ribotą vieną iš asmens teisinio subjektiškumo elementų – veiksnumą (pvz., nepilnamečiai, teismo neveiksniais ar ribotai veiksniais pripažinti asmenys), tokio asmens teisių (taigi ir asmeninių neturtinių teisių)¹⁸⁹ pažeidimo atveju šio asmens procesines teises įgyvendina ir įstatymo saugomus interesus gina jo atstovai pagal įstatymą (tėvai, įtėviai, globėjai ir kt.).

Jau minėto 1998 m. gegužės 15 d. LAT teisėjų senato nutarimo Nr. 1 10 punkte pažymima, kad ieškinys negali būti pareikštas siekiant apginti kito asmens teises, išskyrus įstatymo numatytus atvejus¹⁹⁰. Tokio atvejo pavyzdžiu galime laikyti CK 6. 284 straipsnį, kuris numato, jog mirus fiziniam „teisę į žalos atlyginimą turi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti iš jo išlaikymą (nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai), taip pat mirusiojo vaikas, gimęs po jo mirties. Šie asmenys taip pat turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą“. Tačiau CK 6.283 straipsnyje, kuris reglamentuoja žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, analogiška asmens, kurio sveikata buvo sužalota, artimųjų teisė į neturtinės žalos atlyginimą nėra įtvirtinama. Šiame straipsnyje kalbama tik apie paties nukentėjusiojo teisę į žalos (tiek turtinės, tiek neturtinės) atlyginimą.

¹⁸⁹ Kaip žinia, civilinį teisnumą (galėjimą turėti civilines teises ir pareigas) asmuo pagal CK 2.1 straipsnį įgyja nuo gimimo.

¹⁹⁰ Žr. LAT teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas/LAT biuletenis „Teismų praktika“. 1998, Nr. 9.

Ieškant argumentų už neturtinės žalos atlyginimo priteisimą tretiesiems asmenims, reikia prisiminti šiame darbe jau minėtą Rezoliuciją¹⁹¹, kuri nustato kai kurias labai svarbias nuostatas dėl neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims:

- *Nukentėjusiojo tėvas, motina ir sutuoktinis, patiriantys kančias dėl nukentėjusiojo fizinės ir protinės veiklos sutrikimų, gali gauti žalos atlyginimą tik išskirtinio pobūdžio kančių atveju* (pabraukta autorės – E. R.) (angl. *if the suffering is of an exceptional nature*) (Rezoliucijos 13 p.);

- *Teisinės sistemos, šiuo metu nesuteikiančios teisės į žalos atlyginimą nukentėjusiojo mirties sukeltų psichinių kančių trečiajai šaliai atveju, turėtų suteikti tokią teisę tik nukentėjusiojo tėvams, sutuoktiniui, sužadėtiniui ir vaikams* (pabraukta autorės – E. R.). *Šiuo atveju prašymas gali būti patenkinamas, jeigu šie asmenys palaikė glaudžius ryšius* (pabraukta autorės – E. R.) (angl. *close bonds of affection*) *su nukentėjusiuoju jo mirties metu* (Rezoliucijos 19 p.).

Galimybė atlyginti neturtinę žalą tretiesiems asmenims sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju numatyta ir jau minėtuose Europos deliktų teisės principuose (PETL). PETL 10:301 straipsnio 1 dalies 2 sakinyje numatyta, jog „*patirtos neturtinės žalos atlyginimo gali reikalauti ir asmenys, kurie buvo (yra) glaudžiuose santykiuose su gyvybės netekusiu arba itin sunkiai sužalotu asmeniu* (angl. *close relationship with a victim suffering a fatal or very serious non-fatal injury*)“¹⁹¹. Kaip matome, tiek Rezoliucijoje, tiek PETL įtvirtinti vertinamieji kriterijai (glaudūs ryšiai/santykiai). Asmenų, kuriems neturtinė žala galėtų būti priteista, ratas Rezoliucijoje apibrėžtas ir dėl to siauresnis: nukentėjusiojo tėvai, sutuoktinis, sužadėtinis, vaikai. Taigi svarstant klausimą dėl galimybės trečiajam asmeniui atlyginti neturtinę žalą, pirmiausia reikia nustatyti, ar asmuo pakliūva į minėtą sąrašą asmenų (tėvai, sutuoktinis, sužadėtinis, vaikai), ir, tik tai nustačius, papildomai reikia kelti klausimą, ar šį asmenį ir nukentėjusįjį dar ir siejo glaudūs ryšiai. Tačiau PETL toks sąrašas asmenų, kuriems galėtų būti atlyginama neturtinė žala nukentėjusiojo sužalojimo ar mirties atveju, nepateikiamas ir įtvirtinamas tik vienas kriterijus nustatant, ar asmuo turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą, - ar asmuo buvo glaudžiuose santykiuose su nukentėjusiuoju. PETL komentaro autoriai pasisako už tai, jog neturtinė žala netekus sutuoktinio yra tokia pat reali kaip ir, pvz., sužaloto nukentėjusiojo sielvartas. PETL komentatoriai pabrėžia, jog formuluoatės „glaudūs santykiai“ ir „itin sunkiai sužalotas“ nebuvo pasirinktos atsitiktinai, tarsi vengiant tikslesnių sąvokų. PETL rengėjai pabrėžia, jog šios formuluoatės pasirinktos atsižvelgiant į PETL pamatinį pobūdį. Komentaro autorių įsitikinimu, pvz., gyvenimas „susidėjus“ yra labai panašus į santuokinį vyro ir moters gyvenimą kartu ir neabejotinai turėtų būti pagrindas neturtinei žalai atlyginti, PETL komentaro autoriai mini ir tos pačios lyties asmenų santykius. Nagrinėjamos problemos aspektu svarbiausia yra PETL komentatorių mintis, kuri ir atskleidžia

¹⁹¹ Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75)7 „On compensation for Physical injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers’ Deputies). http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%2075_7%20e.pdf, prisijungimo laikas: 2006-10-31.

sąvokos „glaudūs santykiai“ turinį: „*turime omenyje santykius, kurie yra bent jau panašūs į šeimą*“¹⁹². Kaip pavyzdys nagrinėjamas atvejis, kuomet V buvo nužudytas ir yra visos sąlygos D atsakomybei kilti. V dešimt metų gyveno kartu („susidėję“) su X, su kuriuo susilaukė vaikų – Y ir Z. Be to, V turėjo sutuoktinį A, su kuriuo santuoka oficialiai nebuvo nutraukta, bet su kuriuo keletą metų neturėjo jokių kontaktų, bei B – artimą V draugą ir verslo partnerį. Šiuo atveju asmenimis, kurie buvo glaudžiuose santykiuose su V, laikytini X, Y ir Z. Tačiau į šią kategoriją asmenų nepatektų A, kuris nors ir buvo V sutuoktinis, bet nepalaikė jokių ryšių su V, ir B, kadangi verslo ir draugystės santykiai 10:301 straipsnio 2 dalies prasme taip pat nelaikytini glaudžiais santykiais su nukentėjusiuoju. Tuo tarpu vadovaujantis Rezoliucijos 19 punktu, vargu, ar neturtinė žala būtų atlyginta X.

Kalbant apie galimybę asmenims, patyrusiems neturtinę žalą, kreiptis dėl jos atlyginimo į teismą dėl kitų asmenų neturtinių vertybių pažeidimo, būtina paanalizuoti ir teismų praktiką. Pvz., plataus atgarsio visuomenėje ir žiniasklaidoje susilaukusioje byloje *L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“* dėl neturtinės žalos priteisimo už dvynukų Zdanių sveikatos sužalojimą pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino ir priteisė vaikams po 400 000 litų ir tėvams - po 100 000 litų neturtinės žalos atlyginimo, antrosios instancijos teismas sumažino pirmosios instancijos priteistą žalos dydį perpus (atitinkamai vaikams - po 200 000 litų ir tėvams – po 50 000 litų). Šioje byloje LAT paliko antrosios instancijos teismo sprendimą nepakeistą, paneigęs atsakovo argumentus ir konstatavęs, kad ne tik kūdikiai, bet ir tėvai patyrė neturtinę žalą kūdikių sveikatos sužalojimo (nudeginimo) atveju: „*su sužalotu asmeniu susijusiems asmenims (tėvams, vaikams, sutuoktiniui) gali būti padaryta rimta neturtinė žala, pasireiškianti dideliu neigiamu poveikiu. Pirmiausia tai pasakytina apie asmenis, kurie emociškai labai susiję su nukentėjusiuoju. Tai - tėvai, vaikai, sutuoktiniai, kurių tarpusavio santykiai yra labai glaudūs. Ar jie tokie yra, turi būti sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju. Jeigu fizinė žala yra padaryta ką tik gimusiems naujagimiams, lauktiems šeimoje, siejant su šiuo faktu gražias bendro normalaus gyvenimo viltis, tai pats naujagimių žalojimo faktas abiems tėvams sukelia neigiamus ypač didelius dvasinius išgyvenimus <...>. Asmeniui, kuris pats nepatyrė fizinį sužalojimą, bet išgyveno dėl jo bejėgių naujagimių sužalojimo, teisingumo sumetimais neturtinė žala gali būti priteisiama pagal konkrečios bylos aplinkybes*“¹⁹³. Kaip matyti, šiuo atveju LAT labai emociškai ir, mūsų nuomone, pernelyg subjektyviai vertina galimybę atlyginti neturtinę žalą būtent šiuo konkrečiu („bejėgių naujagimių“ sužalojimo) atveju ir pagrindžia tai tiesiog „teisingumo sumetimais“. Manytina, kad Teismas, atlikdamas savo funkciją užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą, galėjo įvesti tam tikrus kriterijus atveju, kuriais neturtinė žala galėtų būti atlyginama ne pačiam sveikatos sužalojimą patyrusiam subjektui, su juo artimai susijusiems tretiesiems asmenims. Kadangi, kaip minėta, šioje nutartyje LAT subjektyviai ir emocionaliai akcentavo sveikatos sužalojimus patyrusių subjektų

¹⁹² *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary.* – Wien: Springer – Verlag, 2005. P. 175.

¹⁹³ LAT CBS 2005-04-18 nutartis c. b. *L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, Nr. 3K-7-255/2005.

bejėgiškumą, lieka spėlioti, kaip reikėtų vertinti panašius atvejus, jei sužalotas būtų buvęs ne bejėgis naujagimis, o, pvz., 5 metų vaikas, arba pilnametystės sulaukęs asmuo. Manytina, jog LAT nenorėjo pernelyg išplėsti trečiųjų asmenų, turinčių teisę į neturtinės žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, ratą. Tačiau pagrindimas tiesiog „teisingumo sumetimais“, mūsų nuomone, nėra pakankamas. Sekant šios nutarties motyvą, galima būtų bet kokio sunkaus sveikatos sužalojimo atveju nukentėjusiojo artimiesiems reikalauti neturtinės žalos atlyginimo tiesiog „teisingumo sumetimais“. Kas gali paneigti, kad, pvz., nusikaltimo metu sunkiai sužalojus asmenį (pvz., jam netekus regėjimo, tapus kurčėbyliu ar pan.), jo artimieji visą likusį gyvenimą, matydami nukentėjusiojo kančias, patys išgyvens didžiulį sielvartą. Įdomu, ar tokiu atveju nukentėjusiojo artimiesiems pareikalavus neturtinės žalos atlyginimo, teismas jį priteistų „teisingumo sumetimais“ ar plečiamai aiškinant CK 6.283 straipsnio 1 dalį, kurioje aiškiai teisę į žalos atlyginimą turinčiu subjektu įvardijamas pats nukentėjęs, ar 6.285 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodyta, jog „atsakingas už žalą asmuo privalo atlyginti išlaidas, susijusias su nukentėjusiojo asmens sveikatos sužalojimu, ir neturtinę žalą“, tačiau tarsi netyčia nenurodyta, kam žala turi būti atlyginama. Juk šiuo atveju neaiškiai įstatymo nuostatą reikėtų aiškinti sistemiškai ir atsižvelgti į 6.283 straipsnio 1 dalį (taigi išeitu, kad žalos atlyginimo gavėju turėtų būti pats sveikatos sužalojimą patyręs asmuo). Mūsų nuomone, LAT minėtu atveju galėjo aiškiai nurodyti, kad plečiamai aiškina aukščiau nurodytą įstatymo normą atsižvelgdamas į užsienio šalių teisės doktriną, minėtos Rezoliucijos¹⁹⁴ rekomendacines nuostatas (konkrečiai 13 punktą). Manytume, kad šiuo atveju „išskirtinio pobūdžio kančių“ įrodymas buvo pakankamas.

Netrukus po aukščiau minėtos *Zdanių* bylos LAT nagrinėtoje byloje *A. D. ir A. D. v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė* Teismo motyvą kiek aiškesnė ir nuoseklesnė. Šioje byloje buvo atmetas motinos reikalavimas atlyginti neturtinę žalą dėl jos sūnui padaryto sveikatos sužalojimo. Tačiau LAT, jau tiesiogiai remdamasis Rezoliucijos nuostatomis, konstatavo, kad, nors neturtinė žala yra asmeninio pobūdžio, kiti asmenys, kurie nėra nukentėję, bet susiję su asmeniu, patyrusiu tokią žalą, teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik išimtiniais atvejais. Šioje byloje nenustačius motinos nepaprastai didelių išgyvenimų, susijusių su nukentėjusiojo sužalojimu, LAT panaikino apeliacinės instancijos sprendimo dalį, kuria neturtinės žalos atlyginimas nukentėjusiojo motinai buvo priteistas, pasisakydamas, kad CK „nenumatyta kitų asmenų teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už nukentėjusiojo asmens sužalojimus bendrais pagrindais“¹⁹⁵.

Aiškinant mirusiojo artimųjų teisę į neturtinės žalos atlyginimą, kuri numatyta CK 6.284 straipsnio 1 dalyje, reikia pastebėti, CK 6.284 straipsnio 1 dalyje numatyta teisė į žalos atlyginimą žuvusiojo nepilnamečiams vaikams, sutuoktiniams, nedarbingiems tėvams ir kitiems nedarbingiems

¹⁹⁴ Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75)7 „On compensation for Physical injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers' Deputies).

http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%2075_7%20e.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-31.

¹⁹⁵ LAT CBS 2005-04-25 nutartis c. b. *A. D. ir A. D. v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, Nr. 3K-3-222/2005.

asmenims, kuriuos žuvusysis faktiškai išlaikė. Taip pat nurodoma, kad šie asmenys taip pat turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Lingvistiškai aiškinant šią įstatymo formuluotę, galima būtų pagrįstai teigti, jog teisę į neturtinės žalos atlyginimą, kaip ir į turtinės žalos atlyginimą, turi mirusiojo artimieji, kurie su mirusiuoju buvo susiję turtiniais santykiais (išlaikymo santykiais). Einant gilyn, būtų galima svarstyti, jog galbūt įstatymo leidėjas, įtvirtindamas minėtą nuostatą, turėjo omenyje, kad minėti asmenys neturtinę žalą patiria kaip išgyvenimus dėl būsimos pablogėjusios turtinės padėties. Visgi, nesileidžiant į tolimesnius svarstymus šia linkme, reikia paminėti vieną nutartį, kurioje LAT pasisakė, jog teisę į neturtinės žalos atlyginimą 6.284 straipsnio 1 dalyje numatyti asmenys turi neatsižvelgiant į darbingumą, t.y. teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir žuvusiojo pilnamečiai vaikai¹⁹⁶. Taigi, mūsų nuomone, analogiškai reikėtų aiškinti ir nukentėjusiojo sutuoktinio ar tėvų teisę į neturtinės žalos atlyginimą nepriklausomai nuo turtinių (išlaikymo) santykių su mirusiuoju. Teismas minėtoje nutartyje taip pat teisingai pažymėjo, jog sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo priteisimo pilnamečiams vaikams ir jos dydžio klausimą, reikia atsižvelgti į šių asmenų santykius su žuvusiuoju¹⁹⁷. V. Mikelėno nuomone, nustačius priešingai – kad asmens, turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, „santykiai su žuvusiuoju buvo blogi, neturtinės žalos atlyginimo dydis mažintinas arba gali būti visai atsisakoma ją atlyginti“¹⁹⁸. Mūsų nuomone, tokiu atveju trečiojo asmens reikalavimas dėl neturtinės žalos atlyginimo apskritai neturėtų būti tenkinamas, atsižvelgiant ir į aptartas rekomendacines Rezoliucijos nuostatas, ir apskritai į neturtinės žalos atlyginimo instituto esmę ir istorinę prigimtį – neturtinės žalos atlyginimas atsirado kaip priemonė asmeniui, patyrusiam jo asmeninių neturtinių vertybių pažeidimą, atlyginti už jo paties patirtus dvasinius išgyvenimus. Tačiau jeigu tretįjį asmenį ir nukentėjusįjį sieja tik formalūs artimi santykiai, kelia abejonių tai, ar jis dėl nukentėjusiojo mirties sielvartautų ar patirtų kitokius dvasinius išgyvenimus – t. y. ar realiai patirtų neturtinę žalą.

Mūsų nuomone, verta aptarti ir užsienio šalių patirtį neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims srityje. Antai Prancūzijoje nukentėjusiojo mirties atveju teismai pripažįsta teisę į neturtinės žalos atlyginimą mirusiojo artimiesiems. Teismų praktikai palikta nustatyti, kokie asmenys priskirtini nukentėjusiojo artimųjų ratui neturtinės žalos atlyginimo tikslais. Tradiciškai šiam ratui priskiriamas sutuoktinis ir giminystės ryšiais su nukentėjusiuoju susiję asmenys. Pastebima tendencija ši teisę į neturtinės žalos atlyginimą turinčių subjektų ratą plėsti: pvz., 1935 m. Prancūzijos teismų praktika į šį ratą įtraukė įvaikintus vaikus, 1956 m. - sužadėtinius, 1970 m. – sugyventinius. Nuo 1964 m. teismai pripažįsta teisę į neturtinės žalos atlyginimą ne tik mirusiojo, bet ir patyrusio sunkų sveikatos sužalojimą, artimiesiems. Negalima nepaminėti ir 1962 m. nagrinėtos bylos, kuomet ieškovui greta

¹⁹⁶ LAT CBS 2005-02-14 nutartis c. b. A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-86/2005.

¹⁹⁷ Žr. LAT CBS 2005-02-14 nutartis c. b. A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-86/2005.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 6: Prievolių teisė, T. 1./V. Mikelėnas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 395.

turtinės žalos atlyginimo buvo priteistas ir neturtinės žalos atlyginimas jo arklie neteisėto užmušimo atveju, įvertinus didžiulį šeiminingo prisirišimą prie gyvulio¹⁹⁹.

Vokietijoje, vadovaujantis BGB 844 straipsniu, fizinio asmens gyvybės atėmimo atveju artimieji giminaičiai neturi teisės į neturtinės žalos atlyginimą ir gali prašyti tik turtinės žalos atlyginimo, nebent neturtinė žala pasireiškia kaip savarankiškas BGB 253 straipsnio 2 dalyje išvardintų neturtinių vertybių pažeidimas²⁰⁰. Teismų praktikoje nukentėjusiojo dėl gyvybės atėmimo arba sunkaus sveikatos sužalojimo artimiesiems neturtinė žala gali būti priteisiama išimtiniais atvejais, esant kelioms kumuliatyvioms sąlygoms: 1) nukentėjusiojo artimojo patirtas emocinis sukrėtimas gali būti vertinamas kaip sveikatos sužalojimas ir turi viršyti normaliai artimojo netekties atveju tikėtiną reakciją, 2) būtini artimi nukentėjusiojo ir asmens, reikalaujančio neturtinės žalos atlyginimo, ryšiai; 3) žala trečiajam asmeniui atlyginama tik esant priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veiksmų ir trečiojo asmens patirto emocinio sukrėtimo²⁰¹.

Šveicarijos *Obligationenrecht* 47 straipsnyje, nors kartu kalbama apie sveikatos sužalojimą ir gyvybės atėmimą, galimybė priteisti protingą piniginę kompensaciją numatyta tik pačiam nukentėjusiajam sveikatos sužalojimo atveju arba gyvybės netekusio artimiesiems²⁰². Visgi Šveicarijos teismų praktikoje šio straipsnio aiškinimas praplėstas ir imta priteisti neturtinės žalos atlyginimą asmens, dėl sveikatos sužalojimo tapusio „smarkiai neįgaliu“, artimiesiems²⁰³.

Austrijos ABGB nenumatyta galimybė nukentėjusiojo dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo artimiesiems reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, todėl ir teismų praktika ilgai atmetė galimybę neturtinę žalą atlyginti net nužudytojo asmens artimiesiems²⁰⁴. Tačiau prieš keletą metų vienoje byloje buvo pripažinta, kad stipriais emociniais ryšiais su nukentėjusiuoju susijęs asmuo (į šią sąvoką įeina ir oficialiai nesusituokę asmenys) iš esmės turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą tuo atveju, kai jo patirti emociniai išgyvenimai gali būti pripažinti sveikatos sužalojimu, arba, net jei ir negalima jų laikyti sveikatos sužalojimu, tačiau žala buvo padaryta tyčia arba dėl didelio neatsargumo²⁰⁵. Visgi reikia pabrėžti tai, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą Austrijos jurisprudencijoje buvo pripažinta tik nukentėjusiojo dėl gyvybės atėmimo artimiesiems.

¹⁹⁹ Žr. A. Эрделевский. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 80.

²⁰⁰ Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2 a, Schuldrecht Allgemeiner Teil, §§ 241-432/Herausgegeben von K. Rebmann, F. J. Säcker und R. Rixecker, Red. W. Krüger. – 4. Auflage. – München: Beck, 2003. Rn. 35//

http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_Band2a%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2EP253%2ET21%2Ehtm; prisijungimo laikas: 2006-10-06.

²⁰¹ Žr. S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju//Justitia. 2006, Nr. 2(60). P. 33-34.

²⁰² Žr. Art. 47. Bundesgesetz vom 30. März 1911 betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) // <http://www.admin.ch/ch/d/sr/22.html>; prisijungimo laikas: 2006-10-15.

²⁰³ J. Ady. Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. S. 49.

²⁰⁴ OGH 2 Ob 45/93, ZVR 1995/46, 2 Ob 99-95, ZVR 1997/75.

²⁰⁵ Žr. S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju//Justitia. 2006, Nr. 2(60). P. 34-35.

Didžiojoje Britanijoje neturtinė žala asmens, kurio sveikata buvo sužalota, artimiesiems paprastai nėra atlyginama ir laikomasi pozicijos, jog asmuo turi pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai bei numatyti galimybę sukelti savo veiksmais žalą asmenims, kurie artimai susiję su jo veiksmais. Žala, taigi ir neturtinė, neturi būti pernelyg nesusijusi su asmens veiksmais²⁰⁶. Teismų praktikoje pripažįstama, jog asmens, patyrusio sveikatos sužalojimą, artimasis turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą tik tuo atveju, jeigu jis buvo susijęs su sveikatos sužalojimą patyrusiu nukentėjusiuoju artimais ryšiais, jei dėl to patyrė emocinį sukrėtimą, kuris gali būti pripažįstamas psichine trauma (neuroze, depresija ar pan.), be to, jeigu jis tiesiogiai dalyvavo įvykyje, kurio metu buvo sužalota jo artimojo sveikata, arba sužinojo apie tokį įvykį netrukus po jo²⁰⁷. Nuo 1982 m. Didžiojoje Britanijoje nukentėjusiojo mirties atveju jo artimieji turi teisę į fiksuoto dydžio neturtinės žalos atlyginimą pagal 1976 m. Mirtinų atsitikimų įstatymą (*Fatal Accident Act*).²⁰⁸

Rusijoje pripažįstama galimybė tik mirusiojo artimiesiems reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Esminis asmenų, kurie turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą, požymis yra buvę artimi santykiai su mirusiuoju (santuoka, giminystė ar kiti šeimos santykiai). *A. Эрделевский* prie tokių asmenų priskiria sutuoktinius, pirmo ir antro laipsnio giminaičius, įvaikintus vaikus ir įtėvius, globėjus ir globotinius, asmenis, esančius faktiniuose santuokiniuose ryšiuose, jei kartu gyveno ir vedė bendrą ūkį (sugyventinius)²⁰⁹. *A. Эрделевский* teigia, jog tretieji asmenys turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą tiesiogiai remiantis Rusijos CK 151 straipsniu, numatančiu neturtinės žalos atlyginimą asmeninių neturtinių vertybių pažeidimo ar pasikėsینimo į jas atveju. Šio autoriaus nuomone, tretieji asmenys, netekę artimo žmogaus, turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą būtent dėl neturtinės vertybės, kurią minėtas autorius įvardija kaip šeimos santykiai, pažeidimo. Priklausomai nuo nukentėjusiojo ir trečiojo asmens santykių pobūdžio, gali būti pažeistos ir kitos trečiojo asmens neturtinės vertybės: pvz., netekus tėvų, bus pažeista vaiko teisė į tėvų auklėjimą ir rūpinimąsi ir pan.²¹⁰ Mūsų nuomone, ši pozicija ganėtinai originali ir pagrįsta (tuo atveju, kai kalbama apie nukentėjusiojo dėl gyvybės atėmimo artimųjų teisę į neturtinės žalos atlyginimą), lyginant su aukščiau aptartų užsienio valstybių praktika, kurios dažniausiai pripažįsta trečiųjų asmenų teisę į neturtinės žalos atlyginimą dėl emocinio sukrėtimo, kuris kvalifikuotinas kaip savarankiškas sveikatos sužalojimas, patirtas dėl nukentėjusiojo gyvybės atėmimo ar sveikatos sužalojimo.

²⁰⁶ *Žr. A. Эрделевский*. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 16-17.

²⁰⁷ *Žr. S. Cirtautienė*. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju//*Justitia*. 2006, Nr. 2(60). P. 33.

²⁰⁸ *Žr. ten pat.*

²⁰⁹ *Žr. A. Эрделевский*. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 113.

²¹⁰ Там же. С. 111-114. Pvz., vienoje byloje teismas, priteisdamas neturtinės žalos atlyginimą, įvertino tai, kad tėvai neteko vienintelio sūnaus ir, atsižvelgiant į jų amžių, daugiau nebegalės susilaukti vaikų, todėl visam likusiam gyvenimui neteko sūnaus dvasinio palaikymo.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad, mūsų nuomone, nebūtų pagrįsta priteisti neturtinės žalos atlyginimą trečiajam asmeniui sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju automatiškai, vien tik įrodžius, kad asmuo buvo su nukentėjusiuoju susijęs. Neturtinės žalos atlyginimas tretiesiems asmenims galėtų būti priteisiamas tik įrodžius visas civilinės atsakomybės sąlygas. Lietuvoje nėra abejonių ir diskusijų dėl mirusiojo artimųjų teisės į neturtinės žalos atlyginimą, nes tokią teisę jiems tiesiogiai suteikia įstatymas. Tačiau neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims sveikatos sužalojimo atveju srityje teismų praktika, kaip matėme, tik pradėta kurti ir, belieka tikėtis, kad ji bus kiek įmanoma atribota nuo subjektyvumo ir emocinių vertinimų, o bus pagrįsta aiškiais teisiniais argumentais. Siūlytina atsižvelgti į užsienio valstybių patirtį, Rezoliucijos rekomendacines nuostatas ir Europos deliktų teisės principus.

3.2.2. Neturtinės žalos atlyginimas juridiniams asmenims

Ar juridinis asmuo gali reikalauti atlyginti neturtinę žalą? Juk jis neturi jausmų, kūno, todėl negali patirti fizinio skausmo ar sielvarto. Atsakymas į iškeltą klausimą, mūsų nuomone, iš esmės priklauso nuo to, kokia juridinio asmens kilmės teorija vadovausimės. Laikantis realinės (organinės) juridinio asmens kilmės teorijos²¹¹, ir pripažinus, kad juridiniai asmenys turi tokią vertybę, kaip reputacija, ir atitinkamai pripažinus tai, kad ši vertybė gali būti pažeista paskleidus tikrovės neatitinkančią informaciją apie juridinį asmenį, teks pripažinti, kad juridinis asmuo dėl šios neturtinės vertybės pažeidimo patiria neturtinę žalą. Mūsų nuomone, galima būtų svarstyti, jog realiai juridinio asmens dalykinės reputacijos pablogėjimas sukelia savo esme turtinio pobūdžio pasekmes ta prasme, jog iš esmės gali įtakoti juridinio asmens apyvartos, pelno sumažėjimą ir kitas turtinio pobūdžio pasekmes. Bet kadangi jas net ir kaip negautas pajamas įvertinti pinigine išraiška ir įrodyti praktiškai labai sudėtinga, jos gali būti kompensuojamos neturtinės žalos atlyginimo forma. Pabrėžtina, kad, tarsi siekiant užkirsti kelią tokioms diskusijoms, CK 6.250 straipsnio 1 dalyje kaip viena iš neturtinės žalos pasireiškimo formų įtvirtinamas „reputacijos pablogėjimas“. Tuo iš esmės palengvinama galimybė juridiniam asmeniui gauti žalos, padarytos paskleidus tikrovės neatitinkančius ir juridinio asmens dalykinę reputaciją žeminančius duomenis, atlyginimą (kaip minėta šio tyrimo II dalyje, neturtinė žala įrodinėjama, kaip bendrieji nuostoliai, t. y. reikia įrodyti žalos faktą, bet ne konkretų žalos dydį). Mūsų nuomonę patvirtina byloje *UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“* apeliacinės instancijos teismo pareikštas argumentas, kad „*juridinio asmens dalykinė reputacija, kaip asmeninė neturtinė teisė, pati savaime neturi ekonominio turinio ir yra neatskiriama susijusi su jos turėtoju, tačiau šios neturtinės teisės pažeidimas gali turėti įtakos ir šio asmens finansinės padėties*

²¹¹ Pagal realinę (organinę) juridinio asmens kilmės teoriją, išvystytą Vokietijoje (O. Gierke), juridinis asmuo yra realiai socialinėje tikrovėje egzistuojantis subjektas, kuris atsiranda nepriklausomai nuo valstybės valios ir pats turi savo valią. Valstybei nelieta nieko kita, tik pripažinti tokį socialinės realybės subjektą teisiniu subjektu. Žr. I. Vėgėlė. Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 81-82.

pablogėjimui, pelno sumažėjimui ateityje ir kitoms neigiamoms pasekmėms, todėl civiliniai įstatymai numato jos gynimą ir neturtinės žalos pavidalu“²¹².

EŽTT *Manifattura FL* byloje pasisakė, kad atsižvelgiant į tai, kad *Manifattura FL* – pelno siekianti įmonė (angl. *commercial company*) – gali patirti neturtinę žalą dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo, tačiau minėto straipsnio pažeidimo konstatavimas savaime yra pakankama teisinga satisfakcija²¹³. Kaip matome, EŽTT šiuo atveju nepadarė kategoriškos išvados, jog įmonė negali patirti neturtinės žalos, tačiau negalima nepastebėti juntamo skeptiškumo. Paminėtina ir *Open Door and Dublin Well Woman* byla, kurioje teisėjas *Matscher* pareiškė atskirąją nuomonę ir pasisakė už neturtinės žalos atlyginimą visuomeninei organizacijai²¹⁴. Iš nagrinėtų valstybių neturtinės žalos atlyginimo juridiniams asmenims galimybę pripažįsta Prancūzijos, Šveicarijos ir – tiesa, labai ribotai – Vokietijos teismų praktika. Rusijos civilinio kodekso 152 straipsnio 5 dalyje numatyta, jog fizinis asmuo, kurio dalykinė reputacija, paskleidus tikrovės neatitinkančias žinias, buvo pažeista, turi teisę „į nuostolių ir neturtinės žalos atlyginimą“. To paties straipsnio 7 dalyje nurodyta, kad minėta norma „atitinkamai“ (rus. *соответственно*) taikoma ir juridiniams asmenims. Rusijos Aukščiausiasis Teismas neaiškina šios normos, tiesiog atkartodamas įstatymo formuluotę²¹⁵. Minėta teisės normos formuluotė kelia diskusijas dėl neturtinės žalos atlyginimo juridiniams asmenims ir Rusijos teisės doktrinoje. Visgi dėl vyraujančios Rusijoje juridinių asmenų kilmės fikcijos teorijos²¹⁶, laikomasi nuomonės, kad juridinis asmuo negali patirti fizinių ir dvasinių išgyvenimų, taigi negali patirti neturtinės žalos. *A. Эрделевский* kalba apie tai, kad juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo atveju išgyvenimus gali patirti fiziniai asmenys, esantys juridinio asmens darbuotojais ar organų nariais, tačiau jie negali reikalauti dėl juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo sukeltos neturtinės žalos, nes fizinis asmuo gali reikalauti atlyginti neturtinę žalą, kilusią dėl jam pačiam priklausančios neturtinės vertybės pažeidimo. Anot minėto autoriaus, tik speciali teisės norma gali leisti fizinių asmenų (juridinio asmens dalyvių, valdymo organų narių, darbuotojų ir pan.) patirtus išgyvenimus laikyti juridinio asmens išgyvenimais²¹⁷, o kadangi Rusijos civiliniame kodekse tokios normos nėra, vadinasi, negalima patvirtinti esant galimybę ne tik atlyginti neturtinę žalą juridiniam

²¹² LAT CBS 2006-03-06 nutartis c. b. *UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“*, Nr. 3K-3-169/2006.

²¹³ ECHR 27.2.1992, *Manifattura FL v. Italy*, Series A no. 230-B.

²¹⁴ ECHR 29.10.1992, *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*, Series A no. 246-A, Partly Dissenting Opinion *Matscher* Nr. 5.

²¹⁵ Žr. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О некоторых вопросах, возникших при рассмотрении судами дел о защите чести и достоинства граждан, а также деловой репутации граждан и юридических лиц» от 18 августа 1992 г. № 11.

²¹⁶ Pagal fikcijos juridinio asmens kilmės teoriją, kuri kilusi iš Kanonų teisės ir kuri buvo perimta *common law* teisinėje sistemoje, tik žmogus yra teisės subjektas. Juridinis asmuo yra dirbtinis subjektas – fikcija. Pozityvioji teisė praplečia teisės subjektų ratą, įtraukdama į jį dirbtinius (fiktyvius) subjektus. Žr. *I. Vėgėlė*. Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 76.

²¹⁷ Žr. *A. Эрделевский*. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 121-124.

asmeniui, bet apskritai neigiama tokios neturtinės žalos kilimo galimybė. Mūsų nuomone, šis legistinis įstatymo aiškinimas neigiant juridinio asmens teisę į neturtinės žalos atlyginimą ir paliekant teisę tik į turtinės žalos atlyginimą, kritikuotinas kaip nepagrįstai susiaurinantis ir apsunkinantis juridinio asmens galimybę teisę ginti jam priskiriamą neturtinę vertybę (juk siekiant prisiteisti dalykinės reputacijos pažeidimu padarytą turtinę žalą, reikėtų įrodyti ne tik jos faktą, bet ir konkretų dydį).

Vokietijos BGB nenumatyta galimybė atlyginti neturtinę žalą juridiniam asmeniui. Visgi BGH pripažįsta savarankišką religinių bendruomenių reikalavimą į neturtinės žalos atlyginimą²¹⁸ ir priešingai, neigia pelno siekiančių juridinių asmenų reikalavimo į neturtinės žalos atlyginimą pagrįstumą, teigdamas, jog tokių juridinių asmenų tikslus lemia turtiniai interesai²¹⁹. Taigi, kaip matome, Vokietijos, kurioje vyrauja realinė (organinė) juridinio asmens kilmės teorija, teismų praktikoje iš esmės pripažįstama galimybė neturtinę žalą atlyginti juridiniam asmeniui, tačiau konkrečiu atveju Teismo poziciją lemia juridinio asmens veiklos sritis ir tikslai. Visgi manytina, jog dažnai juridinio asmens veikloje turtiniai ir neturtiniai interesai gali būti neatsiejami, todėl griežtai nustatyti, kokios formos juridinis asmuo turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą, o kokios formos - ne, negalima.

Lietuvoje juridinio asmens teisė į neturtinės žalos atlyginimą buvo nustatyta ir 1964 m. CK, tik, reikia pastebėti, jog tuo metu juridiniam asmeniui („organizacijai“) nepagrįstai buvo priskiriamos tik fiziniam asmeniui priskirtinos neturtinės vertybės – garbė ir orumas. Išvada dėl juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą 1964 m. CK darytina sistemiškai aiškinant 1964 m. CK 7 straipsnio 1 dalį, kurioje buvo numatyta, jog „asmuo arba organizacija turi teisę reikalauti per teismą paneigti jų garbę ir orumą žeminančias ir tikrovės neatitinkančias žinias“, kartu su šį kodeksą 1994 m. gegužės 17 d. papildžiusio 7¹ straipsnio 1 dalimi, kurioje buvo numatyta neturtinės („moralinės“) žalos atlyginimo galimybė už aukščiau nurodytų žinių paskleidimą. Dėl juridinio asmens galimybės dalykinės reputacijos gynimo atveju yra pasisakęs ir LAT minėtame Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime, kuriame LAT nurodė, jog „juridinio asmens gynimo objektu tiksliau laikyti gerą vardą, kuris reiškia teigiamą juridinio asmens vertinimą“²²⁰.

Galiojančiame CK juridinio asmens teisė į neturtinės žalos atlyginimą įtvirtinama 2.24 straipsnio 8 dalyje, kuri numato, jog 2.24 straipsnio nuostatos, reglamentuojančios fizinio asmens garbės ir orumo gynimą, taip pat yra taikomos ir ginant pažeistą juridinio asmens dalykinę reputaciją. Vadinasi, juridiniam asmeniui įstatymas suteikia teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus tikrovės neatitinkančius duomenis, kurie pažeidžia jo dalykinę reputaciją, ir teisę reikalauti atlyginti tokių duomenų paskleidimu padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Reikia pastebėti, jog atsižvelgiant į kitų

²¹⁸ Žr. BGH, Urteil vom 25. 9.1980, BGHZ 78, 274, 280.

²¹⁹ Žr. BGH, Urteil vom 8.7.1980, BGHZ 78, 24, 27.

²²⁰ Žr. LAT teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas/LAT biuletenis „Teismų praktika“. 1998, Nr. 9.

valstybių praktiką, galiojančiame CK buvo įtvirtinta labiau juridiniam asmeniui tinkanti – dalykinės reputacijos sąvoka²²¹. Taip pat pabrėžtina, jog atsižvelgiant į tai, jog galiojančio CK 6.250 straipsnis neriboja atlygintinos neturtinės žalos dydžio, CK 2.24 straipsnyje, priešingai nei 1964 m. CK 7¹ straipsnio 1 dalyje, nenumatoma maksimalus neturtinės žalos atlyginimo dydis.

Apibendrinant galima pasakyti, kad neturtinės žalos atlyginimo juridiniam asmeniui galimybė priklauso nuo valstybėje vyraujančios juridinio asmens kilmės teorijos. Lietuvoje, kur vyrauja realinė (organinė) juridinio asmens kilmės teorija, pripažįstama galimybė juridiniams asmenims ginant dalykinę reputaciją reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Juridinio asmens dalykinės reputacijos pablogėjimas sukelia savo esme turtinio pobūdžio pasekmes, bet kadangi jų konkretų dydį įrodyti ganėtinai sudėtinga, jos gali būti kompensuojamos neturtinės žalos atlyginimo forma, tuo palengvinant galimybę juridiniam asmeniui gauti žalos, padarytos paskleidus tikrovės neatitinkančius ir juridinio asmens dalykinę reputaciją žeminančius duomenis, atlyginimą.

3.3. Neturtinės žalos atlyginimas transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo atveju

Panagrinėjus LAT praktiką bylose, kuriose sprendžiamas klausimas dėl didesnio pavojaus šaltinio (konkrečiai – transporto priemonių) sukeltos žalos atlyginimo, pastebėjome, jog Lietuvos teismų praktika šiuo klausimu labai nevienoda (gal net tiksliau būtų teigti - radikaliai skiriasi), todėl manome, jog ši problema verta nuodugnesnės analizės.

Pagal CK 6.263 straipsnio 2 dalį žalą (tiek turtinę, tiek neturtinę) privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo. Kai žalą sukelia didesnio pavojaus šaltinis, kyla didesnio pavojaus šaltinio valdytojo civilinė deliktinė atsakomybė – prievolė atlyginti didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą pagal CK 6.270 straipsnį. CK 6.250 straipsnio 2 dalyje *inter alia* numatyta, jog neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai ar dėl gyvybės atėmimo. Jeigu didesnio pavojaus šaltinis sukelia žalą asmeniui ir ši pasireiškia asmens sveikatos sužalojimu, sistemiškai taikant 6.250 straipsnio 2 dalį, CK 6.263 straipsnio 2 dalį, 6.270 straipsnio 1 dalį ir 6.283 straipsnio 1 dalį, kyla nukentėjusiojo teisė reikalauti ir kartu didesnio pavojaus šaltinio valdytojo prievolė atlyginti nukentėjusiam asmeniui jo patirtą turtinę ir neturtinę žalą; atitinkamai, jeigu didesnio pavojaus šaltinio sukelta žala asmeniui pasireiškia jo gyvybės atėmimu, vadovaujantis 6.250 straipsnio 2 dalimi, CK 6.263 straipsnio 2 dalimi, 6.270 straipsnio 1 dalimi ir 6.284 straipsnio 1 dalimi kyla 6.284 straipsnio 1 dalyje išvardintų glaudžiuose santykiuose su nukentėjusiuoju buvusių trečiųjų asmenų teisė reikalauti ir kartu didesnio pavojaus šaltinio valdytojo prievolė atlyginti minėtiems asmenims jų patirtą turtinę ir neturtinę žalą.

²²¹ CK komentaro autoriai sinonimiškai vartoja sąvokas „juridinio asmens dalykinė reputacija“ ir „geras firmos vardas“. Žr. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 2: Asmenys/V. Mikelėnas, G. Bartkus, V. Mizaras, Š. Keserauskas – Vilnius: Justitia, 2002. P. 73.

Svarbu paminėti, kad 6.254 straipsnio 1 dalis numato galimybę įstatymų ar sutarties numatytais atvejais apdrausti civilinę atsakomybę, o pagal to paties straipsnio 2 dalį tuo atveju, kai draudimo atlyginimo nepakanka žalai visiškai atlyginti, draudimo atlyginimo ir faktinės žalos dydžio skirtumą turi atlyginti apdraustasis asmuo, atsakingas už žalos padarymą. Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinė atsakomybė privalomai draudžiama pagal Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymą (pirmoji redakcija - 2001 m. birželio 14 d.) (toliau vadinama TPSVCAPDĮ)²²². 2001 m. birželio 14 d. redakcijos TPSVCAPDĮ 3 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad pagal šį įstatymą draudimo objektu laikoma transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinė atsakomybė už autoavarijos metu padarytą žalą. Minėtos redakcijos įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta bendroji nuostata, kad draudikas atlygina žalą asmeniui ir turtui, o 2 straipsnio 18 dalyje pateikta autoavarijos metu padarytos žalos asmeniui sąvoka – tai žala trečiojo asmens sveikatai ir (ar) žala, atsiradusi dėl gyvybės atėmimo, padaryta autoavarijos metu, ar atsiradusi kaip autoavarijos pasekmė. Taip pat pažymėta, kad žala asmeniui nustatoma įstatymų nustatyta tvarka. 2001 m. birželio 14 d. redakcijos TPSVCAPDĮ žalos asmeniui samprata plačiau nedetalizuota, neatskleista, ar ji apima turtinę ir neturtinę žalos asmeniui rūšis, ar tik vieną jų. Šios redakcijos TPSVCAPDĮ ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr.1100 patvirtintos Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės²²³ neįtvirtino neturtinės žalos sąvokos. Neturtinės žalos sąvoka yra numatyta 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ 2 straipsnio 15 punkte. Kadangi reikalavimams dėl žalos atlyginimo (taigi ir neturtinės žalos atlyginimo), vadovaujantis CK 1.125 straipsnio 8 dalimi, taikomas trejų metų ieškinio senaties terminas²²⁴, o TPSVCAPDĮ draudiko pareigą atlyginti neturtinę žalą tiesiogiai įtvirtino tik nuo 2004 m. gegužės 1 d. (2004 m. kovo 5 d. redakcija)²²⁵, vadinasi iki tol galiojusio TPSVCAPDĮ aiškinimas, kiek tai susiję su draudiko pareiga atlyginti nukentėjusiajam neturtinę žalą, patirtą autoįvykio metu, išlieka aktualus, turint omenyje reikalavimus atlyginti neturtinę žalą, kurių ieškinio senaties terminas šiuo metu dar nėra ir / arba dar iki 2007 m. gegužės 1 d. nebus pasibaigęs (pvz., autoįvykio metu 2004 m. vasario 5 d. asmens sveikatai buvo padaryta žala (taigi ieškinio senaties terminas pasibaigs 2007 m. vasario 5 d.), nustatant draudiko

²²² Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas//Valstybės žinios, 2001, Nr. 56-1977.

²²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr.1100 patvirtintos Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės//Valstybės žinios, 2001, Nr. 80-2791.

²²⁴ Dėl to, kad reikalavimams atlyginti žalą (įskaitant ir neturtinę) taikomas ne CK 1.125 straipsnio 7 dalyje nustatytas sutrumpintas vienerių metų ieškinio senaties terminas reikalavimams, atsirandantiems iš draudimo teisinių santykių, o CK 1.125 straipsnio 8 dalyje nustatytas trejų metų ieškinio senaties terminas, kadangi ieškovo reikalavimas kyla iš žalos padarymo fakto, už kurią atsakingas žalą padaręs asmuo, pasisakė ir LAT, žr. LAT CBS 2005-12-05 nutartis c. b. J. E. v. R. Čeičio pieno surinkimo įmonė, UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-634/2005.

²²⁵ Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas//Valstybės žinios, 2004, Nr. 46-1498.

pareigą atlyginti žalą, taikytinas žalos atsiradimo metu galiojęs 2001 m. birželio 14 d. redakcijos TPSVCAPDĮ).

Iš LAT pasiekusių bylų, kuriose nukentėjusieji autoįvykių, atsitikusių iki 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ, metu prašė neturtinės žalos atlyginimo, aštuoniose²²⁶ LAT pasisakė už tai, kad nors 2001 m. birželio 14 d. redakcijos TPSVCAPDĮ ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr.1100 patvirtintos Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės neįtvirtino neturtinės žalos sąvokos, visgi draudikui kyla pareiga atlyginti ir neturtinę žalą. Draudimo kompanija ir žalą padaręs asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai atlyginant neturtinę žalą, kai ji padaryta dėl asmens sveikatos sužalojimo²²⁷ ar dėl asmens gyvybės atėmimo²²⁸. Tai, kad TPSVCAPDĮ vartojama civilinės atsakomybės sąvoka turi būti aiškinama pagal nuo 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusį CK, anot LAT, patvirtina ir ta aplinkybė, kad 2001 m. birželio 14 d. priimant TPSVCAPDĮ ir numatant, kad šio įstatymo reikalavimai apdrausti civilinę atsakomybę turės būti įgyvendinami nuo 2002 m. sausio 1 d., naujasis CK jau buvo patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu, nustatant įsigaliojimo datą nuo 2001 m. liepos 1 d. 2000 m. CK 6.250 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Taigi pagal nuo 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusį CK transporto priemonių valdytojų civilinė atsakomybė už autoavarijos metu padarytą žalą asmeniui apima ne tik prievolę atlyginti turtinę žalą asmeniui, bet ir neturtinę žalą. LAT pabrėžė, kad pagal 2001 m. birželio 14 d. redakcijos TPSVCAPDĮ draudimo objektas yra ne tik prievolė atlyginti turtinę žalą asmeniui, bet ir prievolė atlyginti neturtinę žalą asmeniui²²⁹. Vadinasi, 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ neįvedė draudikui naujos neturtinės žalos atlyginimo prievolės (ši argumentą paprastai draudimo kompanijos taip pat naudoja savo kasaciniuose skunduose arba atsiliepimuose į juos, bandydamos paneigti savo prievolę atlyginti neturtinę žalą pagal 2001 m. birželio 14 d. redakcijos TPSVCAPDĮ²³⁰), o tik apribojo jos dydį 500 eurų suma. Į draudikų argumentą bandant paneigti savo pareigą atlyginti neturtinę žalą, neva CK 6.263 straipsnio 2 dalyje aiškiai numatytos trys žalos rūšys: žala asmeniui, žala turtui ir neturtinė žala, o ginčo

²²⁶ LAT CBS 2004-07-12 nutartis c. b. G. R. v. AB „Lietuvos draudimas“ ir A. U., Nr. 3K-3-367/2004; LAT CBS 2004-09-29 nutartis c. b. D. M. v. R. O. ir Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB „Baltik garant“, Nr.3K-3-475/2004; LAT CBS 2004-11-17 nutartis c. b. G. G. v. UADB „Balticums draudimas“, Nr. 3K-3-633/2004; LAT CBS 2005-02-14 nutartis c. b. A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-86/2005; LAT CBS 2005-10-17 nutartis c. b. S. S. v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-482/2005; LAT CBS 2005-10-26 nutartis c. b. E. M. ir I. M. v. AB „Kauno grūdai“ ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-509/2005; LAT CBS 2005-11-21 nutartis c. b. J. V. v. K. N., Nr. 3K-3-588/2005; LAT CBS 2005-12-05 nutartis c. b. J. E. v. R. Čeičio pieno surinkimo įmonė, UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-634/2005.

²²⁷ Žr. LAT CBS 2004-11-17 nutartis c. b. G. G. v. UADB „Balticums draudimas“, Nr. 3K-3-633/2004; LAT CBS 2004-07-12 nutartis c. b. G. R. v. AB „Lietuvos draudimas“ ir A. U., Nr. 3K-3-367/2004; LAT CBS 2004-09-29 nutartis c. b. D. M. v. R. O. ir Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB „Baltik garant“, Nr.3K-3-475/2004.

²²⁸ Žr. LAT CBS 2005-02-14 nutartis c. b. A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-86/2005.

²²⁹ Žr. LAT CBS 2005-10-26 nutartis c. b. E. M. ir I. M. v. AB „Kauno grūdai“ ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-509/2005.

²³⁰ Žr., pvz., LAT CBS 2005-03-09 nutartis c. b. D. V. v. J. R. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-174/2005; LAT CBS 2005-02-14 nutartis c. b. A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-86/2005 ir kt.

santykių atsiradimo metu galiojusio TPSVCAPDĮ 2 straipsnio 18 ir 19 punktuose buvo išskirtos tik dvi atlygintinos žalos, padarytos transporto priemone vairavusio valdytojo, rūšys, t. y. žala asmeniui ir žala turtui²³¹, LAT pagrįstai atsako, jog neturtinės žalos atlyginimas įeina į žalos asmens sveikatai atlyginimą, nes neturtinė žala dėl savo asmeninio pobūdžio yra neatsiejama žalos asmens sveikatai dalis²³².

Kita vertus, paminėtinos ir dvi bylos²³³, kuriose LAT paneigė draudikų prievolę atlyginti nukentėjusiems autoįvykio metu ir neturtinę žalą ir išdėstė visiškai priešingus argumentus aukščiau išdėstytiems ir kuriomis neretai vadovaujasi pirmos ir antros instancijos teismai, atmesdami ieškovų reikalavimus solidariai priteisti neturtinę žalą iš draudiko ir žalą padariusio asmens. Šiose bylose LAT privalomojo transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimo atveju (kuomet dar negaliojo 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ) pareigą atlyginti neturtinę žalą asmens sveikatos sužalojimo atveju CK 6.250 straipsnio ir 6.263 straipsnio 2 dalies pagrindu priskiria ne draudikui, o žalą padariusiam asmeniui. Byloje *D. V. v. J. R. ir AB „Lietuvos draudimas“* LAT pabrėžė, kad civilinės atsakomybės draudimo atveju žalą padaręs asmuo turi atlyginti žalą, kiek jos nepadengia draudimo atlyginimas (draudimo išmoka), taip pat tais atvejais, kai draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką neatsiranda, pavyzdžiui, kai žalą sukėlęs veiksmas nėra draudiminis įvykis arba yra padaryta tokia žala, kurios neapima civilinės atsakomybės draudimo sutartis. LAT šioje byloje pagrįstai akcentavo, jog žalą padariusio asmens ir draudiko pareigos atlyginti padarytą žalą atsiradimo pagrindai ir apimtis yra skirtingi: žalą padariusio asmens pareiga atlyginti padarytą žalą kyla delikto pagrindu, tuo tarpu draudiko pareiga atlyginti žalą kyla draudimo sutarties pagrindu, taigi draudiko pareiga atlyginti žalą gali būti ribojama (įstatyme arba draudimo sutartyje) tiek konkrečiu žalos dydžiu, tiek ir žalos rūšimi. Tačiau galiausiai LAT, tarsi „užmiršęs“ savo aiškią nuomonę prieš tai nagrinėtose panašiose bylose²³⁴, pasisakė, jog, kadangi neturtinė žala turi būti atlyginama tik įstatymo nustatytais atvejais, tai, kai nėra įstatymo, numatančio tokią draudiko pareigą, draudikas negali būti laikomas asmeniu, atsakingu ir už neturtinę žalą. Nesant įstatyme nustatytos draudiko pareigos atlyginti tiek turtinę, tiek neturtinę asmeniui padarytą žalą (anot LAT, „įstatymo pakeitimas būtent ir patvirtina, kad iki 2004 m. gegužės 1 d. įstatymai nenustatė draudiko pareigos atlyginti neturtinę žalą“), TPSVCAPDĮ

²³¹ Žr. pvz., LAT CBS 2005-03-09 nutartis c. b. *D. V. v. J. R. ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-174/2005; LAT CBS 2005-11-21 nutartis c. b. *J. V. v. K. N.*, Nr. 3K-3-588/2005; LAT CBS 2005-10-26 nutartis c. b. *E. M. ir I. M. v. AB „Kauno grūdai“ ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-509/2005 ir kt.

²³² Žr. LAT CBS 2004-09-29 nutartis c. b. *D. M. v. R. O. ir Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB „Baltik garant“*, Nr. 3K-3-475/2004.

²³³ Žr. LAT CBS 2005-03-09 nutartis c. b. *D. V. v. J. R. ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-174/2005 ir LAT CBS 2005-11-28 nutartis c. b. *L. M. v. V. J. ir UAB DK „Baltic polis“*, Nr. 3K-3-626/2005.

²³⁴ LAT CBS 2004-07-12 nutartis c. b. *G. R. v. AB „Lietuvos draudimas“ ir A. U.*, Nr. 3K-3-367/2004; LAT CBS 2004-09-29 nutartis c. b. *D. M. v. R. O. ir Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB „Baltik garant“*, Nr. 3K-3-475/2004; LAT CBS 2004-11-17 nutartis c. b. *G. G. v. UADB „Balticums draudimas“*, Nr. 3K-3-633/2004; LAT CBS 2005-02-14 nutartis c. b. *A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-86/2005.

vartojama sąvoka „žala asmeniui“ reiškia tik turtinę žalą, kuri atsiranda sužalojus asmens sveikatą ar atėmus jam gyvybę²³⁵.

Pastaroji LAT nutartis ir ja besiremianti žemesnių instancijų teismų praktika, mūsų nuomone, labai kritikuotina. Negalima pamiršti to, kad apskritai neturtinės žalos atlyginimo institutas, kaip matėme šio darbo poskyryje „Neturtinės žalos atlyginimo instituto genezė“, ir susiformavo suvokus, kad asmuo gali patirti ne tik turtinę žalą, o ir jos nulemtus dvasinius, emocinio pobūdžio išgyvenimus, ir vėliau galiausiai pripažinus, jog ir šie asmens išgyvenimai turi būti kompensuoti. LAT, kurio pagrindinė funkcija yra užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą²³⁶, neturėtų praktiškai analogiškose bylose staiga radikaliai keisti savo poziciją esminiais klausimais (pvz., sprendžiant, ar neturtinė žala yra žalos asmeniui rūšis). Pažymėtina, jog tyrimo metu 2006 m. balandžio 11 d. LAT priėmė nutartį, kurioje Teismas konstatavo, jog „neturtinė žala yra žalos asmeniui dalis, atsirandanti kaip sveikatos sužalojimo pasekmė. <...> tais atvejais, kai draudiko įsipareigojamos atlyginti žalos asmeniui rūšis (turtinė, neturtinė) neaptarta transporto priemonės savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartyje, nekonkretizuota šiuos draudimo santykius reglamentuojančiose teisės normose, draudikas atsako asmeniui už abiejų rūšių žalą – turtinę ir neturtinę“²³⁷. Atsižvelgiant į tai, kad minėta nutartis priimta LAT Civilinių bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos ir aprobuota LAT biuletenyje „Teismų praktika“²³⁸, reikia tikėtis, kad tuo Teismas padėjo galutinį tašką diskusijose dėl draudiko pareigos atlyginti neturtinę žalą

Mūsų nuomone, vertėtų paminėti ir tai, jog 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ neturtinės žalos atlyginimo srityje nėra „be priekaištų“. Kritikuotinas 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ 11 straipsnio 1 dalyje nustatytas maksimalus neturtinės žalos atlyginimo dydis – 500 eurų, nepaisant to, kiek yra nukentėjusiųjų trečiųjų asmenų. Svarių argumentų, kodėl įstatymų leidėjas pasirinko būtent tokį neturtinės žalos atlyginimo dydį, vargu ar galima surasti. Manytume, jog šis neturtinės žalos atlyginimo dydžio ribojimas nepagrįstas ir prieštarauja CK 6.251 straipsnio 1 dalyje įtvirtintam visiško nuostolių atlyginimo principui²³⁹ bei CK 1.5 straipsnio 1 dalyje įtvirtintiems sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams.

Europos Sąjungos valstybių narių, taigi ir mūsų šalies, pareiga užtikrinti, kad draudimas padengtų bent tam tikras mažiausias sumas nurodyta 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2005/14/EB, kurios preambulėje numatyta, jog valstybių narių įsipareigojimais užtikrinti, kad draudimas padengtų bent tam tikras mažiausias sumas, yra svarbus nukentėjusių asmenų

²³⁵ LAT CBS 2005-03-09 nutartis c. b. D. V. v. J. R. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-174/2005.

²³⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str./Valstybės žinios. 2002, Nr. 17-649; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4 str./Valstybės žinios, 2002. Nr. 36-1340.

²³⁷ LAT CBS 2006-04-11 nutartis c. b. O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-7-115/2006.

²³⁸ LAT biuletenis „Teismų praktika“. 2006, Nr. 25.

²³⁹ Apie šio principo taikymo ypatumus neturtinės žalos atlyginimo atveju žr. poskyrį „Neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimas“.

apsaugos elementas. Direktyvoje pabrėžiama, kad *“mažiausia suma, skirta atlyginti žalą asmeniui, turėtų būti apskaičiuota taip, kad būtų visiškai ir sąžiningai atlyginta visiems nukentėjusiems asmenims<...>. Mažiausia atlyginama suma, sudaranti 1000000 EUR kiekvienam nukentėjusiam asmeniui arba 5000000 EUR kiekvienam reikalavimui atlyginti žalą (įvykiui), nepriklausomai nuo nukentėjusių asmenų skaičiaus, yra pagrįsta ir pakankama”*²⁴⁰.

Kaip matome, minėta direktyva nenumato jokių ribojimų neturtinės žalos atlyginimo dydžiui. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas aplinkybes, mūsų nuomone, galiojančio TPSVCAPDĮ 11 straipsnio 1 dalis prieštarauja minėtos direktyvos nuostatoms. Neteisingai implementavus EB teisės aktus valstybei gali kilti atsakomybė²⁴¹. TPSVCAPDĮ 11 straipsnio 1 dalyje nustatytus maksimalų 500 eurų neturtinės žalos atlyginimo dydžio ribojimą, privalomojo civilinės atsakomybės draudimo institutas nepateisins nei nukentėjusių asmenų (kaip rodo teismų praktika, sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo sukelta neturtinė žala vertinama gerokai daugiau nei 500 eurų), nei asmenų, apsidraudusių savo civilinę atsakomybę, lūkesčių (juk asmuo, drausdamasis savo civilinę atsakomybę, tikisi, jog draudimo kompanija atlygins visus nukentėjusiojo asmens patirtus nuostolius, taigi ir galimai kilsiančią neturtinę žalą, tačiau apribojant neturtinės žalos atlyginimo dydį, sumokamą draudimo kompanijos draudiminio įvykio metu, iki 500 eurų, draudėjas negali būti užtikrintas, jog jo valdomam didesnio pavojaus šaltiniui sukėlus žalą, nukentėjęs asmuo nepareikalaus neturtinės žalos atlyginimo (kiek jo nepadengs minėta 500 eurų draudimo išmoka neturtinei žalai atlyginti) būtent iš draudėjo). Pastebėtina, jog paprastai neturtinės žalos atlyginimo dydis sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju būna didesnis nei patirtos turtinės žalos dydis. Tokiu atveju nustatytą draudimo sumos ribojimą, manytume, draudimo kompanijos nepagrįstai atsidurs geresnėje padėtyje negu draudėjas. Pvz., dėl sveikatos sužalojimo padarytą turtinę žalą įvertinus 10000 litų, o neturtinę žalą – 25000 litų, draudimo bendrovė, nepaisant to, kad draudimo suma asmeniui nustatyta 500000 eurų ir kad visos asmeniui padarytos žalos dydis (šiuo atveju – 35000 litų) toli gražu nesiekia minėtos ribos, atlygins tik asmens patirtą turtinę žalą (10000 litų) ir neturtinės žalos mažesniąją dalį (1726,40 litų iš 25000 litų), o likusią neturtinės žalos dalį (23273,60 litų) bus įpareigotas atlyginti asmuo, kurio civilinė atsakomybė buvo apdrausta. Akivaizdu, kad šiuo atveju privalomojo civilinės atsakomybės draudimo teikiama draudiminė apsauga nėra tinkama.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvos teismų praktika aiškinant draudiko pareigą atlyginti neturtinę žalą nukentėjusiesiems autoįvykių metu transporto priemonių savininkų ir valdytojų

²⁴⁰ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB iš dalies keičianti Tarybos// direktyvas 72/166/EEB, 84/5/EEB, 88/357/EEB ir 90/232/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/26/EB, susijusias su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu// Oficialusis leidinys L, 2006 06 11, Nr. 149-14.

²⁴¹ Pvz., asmuo, manantis, kad jo teisės buvo pažeistos valstybei narei nesilaikant EB teisės, gali pasinaudoti galimybe reikalauti žalos atlyginimo dėl aplaidaus EB teisės įgyvendinimo kreipdamasis į EB Teisingumo Teismą, taip pat Europos Komisija, nustatiusi, kad valstybė narė nevykdo savo įsipareigojimų pagal EB sutartį, vadovaudamasi EB sutarties 226 straipsniu, gali pareikšti nuomonę valstybei narei ir, jei valstybė narė nereaguoja į nuomonę ar nepašalina pažeidimų, Komisija gali pareikšti ieškinį EB Teisingumo Teismui.

civilinės atsakomybės privalomojo draudimo atveju yra nevienalytė. Mūsų nuomone, neturtinė žala turi būti atlyginama ir taikant 2001 m. birželio 14 d. redakcijos TPSVCAPDĮ, kuriame aiškiai nebuvo įtvirtinta draudiko pareiga atlyginti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą. Neturtinė žala neabejotinai yra žalos asmeniui dalis, todėl net ir įstatyme nesant nustatytos draudiko pareigos atlyginti ir neturtinę žalą, ši draudiko pareiga kyla pagal CK 6.250 straipsnio 2 dalį. Kadangi CK 6.250 straipsnis ir 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB neriboja neturtinės žalos atlyginimo dydžio²⁴², kritikuotinas 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ 11 straipsnio 1 dalyje nustatytas neturtinės žalos atlyginimo dydžio ribojimas 500 eurų suma. Manytume, kad kilus ginčui, teismas, vadovaudamasis CK 1.3 straipsnio 2 dalimi, turėtų netaikyti nustatyto ribojimo ir vadovautis CK 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatytais neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijais²⁴³.

²⁴² Minėtoje direktyvoje nustatoma mažiausia atlyginama žalos asmeniui suma - 1000000 eurų.

²⁴³ Reikia pastebėti, jog tyrimo metu vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3 str. 3 d. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui buvo pateiktas, tačiau dar neišnagrinėtas prašymas Nr. 1B-37/2006 dėl TPSVCAPDĮ 11 str. 1 d. neatitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 1 d. Žr. Vilniaus apygardos teismo 2006-07-11 nutartis c. b. A. Paukštienė ir N. Paukštis v. E. Stepanovas ir ADB „RESO Lietuva“, Nr. 2-924-39-2006.

IŠVADOS

Mūsų nuomone, tyrimo eigoje nepasitvirtino hipotezė, jog neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje lemia aiškų ir nuoseklių neturtinės žalos atlyginimo taikymą teismų praktikoje. Darbo tikslai ir uždaviniai, kelti Įvade, buvo pasiekti, tai rodo padarytos tyrimo išvados:

1. 19-ojo amžiaus pabaigoje žala imama diferencijuoti į turtinę ir neturtinę žalą ir palaipsniui imama pripažinti, jog abi žalos rūšis įmanoma atlyginti pinigais. Ilgas kelias turtinės ir neturtinės žalos atskyrimo link, kurio užuomazgas randame kone prieš 2000 metų, buvo pagrįstas vokiečių teisinės erdvės civilinės teisės doktrinos raida.
2. Tarybinėje teisinėje sistemoje neturtinės žalos atlyginimas buvo laikomas „amoraliu“.
3. Lietuvoje neturtinė žala pradėta kompensuoti 1990 metais, palaipsniui plečiant neturtinės žalos atlyginimo atvejų sąrašą.
4. Iki naujojo CK įsigaliojimo neturtinės žalos sąvoka mūsų šalies įstatymuose nebuvo įtvirtinta. Kaip ir daugelyje valstybių, ją formavo teismų praktika.
5. Neturtinės žalos sampratų nagrinėtose valstybėse apžvalga rodo, jog visose nagrinėjamose valstybėse neturtinė žala yra atlyginama. Tačiau neturtinės žalos atlyginimo koncepcijos skiriasi: štai Prancūzijoje ir jos *Code Civil* įtakotose valstybėse (išskyrus Italiją) nedaromas skirtumas tarp turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimo ir įrodyta neturtinė žala, kaip ir turtinė žala, atlyginama visais atvejais. *Common law* teisinės sistemos valstybėse neturtinės žalos atlyginimo galimybę lemia konkretaus delikto rūšis. Vokietijos teisinės erdvės valstybėse, Italijoje ir Rusijoje neturtinė žala atlyginama tik įstatyme nustatytais atvejais. Nepaisant įstatyme numatyto neturtinės žalos atlyginimo išimtinumo, Vokietijoje svarbų vaidmenį plečiamai aiškinant teisę į neturtinės žalos atlyginimą ir numatant galimybę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, remiantis tiesiogiai Vokietijos Konstitucija, atlieka teismų praktika.
6. Teisė į neturtinės žalos atlyginimą pripažįstama ir už nacionalinių valstybių ribų – tiek tarptautinėse konvencijose bei rekomendacinio pobūdžio dokumentuose, tiek Europos Bendrijų teisėje. Lietuvoje, kaip ir Vokietijos teisinės erdvės valstybėse, Italijoje bei Rusijoje, pasirinkta neturtinės žalos atlyginimo išimtinumo koncepcija – t. y. neturtinė žala atlyginama tik įstatyme numatytais atvejais. Neturtinės žalos apibrėžimas paprastai yra teismų praktikos ir teisės doktrinos uždavinys. Paprastai neturtinė žala apibrėžiama negatyviuoju aspektu (kalbama apie pasikėsinimus į asmenines neturtines vertybes, kurie nedaro įtakos nukentėjusiojo turtui ir yra sunkiai įvertinami pinigine skaitine išraiška), priešpastatant ją kaip priešingybę turtinei žalai. Iš nagrinėtų valstybių tik Lietuvos ir Rusijos civiliniuose kodeksuose pateikiama norminė

neturtinės žalos definicija, paliekant ją atvirą ir detalizuojamą teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.

7. Teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo tikslų. Mūsų nuomone, neturtinės žalos atlyginimo tikslas yra būtent kompensacinis – kompensuoti nukentėjusiajam padarytą neturtinę žalą, tai lemia pati civilinės atsakomybės prigimtis. Priskyrimas neturtinės žalos atlyginimui ne tik kompensavimo, bet ir atlyginimo kaip nukentėjusiojo patenkinimo, nubaudimo bei prevencijos tikslų, prieštarauja visiško nuostolių atlyginimo (lot. *restitutio in integrum*) principui ir gali lemti nepagrįstą nukentėjusiojo praturtėjimą. Vystantis teisės šakoms ir institutams, pripažinta, jog civilinė teisė ir kartu civilinės atsakomybės institutas tuo ir skiriasi nuo viešosios teisės šakų, kad jos pagrindinė funkcija yra būtent kompensacinė – ją taikant turi būti siekiama ne nubausti žalą padariusį asmenį, bet kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą.
8. Neturtinės žalos atlyginimas yra vienas iš neturtinių vertybių gynimo būdų. Specifiškas jis yra tuo, kad, kaip ir turtinės žalos atlyginimo atveju, taip ir neturtinės žalos atlyginimo atveju taikoma civilinė atsakomybė, todėl jo taikymui būtina įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas (neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys, kaltė). Neturtinės teisės pažeidimas *ex facto* nereiškia ir neturtinės žalos padarymo. Skirtingai nei turtinė žala, neturtinė žala įrodinėjama kaip bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjamas, o pagal teisiškai reikšmingų konkrečioje byloje kriterijų visumą nustatomas teismo. Bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad kreditorius turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų. Neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas neturtinių vertybių gynimo būdas, taigi gali būti taikomas tiek atskirai, tiek kartu su kitais neturtinių vertybių gynimo būdais.
9. Neturtinė žala dažniausiai nėra tokia akivaizdi ir apčiuopiama kaip turtinė žala, ji *ex definitione* negali būti įvertinta pinigais, todėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimas problemiškas. Teismų praktikoje vartojama formuluotė, jog neturtinės žalos atlyginimo atveju „visiško nuostolių atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) negali būti taikomas visa apimtimi“ nereiškia, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju šis principas apskritai netaikomas. Visiško nuostolių atlyginimo principas taikomas nepriklausomai nuo atlygintinos žalos rūšies, tačiau, atsižvelgiant į neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo sudėtingumą, visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas neturtinės žalos atlyginimo atveju turi savitą specifiką ir yra reliatyvus.
10. Žalą patyrusio asmens pateiktas jo patirtos neturtinės žalos vertinimas tampa pradiniu atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymo tašku, tačiau nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį svarbiausias vaidmuo tenka teismui. Įstatymuose, teisės doktrinoje, rekomendacinio

pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose įtvirtinti kriterijai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį, yra tam tikri orientyrai, kuriais remiantis visų bylos aplinkybių fone teismas turėtų nustatyti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Teismų praktika įvirtina vis naujus kriterijus, kurie turi reikšmę, nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį. Svarbiausia nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį yra iš bendrųjų teisės principų – teisingumo, protingumo ir sąžiningumo – išvedama nuostata, jog panašios situacijos turėtų būti vertinamos panašiai ir priteisiamas žalos dydis kiek įmanoma objektyviau turėtų atitikti patirtus nuostolius. Nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį, labai svarbu yra vadovautis neturtinės žalos atlyginimo tikslais – priteisiamas neturtinės žalos atlyginimo dydis turi kompensuoti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą.

11. Lietuvoje nėra abejonių ir diskusijų dėl mirusiojo artimųjų teisės į neturtinės žalos atlyginimą, nes tokią teisę jiems tiesiogiai suteikia įstatymas. Tačiau neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims sveikatos sužalojimo atveju srityje teismų praktika, kaip matėme, tik pradėta kurti ir, belieka tikėtis, kad ji bus kiek įmanoma atribota nuo subjektyvumo ir emocinių vertinimų, o bus pagrįsta aiškiais teisiniais argumentais.
12. Neturtinės žalos atlyginimo juridiniam asmeniui galimybė priklauso nuo valstybėje vyraujančios juridinio asmens kilmės teorijos. Lietuvoje, kur vyrauja realinė (organinė) juridinio asmens kilmės teorija, pripažįstama galimybė juridiniams asmenims ginant dalykinę reputaciją reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Juridinio asmens dalykinės reputacijos pablogėjimas sukelia savo esme turtinio pobūdžio pasekmes, bet kadangi jų konkretų dydį įrodyti ganėtinai sudėtinga, jos gali būti kompensuojamos neturtinės žalos atlyginimo forma, tuo palengvinant galimybę juridiniam asmeniui gauti žalos, padarytos paskleidus tikrovės neatitinkančius ir juridinio asmens dalykinę reputaciją žeminančius duomenis, atlyginimą.
13. Lietuvos teismų praktika aiškinant draudiko pareigą atlyginti neturtinę žalą nukentėjusiesiems autoįvykių metu transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo atveju yra nevienalytė. Kadangi neturtinė žala yra neatsiejama žalos asmens sveikatai dalis, net ir įstatyme nesant nustatytos draudiko pareigos atlyginti ir neturtinę žalą, ši pareiga kyla pagal CK 6.250 straipsnio 2 dalį. 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ neįvedė draudikui naujos neturtinės žalos atlyginimo prievolės, o tik apribojo jos dydį 500 eurų suma.

PASIŪLYMAI

1. Nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį teismai turėtų atsižvelgti į įstatymuose, teisės doktrinoje, rekomendacinio pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose ir teismų praktikoje įtvirtintų kriterijų visumą. Siūlytina vadovautis principu, jog panašios situacijos turėtų būti panašiai vertinamos (atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką, galima būtų ir Lietuvoje sudaryti tam tikras orientacines neturtinės žalos atlyginimo dydžių tarifų lenteles) ir neturtinės žalos atlyginimo tikslais (priteisiamas neturtinės žalos atlyginimo dydis turi kompensuoti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą).
2. Remiantis užsienio valstybių patirtimi, Rezoliucijos rekomendacinėmis nuostatomis, teisės doktrina (antai Europos deliktų teisės principais) sveikatos sužalojimų atveju siūlytina priteisti neturtinės žalos atlyginimą tretiesiems asmenims, artimai susijusiems su sveikatos sužalojimą patyrusiu asmeniu, nepriklausomai nuo išlaikymo fakto. Tretiesiems asmenims sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju neturtinė žala turėtų būti atlyginama ne automatiškai, vien tik įrodžius, kad asmuo buvo su nukentėjusiuoju susijęs, o tik įrodžius visas civilinės atsakomybės sąlygas.
3. Kadangi CK 6.250 straipsnis ir 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB neriboja neturtinės žalos atlyginimo dydžio, siūlytina atsisakyti kritikuotinas 2004 m. kovo 5 d. redakcijos TPSVCAPDĮ 11 straipsnio 1 dalyje nustatyto neturtinės žalos atlyginimo dydžio ribojimo 500 eurų suma. Kilus ginčui, teismas, vadovaudamasis CK 1.3 straipsnio 2 dalimi, turėtų netaikyti nustatyto ribojimo ir vadovautis CK 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatytais neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijais. Siūlytume pakeisti galiojančio TPSVCAPDĮ 11 straipsnio 1 dalį išbraukiant žodžius „*tarp jų 500 eurų dėl neturtinės žalos padarymo*“ ir išdėstant šią dalį taip:
„Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio, nepaisant to, kiek yra nukentėjusių trečiųjų asmenų, yra 500 000 eurų dėl žalos asmeniui bei 100 000 eurų dėl žalos turtui“.
4. TPSVCAPDĮ 2 straipsnio 24 dalį²⁴⁴ siūlytume pakeisti ir išdėstyti taip:
“Žala asmeniui – turtinė ir neturtinė žala, atsiradusi dėl nukentėjusio trečiojo asmens sveikatos sužalojimo ir (ar) gyvybės atėmimo. Žalos asmeniui dydis nustatomas įstatymų nustatyta tvarka“.

²⁴⁴ Galiojančio TPSVCAPDĮ 2 str. 24 d.: „Žala asmeniui – žala nukentėjusio trečiojo asmens sveikatai ir (ar) žala, atsiradusi dėl gyvybės atėmimo. Žalos asmeniui dydis nustatomas įstatymų nustatyta tvarka“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios, 2002. Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas//Valstybės žinios. 2003, Nr. 15-597.
7. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.
8. Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2844.
9. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas// Valstybės žinios. 1990, Nr. 29-692.
10. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2844.
11. Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas// Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990, Nr. 7-163.
12. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 63-1231.
13. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 17-649.
14. Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas// Valstybės žinios, 2001, Nr. 56-1977.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr.1100 patvirtintos Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės// Valstybės žinios, 2001, Nr. 80-2791.
16. Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas// Valstybės žinios, 2004, Nr. 46-1498.
17. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833.
18. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.
19. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706.
20. Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 104-2618.

21. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2228; 2005, Nr. 127-4532.
22. Tarybos direktyva 1990 m. birželio 13 d. dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų 90/314/EEB// http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=13257&p_query=&p_tr2=2.
23. Tarybos direktyva 76/207/EEB 1976 m. vasario 9 d. dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu// http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29744&p_query=&p_tr2=2.
24. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB 2002 m. rugsėjo 23 d. iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu// http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32473&p_query=&p_tr2=2.
25. 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB iš dalies keičianti Tarybos// direktyvas 72/166/EEB, 84/5/EEB, 88/357/EEB ir 90/232/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/26/EB, susijusias su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu// Oficialusis leidinys L, 2006 06 11, Nr. 149-14.
26. Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75)7 „On compensation for Physical injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243rd meeting of the Ministers’ Deputies). http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Steering_Committees/CDCJ/Documents/2003/Resolution%2075_7%20e.pdf
27. European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary. – Wien: Springer – Verlag, 2005. 282 p.
28. ABGB Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (vom 1. Juni 1811)// <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm>.
29. Bundesgesetz vom 30. März 1911 betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) // <http://www.admin.ch/ch/d/sr/22.html>.
30. Bürgerliches Gesetzbuch mit Beurkundungsgesetz, BGB-Informationspflichten-Verordnung, Einführungsgesetz u.a. 54., überarbeitete Auflage. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003. – 712 s.
31. Code Civil des Français (1804)// <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/RechercheSimplePartieCode?commun=&code=CCIVILL0.rcv>
32. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 mit Änderungen zu Art. 20a, 96, Verfassungsreformgesetz, Menschenrechtskonvention, Verfahrensordnung Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte u. a. – 38. Auflage. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003.

33. Il Codice Civile Italiano. R.D. 16 marzo 1942, n. 262 Approvazione del testo del Codice Civile (*Publicato nella edizione straordinaria della Gazzetta Ufficiale, n. 79 del 4 aprile 1942*)// <http://www.jus.unitn.it/CARDOZO/Obiter dictum/codciv/Codciv.htm>.

34. Гражданский кодекс Российской Федерации. Полный сборник коделов Российской Федерации. – Москва: Информэкспо, Воронеж: Издательство Борисова, 2001. – 816 с.

Specialioji literatūra

35. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras/ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. /red. Goda G. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. – 672 p.

36. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 2: Asmenys/V. Mikelėnas, G. Bartkus, V. Mizaras, Š. Keserauskas. – Vilnius: Justitia, 2002. – 435 p.

37. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 6: Prievolių teisė, T. 1. / Mikelėnas V. – Vilnius: Justitia, 2003. – 531 p.

38. **Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D., ir kt.** Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. – 608 p.

39. **Cirbautienė S.** Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija. 2005, t. 71 (63). 5-15 p.

40. **Cirbautienė S.** Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju//Justitia. 2006, Nr. 2 (60). 30-39 p.

41. **Mikelėnas V.** Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995. – 460 p.

42. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia, 1998, Nr.2 – 3.

43. **Mizaras V.** Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. – 376 p.

44. **Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt.** Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas/ Vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. – 250 p.

45. **Rudzinskas A.** Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje//Jurisprudencija. 2001, t. 21 (13). 69-79 p.

46. **Rudzinskas A.** Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujajame civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2002, t. 28 (20). 119-123 p.

47. **Rudzinskas A.** Neturtinės žalos, atsiradusio dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai// Jurisprudencija. 2003, t. 37 (29). 73-78 p.

48. **Šalkauskis K.** Civiliniai įstatymai. T. X., d. I. – Kaunas: „Literatūros“ knygynas, 1933.– 689 p.

49. **Šventasis Raštas.** – 2 papild. leid. – Kaunas: Katalikų pasaulis, 1999. – 2027 p.

50. **Vaitkevičiūtė V.** Tarptautinių žodžių žodynas – 2-asis papild. ir patais. leid. – Vilnius: leidykla „Žodynas“, 2001. – 1039 p.
51. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – 2-asis papild. ir patais. leid. – Vilnius: Justitia, 2004. – 527 p.
52. **Vėgėlė I.** Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. – Vilnius: Eugrimas, 2002. – 259 p.
53. **Zweigert K., Kötz H.** Lyginamosios teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001. – 503 p.
54. **Ady J.** Ersatzansprüche wegen immaterieller Einbußen. – Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. – XXIII, 268 s.
55. **Brox H.** Allgemeines Schuldrecht/ Seit der 28. Aufl. fortgef. von Wolf-Dietrich Walker – 30. aktualisierte Auflage. – München: Beck, 2004. – XLIX, 444 s.
56. **Dannemann G.** Schadensersatz bei Verletzung der Europäischen Menschenrechtskonvention: eine rechtsvergleichende Untersuchung zur Haftung nach Art. 50 EMRK. – Köln; Berlin; München: Heymann, 1994. – XXI, 512 s.
57. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2 a, Schuldrecht Allgemeiner Teil, §§ 241-432/Herausgegeben von K. Rebmann, F. J. Säcker und R. Rixecker, Red. W. Krüger. – 4. Auflage. – München: Beck, 2003//
http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_Band2a%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2EP253%2ET21%2Ehtm
58. **Wagner G.** Das neue Schadensersatzrecht: die Rechtslage nach dem Zweiten Schadensrechtsänderungsgesetz. – 1 Auflage. - Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. – 200 s.
59. **Будякова Т.** Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. – Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. – 247 с.
60. **Эрделевский А.** Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2004. 320 с.
61. **Гущин Д. И.** Юридическая ответственность за моральный вред: теоретико-правовой анализ. – Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. – 166 с.

Teismų praktika

Lietuvos teismų praktika:

62. LAT teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas// „Teismų praktika“. 1998, Nr. 9.
63. LAT CBS 2000-02-24 nutartis c. b. V. Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-7-130/2000.
64. LAT CBS 2000-04-05 nutartis c. b. R. Š. v. UAB „Faris“, Nr. 3K-3-415/2000.

65. LAT CBS 2000-05-08 nutartis c. b. G. S. v. A. A. ir Kauno technologijos universitetas, Nr. 3K-3-515/2000.
66. LAT CBS 2001-01-11 nutartis c. b. V. T. v. LR Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba, Nr. 3K-7-688/2001.
67. LAT CBS 2001-05-14 nutartis c. b. S. Č. v. Tauragės rajono meras ir kt., Nr. 3K-3-529.
68. LAT CBS 2001-05-30 nutartis c. b. B. G. v. UAB „Veidas“, Nr. 3K-3-560/2001.
69. LAT CBS 2003-06-11 nutartis c. b. A. S. v. UAB „Rinkos aikštė“, Nr. 3K-3-687/2003.
70. LAT CBS 2003-12-08 nutartis c. b. R. V. ir D. L. V. v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė ir kiti, Nr. 3K-3-1180/2003.
71. LAT CBS 2004-02-09 nutartis c. b. J. A. v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-3-91/2004.
72. LAT CBS 2004-02-18 nutartis c. b. O. R., M. R., V. R., J. K. ir N. K. v. VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, Nr. 3K-3-16/2004.
73. LAT CBS 2004-07-12 nutartis c. b. G. R. v. AB „Lietuvos draudimas“ ir A. U., Nr. 3K-3-367/2004.
74. LAT CBS 2004-09-15 nutartyje c. b. O. V. v. A. K., Nr. 3K-3-449/2004.
75. LAT CBS 2004-09-29 nutartis c. b. D. M. v. R. O. ir Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB „Baltik garant“, Nr. 3K-3-475/2004.
76. LAT CBS 2004-10-04 nutartis c. b. A. M. ir V. K. v. Švenčionių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, LR Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-511/2004.
77. LAT CBS 2004-11-17 nutartis c. b. A. V. v. UAB „Šiaurės rytai“ ir R. P., Nr. 3K-3-609/2004.
78. LAT CBS 2004-11-17 nutartis c. b. G. G. v. UADB „Balticums draudimas“, Nr. 3K-3-633/2004.
79. LAT CBS 2005-01-10 nutartis c. b. V. L. v. UAB „Ūkininko patarėjas“, Nr. 3K-3-42/2005.
80. LAT CBS 2005-02-14 nutartis c. b. A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-86/2005.
81. LAT CBS 2005-03-09 nutartis c. b. D. V. v. J. R. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-174/2005.
82. LAT CBS 2005-04-18 nutartis c. b. L. Z., M. Z., G. Z., V. Z. v. VšĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-7-255/2005.
83. LAT CBS 2005-04-25 nutartis c. b. A. D. ir A. D. v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė, Nr. 3K-3-222/2005.
84. LAT CBS 2005-04-26 nutartis c. b. M. J. v. V. Č. ir UAB „ERGO Lietuva“, Nr. 3K-7-159/2005.
85. LAT CBS 2005-04-27 nutartis c. b. A. S. v. savaitraštis „Laisvas laikraštis“ ir kt., Nr. 3K-3-280/2005.

86. LAT CBS 2005-05-11 nutartis c. b. *J. A. J. v. UAB „Omnitel“*, Nr. 3K-3-297/2005.
87. LAT CBS 2005-10-17 nutartis c. b. *S. S. v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-482/2005.
88. LAT CBS 2005-10-26 nutartis c. b. *E. M. ir I. M. v. AB „Kauno grūdai“ ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-509/2005.
89. LAT CBS 2005-10-11 nutartis c. b. *A. S. v. Tauragės rajono savivaldybės administracija*, Nr. 3K-7-365/2005.
90. LAT CBS 2005-11-21 nutartis c. b. *J. V. v. K. N.*, Nr. 3K-3-588/2005.
91. LAT CBS 2005-11-28 nutartis c. b. *L. M. v. V. J. ir UAB DK „Baltic polis“*, Nr. 3K-3-626/2005.
92. LAT CBS 2005-12-05 nutartis c. b. *J. E. v. R. Čeičio pieno surinkimo įmonė, UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-634/2005.
93. LAT CBS 2006-01-04 nutartis c. b. *A. K. v. AB „Vievio paukštynas“*, Nr. 3K-3-10-2006.
94. LAT CBS 2006-02-22 nutartis c. b. *A. S., M. V. ir V. J. v. A. J., S. K., J. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-142/2006.
95. LAT CBS 2006-03-06 nutartis c. b. *UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“*, Nr. 3K-3-169/2006.
96. LAT CBS 2006-04-11 nutartis c. b. *O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-7-115/2006.
97. LAT CBS 2006-05-17 nutartis c. b. *K. R. v. LR Teisingumo ministerija*, Nr. 3K-3-337/2006.
98. Vilniaus apygardos teismo 2006-07-11 nutartis c. b. *A. Paukštienė ir N. Paukštis v. E. Stepanovas ir ADB „RESO Lietuva“*, Nr. 2-924-39-2006 (prašymas Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui Nr. 1B-37/2006).
99. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-06-30 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
100. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-08-19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

Austrijos Aukščiausiojo Teismo praktika:

101. OGH, Urteil vom 18.6.1975 JBl. 1975, 645, 647.
102. OGH, 2 Ob 45/93, ZVR 1995/46.
103. OGH, 2 Ob 99/95, ZVR 1997/75.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

104. ECHR 24.2.1983, *Dudgeon v. United Kingdom*, Series A no. 59.
105. ECHR 2.12.1987, *Bozano v. France*, Series A no. 124-F.
106. ECHR 26.10.1988, *Norris v. Ireland*, Series A no. 142.
107. ECHR 24.3.1988, *Olsson v. Sweden (no. 1)*, Series A no. 130.
108. ECHR 27.2.1992, *Casciaroli v. Italy*, Series A no. 229-C.
109. ECHR 27.2.1992, *Manifattura FL v. Italy*, Series A no. 230-B.
110. ECHR 23.4.1992, *Castells v. Spain*, Series A no. 236.
111. ECHR 27.8.1992, *Tomasi v. France*, Series A no. 241-A.
112. ECHR 29.10.1992, *Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland*, Series A no. 246-A, Partly Dissenting Opinion Matscher Nr. 5.
113. ECHR 22.4.1993, *Modinos v. Cyprus*, Series A no. 259-A.
114. ECHR 3.7.1995, *Tolstoy Miloslavsky v. UK*, Series A no. 316-B.
115. ECHR 24.6.2004, *Von Hannover v. Germany*, no. 59320/00.

Europos Teisingumo Teismo praktika:

116. ECJ, C-180/95, *Judgment of 22/04/1997, Draehmpaehl / Urania Immobilienservice*, [1997] ECR I-2195.
117. ECJ, C-271/91, *Judgment of 02/08/1993, Marshall / Southampton and South West Hampshire Area Health Authority*, [1993] ECR I-4367.

Vokietijos teismų praktika:

118. BGH, Urteil vom 6. 7. 1955, Großer Senat, BGHZ 18, 149.
119. BGH, Urteil vom 8.7.1980, BGHZ 78, 24, 27.
120. BGH, Urteil vom 25. 9.1980, BGHZ 78, 274, 280
121. BGH, Urteil vom 15.11.1994, VI ZR 56/94.
122. BGH, Urteil vom 19.12.1995, VI ZR 15/95.
123. BGH, Urteil vom 4.11.2004, III ZR 361/03.
124. BGH, Urteil vom 18.5.2006. III ZR 183/05.
125. BVerfG, 1BvR 653/96 vom 15.12.1999.

Rusijos Aukščiausiojo Teismo praktika:

126. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О некоторых вопросах, возникших при рассмотрении судами дел о защите чести и достоинства граждан, а также деловой репутации граждан и юридических лиц» от 18 августа 1992 г. № 11.
127. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «Некоторые вопросы применения законодательства о компенсации морального вреда» от 20 декабря 1994 г. № 10.

SANTRAUKA

Darbo tema – neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas.

Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas Lietuvos įstatymų leidyboje įtvirtintas gana neseniai, todėl šio civilinių teisių gynimo būdo taikymas praktikoje sukelia nemažai problemų. Autorė analizuoja neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo sampratą, neturtinės žalos atlyginimo vietą neturtinių vertybių gynimo būdų sistemoje bei nagrinėja atskiras neturtinės žalos atlyginimo taikymo praktikoje problemas. Darbe nagrinėjamas neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo teisinis reglamentavimas Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių civiliniuose įstatymuose, remiamasi teisės doktrina ir teismų praktika.

Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo kaip neturtinių vertybių gynimo būdo samprata: atskleidžiama instituto genezė, lyginama Lietuvos ir užsienio valstybių neturtinės žalos atlyginimo samprata bei analizuojami neturtinės žalos atlyginimo tikslai. Antrajame skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo vieta neturtinių vertybių gynimo būdų sistemoje. Trečiajame skyriuje analizuojamos kai kurios neturtinės žalos atlyginimo instituto praktinio taikymo problemos (neturtinės žalos atlyginimo dydžio apskaičiavimas, neturtinės žalos atlyginimo subjektai, neturtinės žalos atlyginimas privalomojo transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimo atveju).

Pagrindinės sąvokos: neturtinė žala, neturtinės vertybės, pažeidimas, žala asmeniui, atlyginimas, kompensavimas, gynimo būdas.

ZUSAMMENFASSUNG

Thema der Arbeit – der Ersatz des immateriellen Schadens als ein Mittel der Schutz der immateriellen Gütter.

Ersatz des immateriellen Schadens als ein Mittel der Schutz der immateriellen Gütter ist in der Rechtsregelung des Litauens ziemlich neu, deshalb erregt die praktische Anwendug dieses Mittels bei der Schutz der bürgerlichen Rechten ziemlich viele Probleme. Autor der Arbeit analisiert die Konzeption des Ersatzes des immateriellen Schadens als des Mittels der Schutz der immateriellen Gütter, die Stelle des Ersatzes des immateriellen Schadens im System der Mittel der Schutz der immateriellen Gütter und beschäftigt sich mit den einzelnen Problemen der praktischen Anwendung des Ersatzes des immateriellen Schadens. In der vorliegenden Arbeit verhandelt man die Rechtsregelung des Ersatzes des immateriellen Schadens als des Mittels der Schutz der immateriellen Gütter in Litauen und in anderen Rechtsordnungen, basiert man auf die Rechtslehre und die Rechtsprechung.

Im ersten Abschnitt der Arbeit beschäftigt sich man mit der Konzeption des Ersatzes des immateriellen Schadens als des Mittels der Schutz der immateriellen Güter: verhandelt man die historische Entwicklung des immateriellen Schadensersatzes, vergleicht man die Regelung des Ersatzes des immateriellen Schadens in Litauen und in anderen Staaten, analysiert man die Ziele des Ersatzes des immateriellen Schadens. In der zweiten Abschnitt wird die Stelle des Ersatzes des immateriellen Schadens im System der Mittel der Schutz der immateriellen Güter behandelt. Im dritten Abschnitt werden einzelne Probleme der Anwendung des Ersatzes des immateriellen Schadens in der Rechtsprechung analysiert (die Bemessung der Entschädigung, die Subjekten des Ersatzes des immateriellen Schadens, der Ersatz des immateriellen Schadens im Fall der Pflichtversicherung der Haftung der Eigentümer und Verwalter der Verkehrsmittel).

Schlüsselwörter: immaterielles Schaden, immaterielle Güter, Verletzung, Personenschaden, Ersatz, Genugtuung, Schutzmittel.